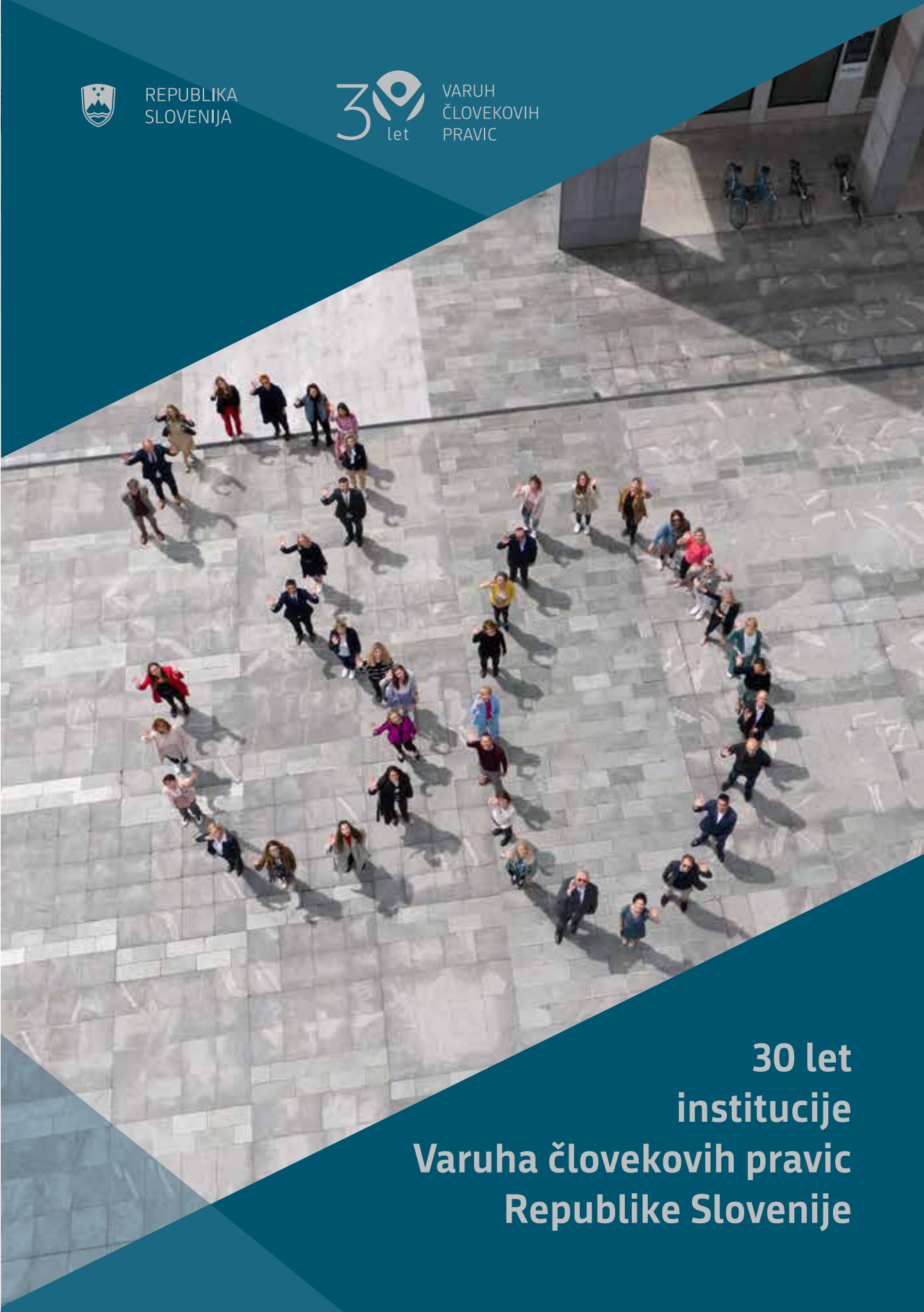

REPUBLIKA
SLOVENIJA

30
let

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

**30 let
institucije
Varuha človekovih pravic
Republike Slovenije**

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

30 let institucije Varuha človekovih pravic Republike Slovenije

Ljubljana, december 2024

Kazalo

Predgovor varuha človekovih pravic Petra Svetine	5
Uvodnik	8
I. DEL Kratek pregled delovanja in nekaterih ključnih mejnikov	10
Okoliščine nastanka institucije Varuha človekovih pravic	36
Mag. Ivan Bizjak	40
Matjaž Hanžek	54
dr. Zdenka Čebašek - Travnik	76
Vlasta Nussdorfer	96
Peter Svetina	120
II. DEL Varuh človekovih pravic danes - institucija z več mandati	160
Obravnavanje pobud posameznic in posameznikov	160
Redna letna poročila Varuha in Državnega preventivnega mehanizma državnemu zboru ter priporočila varuha	165
Državni preventivni mehanizem	167
Zagovorništvo otrok	171
Center za človekove pravice	175
Sodelovanje v mednarodnih združenjih	181
Svet varuha za človekove pravice	187
Zahteve Varuha za oceno ustavnosti in zakonitosti ter ustavne pritožbe	192
III. DEL Zaposleni pri Varuhu	198
Vodstva Varuha v različnih mandatih	198
Drugi zaposleni pri Varuhu	201
Zaključek	202

Varuh človekovih pravic Peter Svetina

Predgovor varuha človekovih pravic Petra Svetine

Ko se je leta 1995 rodila institucija Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh), si verjetno nihče ni povsem predstavljal, kakšen pomen bo imela za našo družbo in ustavno ureditev. Če bi bila institucija oseba, bi bila danes v tistih letih, ko se mladostna energija prepleta z zrelo samozavestjo – to je čas, ko človek (ali institucija) ne samo prepoznava krivice, ampak tudi aktivno išče rešitve za boljši jutri. Leta 2008 je Varuh prevzel pomembno nalogo državnega preventivnega mehanizma – postal je varuh tistih, ki so v prostorih odvzema prostosti najranljivejši. Leta 2021 pa je pridobil status A po Pariških načelih, kar institucijo postavlja ob bok najuglednejšim zagovornikom človekovih pravic na svetu.

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije je v tridesetih letih svojega delovanja postal trdno zasidrana in dobro poznana institucija v naši družbi. V tem času smo obravnavali skoraj 88 tisoč primerov ljudi, ki so se obrnili na nas, ker jih je oblast spregledala, zanemarila ali celo posegla v njihove pravice in svoboščine. Vsak primer predstavlja zgodbo – zgodbo posameznika, ki se je počutil nemočnega v zapletenem sistemu, in zgodbo institucije, ki si je prizadevala vrniti tem ljudem občutek pravičnosti in dostojanstva. Poleg tega smo odgovorili še na skoraj enkrat toliko telefonskih klicev in pisem, opravili nešteto osebnih pogovorov in v vseh teh letih podali več tisoč priporočil organom oblasti. Ko se vrata zaprejo drugje, postane Varuh tista zadnja točka, kjer ljudje iščejo pomoč, nasvet in upanje. Za pobudo pri Varuhu ni potrebno najeti odvetnika ali plačati kakršnihkoli taks, saj je postopek pri

Varuhu neformalen, anonimen in brezplačen. Vsak primer, ki smo ga obravnavali, je potrditev, da v naši družbi potreba po Varuhu obstaja. In vsaka posameznica ali posameznik, ki smo mu pomagali, je dokaz, da je naša institucija utemeljena v temeljnih vrednotah – zaščiti pravic, dostojanstva in pravičnosti za vse.

Ena od temeljnih nalog Varuha je opozarjanje na kršitve načela dobrega upravljanja, saj so prav te kršitve med najpogostejšimi, ki jih ugotavlja institucija. To so primeri, ko posamezniki zaradi počasnosti, neodzivnosti ali napačnih odločitev uprave ostanejo brez pravic ali dostojnega obravnavanja. Ko denimo družina mesece čaka na odločbo o denarni socialni pomoči, ker se med uradniškimi postopki dokumenti izgubijo, ali ko občina z nejasnimi odgovori preprečuje dostop do informacij, se Varuh oglasi in zahteva, da se delovanje organov izboljša.

Včasih pa glas Varuha odmeva še dlje – na primer, ko njegove ugotovitve prispevajo k spremembi zakonodaje, ki izboljša pravni položaj otrok brez spremstva ali okrepi pravice oseb z motnjami v duševnem zdravju. Prav v teh trenutkih Varuh pokaže svojo pravo moč – ne le kot varuh zakonov, ampak kot zagovornik človekovega dostojanstva in pravičnosti.

Vendar naša naloga ni bila nikoli le reševanje posameznih primerov, temveč tudi osvetljevanje širših sistemskih težav ter ozaveščanje o človekovih pravicah. Prav zato so številni naši ukrepi in priporočila vplivali na spremembe, ki presegajo posamezne zgodbe – od izboljšanja zakonodaje do bolj učinkovitih postopkov in bolj človeškega odnosa državnih organov do ljudi. Po tem, ko smo leta 2021 kot nacionalna institucija za človekove pravice pridobili status A po Pariških načelih, si prizadevamo pridobiti tudi status neodvisnega telesa za spodbujanje, varstvo in spremljanje izvajanja Konvencije o pravicah invalidov ter razširiti svoj mandat na področje boja proti trgovini z ljudmi. S tem bi okrepili svojo vlogo pri zaščiti najbolj ranljivih skupin, izboljšali sistemski nadzor in uresničevali temeljno poslanstvo – varstvo človekovega dostojanstva in pravic za vse. Prizadevamo se tudi za krepitev vloge varuha otrokovih pravic v skladu z mednarodnimi standardi, da bi zagotovili celovito zaščito otrok in učinkovito spremljanje uresničevanja njihovih pravic v Sloveniji.

V treh desetletjih smo bili priča globalnim dogodkom, ki so močno vplivali na dožemanje temeljnih vrednot v družbi. Nasilje, spopadi, radikalizmi,

populizmi, zdravstvene katastrofe, ekološke in okoljske grožnje, ki nas opominjajo, kako razdiralni smo lahko in kako zelo ranljivo je človeštvo. A vsaj nekateri izmed teh dogodkov in še mnogi drugi pa nam kažejo tudi, da nam lahko uspe tudi navidezno nemogoče. Da se je vendarle iz napak mogoče tudi učiti, pa tudi, da iz dobrih izkušenj lahko obvladujemo slabe. Da je z zaupanjem, z dialogom, spoštovanjem človekovih pravic in skupnostnim mišljenjem mogoče graditi bolj pravično in bolj varno prihodnost.

V zadnjih 30 letih smo sledil globalnim trendom razvoja nacionalnih institucij za človekove pravice, postali del mednarodnih mrež in združenj ter pridobili status A po Pariških načelih, kar potrjuje našo strokovnost, neodvisnost in učinkovitost. Kot del širše skupnosti varuhov po svetu si prizadevamo za zaščito najbolj ranljivih, spodbujanje človekovih pravic in prispevati k uresničevanju mednarodnih standardov, kar Slovenijo postavlja ob bok državam z naprednimi praksami na tem področju. Vidnejšo vlogo pridobivamo tudi pri spremljanju skladnosti državnih ukrepov s pravnim redom Evropske unije, zlasti na področju uporabe umetne inteligence, kjer je ključno zagotavljanje etičnih standardov in varovanja človekovih pravic, nadzora nad migracijskimi politikami, kjer spremljamo spoštovanje pravic migrantov, ter pri porabi sredstev iz evropskih skladov, kjer opozarjamo na vidik spoštovanja temeljnih pravic in nediskriminacije. V zadnjih letih spremljamo in Evropski komisiji poročamo tudi o stanju pravne države v Sloveniji.

Ob tej priložnosti se želim iskreno zahvaliti vsem zaposlenim, tako sedanjemu kolektivu kot tudi tistim, ki so v preteklosti soustvarjali zgodbo Varuha. Njihova predanost, strokovnost in neomajna zavezanost človekovim pravicam so temelj, na katerem stoji naša institucija. Varuh je v treh desetletjih postal neodvisna državna institucija, ki je nepogrešljiv del pravne in družbene krajine naše države. Naša zavezanost človekovim pravicam, dostojanstvu in pravičnosti nas vodi naprej – k iskanju rešitev, krepitvi varstva najbolj ranljivih in spodbujanju dialoga med posamezniki, oblastmi in družbo kot celoto. Prihodnost prinaša nove izzive, a tudi priložnosti, da skupaj gradimo bolj pravično in vključujočo skupnost, kjer je vsak posameznik slišan in spoštovan. Varuh bo pri tem še naprej zanesljiv zagovornik človekovih pravic za vse.

Uvodnik

Okrogle obletnice so vedno priložnost za refleksijo in oceno doseženega. V tej publikaciji se posvečamo trem desetletjem prehojene poti Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh), nekoliko več pozornosti namenjamo zadnjemu desetletju, saj je Varuh izdal posebno publikacijo tudi ob 20. obletnici delovanja.

Cilj publikacije je ozaveščati o pomenu in dejavnostih institucije Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh) za delovanje sodobne demokratične družbe in države. Prikazati želimo prispevek Varuha tako k spoštovanju človekovih pravic v Sloveniji kot k spodbujanju in ozaveščanju o pomenu človekovih pravic in temeljnih svoboščin za posameznice in posameznike ter družbo kot celoto na nacionalni in mednarodni ravni.

Posledično namen publikacije ni v celoti in podrobno pregledati delovanja Varuha – ta je dostopen preko rednih letnih poročil Varuha in letnih poročil Državnega preventivnega mehanizma, posebnih poročil in drugih publikacij (analiz) – ampak podati zgolj ilustrativen pregled okoliščin nastanka institucije Varuha in ključnih vsebinskih poudarkov pri njenem delovanju. Nikakor seveda ni mogoče v celoti ali podrobno zajeti tudi čisto vseh izzivov, prizadevanj, dosežkov in njenega vpliva na oblikovanje demokracije, socialne in pravne države v Sloveniji ter delovanje države skladno s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami. Njen cilj je ozaveščanje o pomenu institucije za delovanje sodobne demokratične države in družbe.

Lahko bi rekli, da je Varuh slovenski državi pomagal v odraslost in ji kot svetilnik kazal, luknje v družbeni odeji, ki jih mora zakrpati, da bo grela vse prebivalce enako. Marsikomu je danes zato topleje, žal pa ne vsem.

Varuh ima lahko le toliko vpliva, kolikor obstaja zaupanja v njegovo neodvisnost, strokovnost in pravičnost, saj predstavlja neformalno obliko varstva človekovih pravic. Ni brezzobi tiger, kot se ob številnih neuresničenih priporočilih, lahko zdi. Kako bi lahko opisali delo in položaj Varuha?

Varuh je ogledalo družbe, ki odseva tako njene vrednote kot tudi njene pomanjkljivosti: kot ogledalo opozarja na tisto, kar je pogosto skrito očem in sili družbo, da se sooči s svojo odgovornostjo do najranljivejših. Kot zrcalo, v katerem se ogledujejo vsi obrazi družbe, Varuh odraža resničnost – ne takšno, kakršno si želimo, temveč takšno, kakršna je v resnici. Ta podoba poudarja, da Varuh ni ustanovljen zato, da bi ugajal, temveč zato, da prinaša resnico in zbuja zavedanje. Varuh človekovih pravic je slaba vest družbe, ki opominja na neizpolnjene obljube o pravičnosti in enakosti: kot slaba vest varuh ne dopušča, da bi družba pozabila na svojo dolžnost, da zaščiti tiste, ki so v največji stiski.

Delovanje Varuha je povezano z izzivi, ki jih prinašajo družbenopolitični, pa tudi ekonomski dejavniki. Tako domači kot globalni. Mary Robinson, nekdanja Visoka komisarka Združenih narodov za človekove pravice je ob neki priložnosti tudi izpostavila, da se vloga varuhov in institucij za varstvo človekovih pravic zgodovinsko gledano širi in odraža potrebe družbe: »Institucije za varstvo človekovi pravic niso zgolj mehanizmi pritožb, so bistvene za ustvarjanje zaupanja v vladavino prava in zagotavljanje, da imajo ljudje glas in zaščito.

Za pregled publikacije in/ali koristne komentarje se zahvaljujeva varuhu človekovih pravic Petru Svetini, vodji Centra za človekove pravice pri Varuhu namestniku varuha Mihi Horvatu, vodji Državnega preventivnega mehanizma namestniku Ivanu Šelihu, vodji kabineta varuha Nini Omerza in sekretarki Sveta varuha za človekove pravice dr. Korneliji Marzel.

Izbor vsebin v tem kratkem pregledu dela Varuha čez 30 let je sicer zelo nehvaležno delo. Vedno se bo našel kdo, ki bo menil, da kakšen dogodek ali poudarek manjka ali pa, da kakšen dogodek ali poudarek ni bil dovolj pomemben, da bi bil deležen posebne pozornosti. Zato želiva na tem mestu spomniti, da zainteresirana bralka ali bralec lahko celovitejše informacije o delu Varuha najde v rednih letih poročilih Varuha, posebnih poročilih, različnih publikacijah, pregledu obravnavanih pobud in širših vprašanj, sporočilih za javnost – vse to je dostopno na spletni strani Varuha www.varuh-rs.si. Letna poročila, razne publikacije Varuha in spletna stran so bili tudi najini poglavitni viri.

Dr. Simona Drenik Bavdek in Nataša Kuzmič

I. DEL

Kratek pregled delovanja in nekaterih ključnih mejnikov

1988

Ustanovitev Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin: Svet je bil ustanovljen z Zakonom o Svetu za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin v času, ko se je v Sloveniji, ki je bila takrat še ena od republik Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), poglobljala zavest o pomeni človekovih pravic. Deloval je kot pluralno sestavljeno kolektivno telo, člani so bili ugledni posamezniki (univerzitetni profesorji, umetniki, novinarji, duhovniki in drugi), delovali so nepoklicno.

Prof. dr. Ljubo Bavcon
postane predsednik Sveta.

23. december

1991

Sprejeta je Ustava Republike Slovenije, ki v 159. členu določa, da se »za varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v razmerju do državnih organov, organov lokalne samouprave in nosilcev javnih pooblastil z zakonom določi varuh pravic državljanov« in da se »z zakonom lahko za posamezna področja določijo posebni varuhi pravic državljanov«.

1993

20. december

Državni zbor sprejme Zakon o Varuhu človekovih pravic
(Uradni list RS, št. 71/93 – ZvarCP).

.....

1994

29. september

Državni zbor izvoli prvega varuha človekovih pravic.

mag. Ivan Bizjak (1994–2001)

Namestniki varuha:

- Jernej Rovšek
 - France Jamnik
 - Aleš Butala
-

1995

1. januar

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije začne uradno delovati. S tem dnem je prenehal delovati Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin in prenehal veljati Zakon o svetu za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Skladno z zakonom je Varuh od Sveta prevzel arhiv in zadeve, ki jih je do tedaj prejel in reševal.

Varuh **mag. Ivan Bizjak** je izvoljen v vodstvo Evropskega združenja ombudsmanov (EOI).

1996

Varuh pripravi **prvo redno poročilo o svojem delu**, ki ga obravnava Državni zbor Republike Slovenije: Letna poročila vključujejo priporočila za odpravo kršitev oziroma nepravilnosti, vlada pa vsako leto pripravi odzivno poročilo oziroma mnenje.

Varuh mag. Bizjak je **izvoljen za podpredsednika EOI in člana vodstva Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)**.

1998

Varuh pripravi **prvo posebno poročilo** z naslovom **Uresničevanje pravic svojcev padlih v vojni za Slovenijo 1991**.

Namestnik varuha **Aleš Butala** je izvoljen za **slovenskega člana Odbora za preprečevanje mučenja (CPT) pri Svetu Evrope** in je član odbora tri zaporedne mandate do konca leta 2009.

1999

Februar

Varuh objavi **posebno poročilo** z naslovom **Problematika obravnavanja zaprtih oseb** – analiza stanja na področju izvrševanja pripora in izvrševanja kazenskih sankcij.

Varuh objavi **posebno poročilo** z naslovom **Problematika obravnavanja oseb z duševnimi motnjami**.

2001

Avgust

Varuh v sodelovanju z evropskim varuhom človekovih pravic Jacobom Södermanom organizira **konferenco Ombudsman and the Law of the European Union** in objavi zbornik prispevkov s konference.

31. januar

Varuh vloži **prvo zahtevo za oceno ustavnosti glede drugega in tretjega odstavka 108., tretjega odstavka 109. in prvega stavka 110. člena Zakona o prekrških.**

Matjaž Hanžek (2001–2007)

Namestniki varuha:

- Jernej Rovšek
- France Jamnik
- Aleš Butala
- Tone Dolčič (od 2003)

12. in 13. november

Varuh gosti **mednarodno konferenco z naslovom Razmerje med ombudsmani in pravosodnimi organi (Relationship between Ombudsmen and Judicial Bodies)**: konferenca je bila eden od projektov Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo za krepitev nacionalnih institucij za človekove pravice. Varuh novembra izda tudi zbornik prispevkov s konference v angleščini.

Varuh oblikuje **posebno skupino za področje otrokovih pravic.**

2001

5. – 7. december

V Ljubljani poteka **Letno srečanje volilnih članov evropskega dela Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)**. Varuh Matjaž Hanžek je **izvoljen za enega izmed štirih predsednikov evropskega dela IOI**.

2002

Januar

Varuh objavi **posebni poročili: Problematika podzakonskih aktov in Posebno poročilo o problematiki najemnikov v denacionaliziranih stanovanjih**.

V letnem poročilu Varuha za leto 2002 so **otrokove pravice prvič obravnavane v posebnem poglavju**.

2003

Marec

Izide prva številka brezplačnega biltena Varuh – kako zavarovati svoje pravice.
Izhaja do leta 2015.

Ustanovljena je Mreža evropskih varuhov otrokovih pravic (ENOC): Varuh je v mrežo vključen kot opazovalni član, saj ne izpolnjuje vseh pogojev za polnopravno članstvo.

2003

21. oktober

S podporo Sveta Evrope Varuh organizira **okroglo mizo o nacionalni instituciji za človekove pravice**, na kateri so mednarodni in domači strokovnjaki iskali najboljšo rešitev za njeno ustanovitev in organizacijsko shemo.

19. november

V mali dvorani Državnega zbora poteka **strokovni posvet Nasilje v družini - poti do rešitev**: strokovnjaki iz različnih področij so predstavili svoje praktične izkušnje ter potrebe in predloge za reševanje težav na področju nasilja v družini.

Junij

Varuh objavi **dve posebni poročili: Nasilje v družini - poti do rešitev** in **Problematika »izbrisanih« v letnih poročilih Varuha**.

Januar

Varuh objavi **Poročilo Varuha na področju otrokovih pravic**, ki je nakazalo, da otroci potrebujejo zagovornika v postopkih, v katerih so udeleženi.

Varuh s pomočjo zunanjih sodelavcev pripravi **projekt Oblike nestrpnosti v Sloveniji**, ki vključuje potujočo razstavo Jara kača nestrpnosti, posebni bilten, okrogle mize in drugo.

2004

⋮
2005

5. julij

Varuh organizira **posvet Ustavimo nasilje nad otroki: ukrepajmo zdaj! - Regionalno posvetovanje za študijo ZN o nasilju nad otroki, Evropa in Srednja Azija.**

Varuh vsebine letnega poročila predstavi v obliki **prvega** festivala filmov o človekovih pravicah in v okviru **projekta Odgovornost filmskih ustvarjalcev in človekove pravice** pripravi še okroglo mizo, posebno številko biltena in natečaj za mlade.

V okviru projekta Oblike nestrpnosti v Sloveniji v sodelovanju z Mirovnim inštitutom izda publikacijo **Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem.**

⋮
2006

Varuh prične s koordinacijo **pilotnega projekta Zagovornika – glas otroka.**

Skupaj z avstrijskim partnerjem Inštitutom za človekove pravice Ludwiga Boltzmann izvede mednarodni **projekt Soočimo se z diskriminacijo! - Krepitev nacionalne institucionalne strukture za boj proti diskriminaciji.**

Državni zbor sprejme Zakon o ratifikaciji Opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Uradni list RS, št. 114/06 – Mednarodne pogodbe, št. 20/06: zakon je začel veljati 1. 1. 2007. Ta v 5. členu določa, da **naloge in pooblastila državnega preventivnega mehanizma (DPM) izvršuje Varuh, ki lahko pri tem sodeluje z nevladnimi organizacijami.**

2007

dr. Zdenka Čebašek - Travnik (2007–2013)

Namestniki varuha:

- Jernej Rovšek
- Tone Dolčič
- mag. Kornelija Marzel
- Ivan Šelih (od 2009)

Pri delu Varuha je področju 'Pravosodje' **dodano področje 'Opcijski protokol'**.

5. oktober

Varuh objavi **prvi javni razpis za sodelovanje nevladnih organizacij** z Varuhom pri izvajanju nalog in pooblastil Državnega preventivnega mehanizma (DPM) (Uradni list RS, št. 90/2007).

Varuh pripravi **prvi** posvet o varovanju okolja in prostora **Okolje in človekove pravice 2007**.

19. marec

Varuh kot DPM opravi **prvi obisk in sicer v Prevzgojnem domu Radeče**: skupno je bilo v letu 2008 opravljenih 35 obiskov različnih krajev odvzema prostosti. O vsakem obisku DPM pripravi izčrpno poročilo.

Maj

Varuh pripravi **posvet Revščina in človekove pravice**. Ob tem izda tudi posebno številko biltena.

2008

2008

December

Namestnik varuhinje Tone Dolčič se v francoskem Marseillu udeleži Drugega srečanje ombudsmanov sredoziemskih držav, **kjer so ustanovili mrežo ombudsmanov sredoziemskih držav AOM (Meditersko združenje ombudsmanov).**

2009

23. april

Varuhinja dr. Čebašek - Travnik na strokovnem srečanju z naslovom **Korak z demenco – poti in stranpoti** govori o stranpoteh in zakonskih okvirih sprejema na varovani oddelek zdravstvene ali socialne ustanove za starejše ljudi z duševno motnjo.

11. september

Varuhinja v Gradu Beltinci na II. Zdravčevih dnevih **predava o pomoči zdravnikom v stiski** in se dotakne vprašanja, ali tudi zaposleni v zdravstvu potrebujejo ombudsmana. Srečanje je bilo posvečeno nasilju v zdravstvu in novostim v preventivi.

Varuh objavi Zbornik prispevkov z mednarodne konference v Ljubljani iz leta 2008 v počastitev **60-letnice sprejema Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah in 15-letnice sprejema Zakona o varuhu človekovih pravic.**

10. december

Varuh ob mednarodnem dnevu človekovih pravic na Pravni fakulteti pripravi **okroglo mizo Pravica do zdravstvenega varstva.**

2010

19. maj

Varuh objavi **Zbornik strokovnih prispevkov 2. konference Okolje in človekove pravice: Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah - teorija in praksa.**

Konferenca je potekala na Brdu pri Kranju.

Maj

Varuhinja dr. Čebašek - Travnik se udeleži **dvodnevne mednarodne konference z naslovom Odprava diskriminacije v regiji**, vloga institucij za varovanje človekovih pravic in modeli regionalnega sodelovanja. Ob koncu konference je bil podpisan Memorandum o razumevanju in sodelovanju, prvi tovrstni dokument na področju jugovzhodne Evrope.

September

Varuh v Ljubljani organizira sestanek varuhov človekovih pravic iz držav nekdanje Jugoslavije. Osrednje teme pogovorov so bile **položaj delavcev migrantov z območja nekdanje Jugoslavije**, ki delajo v Sloveniji, položaj izbrisanih v Sloveniji in oblike medsebojnega sodelovanja v prihodnje.

Oktober in november

Namestnik varuhinje Tone Dolčič se udeleži **dveh pripravljalnih sestankov v zvezi z uresničevanjem 33. člena Konvencije o pravicah invalidov** (izvajanje konvencije in spremljanje njenega izvajanja v posameznih državah). Sestanek sta organizirala Evropska komisija in belgijsko predsedstvo EU.

2011

12. april

Varuh, Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije in Državni svet Republike Slovenije pripravijo delovni posvet pod pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije dr. Danila Türka z naslovom **Vloga invalidov in države pri spremljanju uresničevanja Konvencije o pravicah invalidov.**

27. maj

Varuhinja dr. Zdenka Čebašek - Travnik se **na Malti udeleži mednarodne konference v organizaciji Mediteranskega združenja ombudsmanov (AOM).** Udeleženci so razpravljali, kako spodbujati dobro upravljanje v različnih mediteranskih kulturah in sistemih vladanja, o vplivu političnih sprememb na delovanje ombudsmanov ter o tem, kako naj bi se država prilagodila potrebam državljanov in kaj lahko ombudsmeni pri tem storijo.

9. december

Varuh ob dnevu človekovih pravic pripravi **okroglo mizo Človekove pravice in mediji.**

2012

3. april

Varuhinja in njen namestnik Jernej Rovšek se v srbski skupščini v Beogradu udeležita mednarodne konference **Sodelovanje nacionalnih parlamentov in neodvisnih nadzornih teles v jugovzhodni Evropi.** Varuhinja je govorila o letnem poročilu Varuha kot orodju poslancev pri nadzoru izvršilne veje oblasti.

2012

31. maj

Varuh objavi **Posebno poročilo o bivanjskih razmerah Romov na območju jugovzhodne Slovenije.**

10. december

Varuh ob dnevu človekovih pravic pripravi **okroglo mizo o projektu Zagovornik - glas otroka.** Z javno razpravo želi širši javnosti predstaviti posebno poročilo o tej temi in spodbuditi strokovne in politične razprave o njegovi nadaljnji usodi.

2013

Vlasta Nussdorfer (2013–2019)

Namestniki varuha:

- Jernej Rovšek (do 2016)
- dr. Kornelija Marzel
- Ivan Šelih
- Tone Dolčič
- Miha Horvat (od 2016)

28. februar

Varuh objavi **Posebno poročilo o projektu Zagovornik - glas otroka;** marca 2017 nato Inštitut RS za socialno varstvo objavi Evalvacijo projekta Zagovornik – glas otroka: končno poročilo.

2013

26. marec

DPM-ji t. i. jugovzhodne Evrope v Beogradu z deklaracijo oblikujejo **mreže DPM za jugovzhodno Evropo** (South-East Europe Network - SEE NPM Network): ustanovni član mreže je tudi Varuh oz. slovenski DPM.

23. do 24. oktober

Namestnik varuhinje in vodja DPM Ivan Šelih se s člani in zdravnikom izvedencem slovenskega DPM v Beogradu (Srbija) udeleži **prvega srečanja Medicinske skupine** mreže DPM za jugovzhodno Evropo (SEE NPM Network). Ob tej priložnosti je **Ivan Šelih izvoljen za predsednika mreže za obdobje enega leta.**

27. november

Varuh in Državni svet RS pripravita posvet Okolje in človekove pravice III: **Odgovornost države za sanacijo onesnaženega okolja.**

December

Varuh izda **publikacijo 20 let Zakona o Varuhu človekovih pravic 1993–2013.**

2014

Varuh postane član Evropske mreže nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI), ki je bila ustanovljena leta 2013 in ima sedež v Bruslju: Varuh ima kot nacionalna institucija za človekove pravice (NHRI) s statusom B po Pariških načelih pravico sodelovati pri dejavnostih ENHRI, nima pa volilne pravice, ki jo imajo le NHRI-ji s statusom A.

2014

Varuh **celotno leto 2014 predseduje mreži SEE NPM Network**: v tem okviru organizira tudi **srečanje mreže 26 in 27. maja 2014 v Ljubljani**.

24. april

Udeleženci posveta **Kdo je delu ukradel čast?** iščejo odgovore na vprašanja, kako se organi ukvarjajo z uresničevanjem pravic delavcev, kje so največje sive cone, kako učinkovito poteka pregon kršiteljev pravic delavcev in kakšne so možnosti za izboljšave na tem področju.

December

Varuh izda **publikacijo 20 let delovanja Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (1994–2014)**.

.....

2015

14. maj

Na **posvetu Otrok v družinskem sporu** Varuh s predstavniki strokovne javnosti, civilne družbe in pristojnih državnih organov skuša ugotoviti in oceniti, kako bi lahko izboljšali položaj otrok, ko se znajdejo v družinskem sporu kot njegov najšibkejši člen.

10. december

Ob svetovnem dnevu človekovih pravic Varuh na posvetu **Pravice mladih iz dela** skupaj s strokovnjaki z različnih področij odpira nekatera vprašanja o mladih, ki se iz procesa izobraževanja podajo na pot zaposlovanja, na njej pa naletijo na prenekatere ovire in nemalo zaprtih vrat.

2016

18. februar

Na **posvetu Sodno izvedenstvo v primerih nasilja v družini in spolne zlorabe otrok** obravnavajo dobre prakse sodnega izvedenstva in aktualne izzive na tem področju.

8. in 9. september

V Portorožu potekajo **prvi Dnevi duševnega zdravja**, dogodek je nastal na pobudo Varuha kot posledek uspešnega Posveta o izvajanju Zakona o duševnem zdravju. Postali so tradicionalni. Vsako leto jih pripravlja Center za izobraževanje v pravosodju pri Ministrstvu za pravosodje, dotikajo pa se različnih tem s področja duševnega zdravja.

8. december

Varuh v sodelovanju s Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani ob dnevu človekovih pravic pripravi **okroglo mizo z naslovom Kako razumemo načelo pravičnosti in dobrega upravljanja?**

.....

11. julij

Varuh postane **prva demenci prijazna točka**: le-to sta slavnostno odprli varuhinja Vlasta Nussdorfer in Štefanija L. Zlobec, predsednica društva Spominčica.

2017

Avgust

Varuh objavi **Posebno poročilo o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov.**

2017

September

Državni zbor sprejme Zakon o dopolnitvah Zakona o varuhu človekovih pravic (Uradni list RS, št. 54/17, **ZVarCP-B**): z novelo se ustanovi Center za človekove pravice, Svet varuha za človekove pravice, formalizira delovanje Zagovorništva otrok in zakonsko opredeli organizacijsko enoto Državni preventivni mehanizem.

15. september

Varuh v Ljubljani gosti 4. mednarodno konferenco **Okolje in človekove pravice** - Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah: izda tudi zbornik prispevkov. **Sprejeta je Ljubljanska deklaracija o sodelovanju na področju okolja in človekovih pravic.**

26. oktober

Varuh v sodelovanju z Državnim svetom RS pripravi **posvet z naslovom Razmišljanja o vprašanjih ob iztekanju življenja**, kjer udeleženci med drugim govorijo o paliativni oskrbi in evtanaziji.

7. december

Na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani ob dnevu človekovih pravic poteka **okrogla miza Izzivi varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.**

.....

17. in 18. april

Varuh v sodelovanju s Svetom Evrope pripravi **Mednarodno konferenco v počastitev 10. obletnice delovanja Državnega preventivnega mehanizma (DPM)**. Tema konference je Ocenjevanje vpliva DPM-jev.

2018

2018

1. junij

Varuh formalno ustanovi institut zagovorništva otrok: po 10-letnem pilotnem projektu je zagovorništvo začelo formalno delovati na podlagi ZVarCP-B. Njegov namen je, da se glas otroka sliši v postopkih, v katerih je udeležen.

27. junij

Prvič se sestane Svet varuha za človekove pravice. V mandatu varuhinje Vlaste Nussdorfer se svet sestane trikrat. Svet odraža vidik pluralnosti delovanja Varuha in je svetovalno telo vsakokratnega varuha.

27. december

Varuh in Državni svet RS pripravita posvet z naslovom **Starejši kot sedanjost in prihodnost družbe.** Na njem predavatelji s področja socialne oskrbe, institucionalnega varstva, medicine in prava iščejo odgovore na izzive dolgožive družbe.

2019

Februar

Varuh izda **publikacijo Pravne podlage za delo Varuha človekovih pravic RS.** Publikacija v slovenskem in angleškem jeziku je namenjena procesu reakreditacije Varuha v okviru Globalnega zavezništva nacionalnih institucij za človekove pravice (GANHRI), v katerem želi Varuh pridobiti status A po Pariških načelih (1993), kar pomeni priznanje, da deluje v skladu s temi mednarodnimi standardi.

2019

Peter Svetina (2019–2025)

Namestniki varuha:

- Ivan Šelih
- Miha Horvat
- dr. Kornelija Marzel (do 2019)
- Tone Dolčič (do 2019)
- Marjeta Cotman (od 2020 do 2022)
- dr. Jože Ruparčič (od 2020)
- dr. Dijana Možina Zupanc (od 2023)

1. junij

Z delovanjem prične Center za človekove pravice: ta po zakonu (ZVarCP-B) izvaja širok, splošen mandat Varuha kot nacionalne institucije za človekove pravice, ki skrbi tudi za spodbujanje človekove pravice, izobraževanje in mednarodna alternativna poročanja.

10. junij

Konstitutivna seja novoimenovanega Svet varuha za človekove pravice v mandatu varuha Petra Svetine. V tem mandatu se Svet sestane na dvanajstih sejah.

Oktober

Varuh z alternativnim poročilom prvič sodeluje na Univerzalnem periodičnem pregledu, ki poteka v okviru Sveta Združenih narodov za človekove pravice, in sicer v okviru 3. cikla pregleda Slovenije: Varuh sodeluje v univerzalnem periodičnem pregledu Slovenije tudi v okviru četrtega cikla pregleda, ki poteka v letu 2024.

2019

15. oktober

Varuh odda pisno vlogo na Globalno zavezništvo nacionalnih institucij za človekove pravice (GANHRI) za reakreditacijo po Pariških načelih o statusu nacionalnih institucij za človekove pravice (1993): vlogo marca 2020 še dopolni, tako da vsebuje preko 50 strani pojasnil in 45 prilog.

2020

Pri Varuhu je vzpostavljena Enotna vstopna točka (EVT): naloga EVT je triaža prejetih zadev posameznic in posameznikov in obenem optimizacija dela v celotni instituciji.

Marec

Center v imenu Varuha za Evropsko komisijo pripravi prvo (alternativno) poročilo o stanju pravne države v Sloveniji: od takrat dalje Varuh v sodelovanju z ENNHRI to poročilo pripravlja vsako leto.

September

Center za človekove pravice objavi prvi trimesečni pregled aktivnosti Varuha na področju človekovih pravic invalidov: od takrat dalje redno poroča o dejavnostih in stališčih Varuha v zvezi s pravicami invalidov.

11. september

Varuh v Bohinjski Bistrici pripravil **redni letni dvodnevni posvet Zagovorništva otrok** o načinih komunikacije z **otroki s posebnimi potrebami v procesu zagovorništva.**

2020

10. december

Ustni zagovor predstavnika Varuha namestnika Miha Horvata pred Pododborom za akreditacijo (SCA) GANHRI glede akreditacije Varuha po Pariških načelih (1993).

2021

25. januar

Varuh prvič v zgodovini svojega delovanja pridobi **status A po Pariških načelih (1993)**: to pomeni mednarodno priznanje, da deluje v skladu z mednarodnimi načeli, s tem pa Varuh pridobi tudi polnopravno članstvo in volilno pravico v GANHRI in v Evropski mreži nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI).

26. marec

Varuh Svetina **se v Evropskem parlamentu v Bruslju udeleži razprave o stanju pravne države v Sloveniji.**

Maj

Center za človekove pravice izda svojo **prvo analizo z naslovom Kazenskopравни pregon sovražnega govora v Sloveniji po 297. členu Kazenskega zakonika (KZ-1) – analiza tožilske prakse pregona kaznivega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti v obdobju 2008–2018.**

Junij

Varuh v letnem poročilu za leto 2020 izda **poseben, 3. del poročila o vsebini dela in pregledu obravnavanih zadev v zvezi z epidemijo bolezni covid-19**: ločeno poročilo o ukrepih v zvezi s pandemijo bolezni covid-19 izda tudi v letnem poročilu za leto 2021.

2021

December

Varuh objavi prvi javni natečaj za diplomska, magistrska in doktorska dela s področja človekovih pravic: s tem želi Varuh dodatno prispevati tudi k uresničevanju druge faze Svetovnega programa za izobraževanje o človekovih pravicah v Sloveniji. Natečaj postane vsakoleten.

December

Zagovorništvo otrok objavi **publikacijo Izzivi in perspektiva zagovorništva otrok v Sloveniji.**

23. december

Varuh Peter Svetina je soglasno izvoljen za člana Upravnega odbora direktorjev za Evropo v okviru Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI), zatem je postal še član svetovnega Upravnega odbora.

2022

4. aprila

Varuh Peter Svetina postane ambasador lahkega branja v Sloveniji: leto prej je Varuh v sodelovanju z Zavodom Risa pripravi svojo prvo publikacijo v lahkem branju z naslovom: Kdaj in kako do Varuha?

April

Varuh Peter Svetina v stavbi Mestne občine Kranj odpre prvi Varuhov kotichek v Sloveniji, s čimer želi institucijo Varuha približati ljudem v okolju, kjer živijo: do konca novembra 2024 je odprl 108 Varuhovih kotichek v slovenskih občinah. Informacije o Varuhu so dostopne v tiskani obliki, saj se mnogi v poplavi informacij na spletu ne znajdejo dobro ali pa za to nimajo možnosti oz. niso vešči tovrstne komunikacije.

2022

April

Center za človekove pravice pripravi **Varuhov vodič: Kako in kdaj s pritožbo na mednarodne pogodbene odbore Združenih narodov.**

11. julij

Varuh Peter Svetina na uradnem obisku gosti **predsednika upravnega odbora direktorjev za Evropo IOI, grškega ombudsmana dr. Andreasa I. Pottakisa.**

27. julij

Varuh postne član Mreže neodvisnih organov za obravnavo pritožb zoper postopke policistov (IPCAN).

November

Center za človekove pravice pripravi **analizo z naslovom Zagotavljanje usposabljanja o človekovih pravicah za javne uslužbence v državni upravi v Sloveniji.**

December

Varuh objavi **posebno poročilo z naslovom Dostopnost centrov za socialno delo za gibalno in senzorno ovirane invalide.**

2023

25. maj

Varuh Peter Svetina je soglasno izvoljen za prvega podpredsednika Mediteranskega združenja ombudsmenov (AOM).

9. junij

Varuh Peter Svetina na uradnem obisku gosti **predsednika Mednarodnega inštituta ombudsmenov (IOI), varuha človekovih pravic zahodne Avstralije Chrisa Fielda.**

2023

Maj

Jerneja Turin, svetovalka – analitičarka Centra za človekove pravice, postane vodja Delovne skupine za Konvencijo o pravicah invalidov ENNHRI,

November

Dr. Simona Drenik Bavdek, pomočnica vodje Centra za človekove pravice, je izvoljena za so-predsedujočo Pravni delovni skupini ENNHRI.

23. november

Varuh v soorganizaciji s SBC – Klubom slovenskih podjetnikov in Nevladno organizacijo Focus organizira **posvet o človekovih pravicah v gospodarstvu.**

12. december

Varuh Peter Svetina je ponovno izvoljen za člana Upravnega odbora direktorjev za Evropo v okviru IOI in hkrati za člana svetovnega Upravnega odbora.

December

Varuh izda **publikacijo Mednarodni standardi delovanja Varuha človekovih pravic Republike Slovenije** (ob 30. letnici Zakona o varuhu človekovih pravic in Pariških načel o statusu nacionalnih institucij za človekove pravice ter 75. letnici Splošne deklaracije človekovih pravic).

2024

16. januar

Z delovanjem v okviru IOI začne Akademija učenja (Learning Academy): akademija je zaživela na pobudo in ob prisotnosti varuhov človekovih pravic Slovenije, Grčije in Nizozemske.

23. in 24. januar

V vlogi prvega podpredsednika AOM in direktorja evropskega dela IOI varuh Peter Svetina kot govornik sodeluje v Monaku na slovesnosti ob deseti obletnici monaške institucije za varstvo človekovih pravic, kjer se sreča tudi z njegovo visokostjo knezom Albertom II. Monaškim.

29. maj

Varuh v sodelovanju z Domom upokojencev Nova Gorica organizira **posvet Deinstitutionalizacija – nujen proces za zagotavljanje človekovih pravic.**

11. do 13. junij

Varuh Peter Svetina v New Yorku aktivno sodeluje na splošni razpravi **17. zasedanja Konference držav pogodbenic Konvencije o pravicah invalidov.**

4. september

Varuh Svetina je kot prvi slovenski varuh izvoljen za predsednika Mediteranskega združenja ombudsmanov (AOM): AOM povezuje več kot 30 institucij iz držav regije, z različnimi pristojnostmi do organov oblasti

September

Varuh prične s **kampanjo Tudi starejši imamo svoje pravice** in izda **publikacijo o pravicah starejših.**

2024

25. in 26. september

Varuh Peter Svetina v Pafosu na Cipru v vlogi novega predsednika Mediteranskega združenja ombudsmanov (AOM) **predseduje izrednemu zasedanju Generalne skupščine AOM.**

Varuh Peter Svetina aktivno z govorom **sodeluje na Mednarodni konferenci AOM** o svobodi izražanja in pravici do zasebnosti v digitalni dobi. V svojem mandatu je varuh Svetina aktivno kot vabljeni govorec sodeloval na več kot 40 mednarodnih konferencah oziroma dogodkih.

1. oktober

Varuh na Festivalu za tretje življenjsko obdobje v Cankarjevem domu **organizira okroglo mizo Kako zagotoviti učinkovitejše varstvo pravic starejših – bi bila vzpostavitev mehanizma »zaupnika starejših« pravi odgovor?**

29. oktober

Pomočnica vodje Centra za človekove pravice dr. Simona Drenik Bavdek je izvoljena za članico Upravnega odbora ENNHRI: gre za prvo vodstveno funkcijo v ENNHRI s strani predstavnika institucije Varuha.

5. in 6. december

Varuh Peter Svetina gosti **Blejsko konferenco o učinkovitosti institucij Varuhov človekovih pravic in nacionalnih institucij za človekove pravice (NHRI) pri reševanju sodobnih izzivov:** konference, ki obeležuje tudi 30 let delovanja Varuha, se udeleži tudi okoli 40 uglednih mednarodnih gostov, med njimi številni varuhi človekovih pravic oziroma vodje institucij za človekove pravice.

Okoliščine nastanka institucije Varuha človekovih pravic

Prehod Slovenije v samostojno državo je prinesel vrsto družbenih, političnih in gospodarskih sprememb, ki so oblikovale njene temelje. Slovenija je morala oblikovati svojo identiteto, odvijali so se procesi demokratizacije, zgodil se je ekonomski prehod iz socialističnega gospodarskega sistema v tržni kapitalizem.

Slovenija je v začetku 90. let prešla iz enopartijskega sistema v demokratični večstrankarski sistem. Leta 1990 so bile prve svobodne volitve, na katerih je zmagala koalicija Demos. Na gospodarskem področju je prehod povzročil privatizacijo, opuščale so se stare oblike gospodarjenja, propadali so industrijski obrati, večala se je brezposelnost, dogajanje je vplivalo na splošno blagostanje in socialno varnost državljanov. V tem obdobju so se pokazale tudi potrebe po okrepljenem socialnem varstvu in zaščiti delavskih pravic.

Že v 80. letih so se začela gibanja, ki so zahtevala večjo svobodo govora, pravno državo in demokratične politične reforme. Afera JBTZ je leta 1988 sprožila val protestov in postala simbol boja za človekove pravice in demokratizacijo Slovenije. Kot odgovor na vse večje zahteve po zaščiti človekovih pravic je bil v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) istega leta ustanovljen **Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin**, ki je bil svojevrsten predhodnik institucije Varuha.

Prof. dr. Ljubo Bavcon.

Vodil ga je profesor na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, strokovnjak za kazensko pravo, mednarodno kazensko pravo, kriminalitetno politiko in človekove pravice, dr. Ljubo Bavcon. Generalni sekretar Sveta pa postane Jernej Rovšek.

Okoliščine, v katerih je delo začela institucija Varuha, so bile torej zelo razgibane. Država je v obdobju tranzicije za razliko od drugih držav v regiji relativno hitro našla politično stabilnost in si prizadevala za vključitev v mednarodne institucije, kot sta Evropska unija in NATO.

»Okoliščine na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja so bile nedvomno naklonjene vzpostavitvi slovenskega ombudsmana oziroma varuha človekovih pravic. Ne le, da sta to zahtevala ustava iz leta 1991 in ustavni zakon za njeno izvedbo, ki je predvideval uskladitev zakonov z novo ustavo do 31. decembra 1993, tudi sicer sta bili takratni politična in družbena klima naklonjeni varovanju človekovih pravic in mehanizmom njihovega varovanja. Na človekovih pravicah so pravzaprav temeljila vsa civilnodružbena in politična gibanja ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi mednarodne okoliščine so bile temu naklonjene; Slovenija se je odločila za čimprejšnje članstvo v evropskih povezavah, med pogoji, ki jih je morala izpolnjevati, pa so bila v ospredju merila dejanskega spoštovanja človekovih pravic.«¹

Medtem je na Balkanu divjala vojna. Slovenija je sprejela večje število beguncev, to pa je prineslo tudi nove družbene izzive, vključno z integracijo migrantov in zaščito njihovih pravic. Kljub izzivom je Slovenija pokazala solidarnost in organizirala pomoč za prizadete v vojni.

Na eni strani so se s prehodom v nov sistem okrepile nekatere politične pravice, s privatizacijo pa se je na drugi strani večala družbena neenakost in vse več ljudi je živelo v socialno negotovih okoliščinah. Ta obdobja so spremljali pozivi za krepitev socialne države, pri tem pa je imel Varuh pomembno vlogo, saj je s svojimi opozorili o položaju prebivalstva, ki se je obračalo nanj, odločevalcem nakazoval pravilno smer ukrepanja na temeljih zaščite človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Leta 1991 sprejeta **nova ustava Republike Slovenije** je postavila temelj za pravno državo, demokratične institucije in zaščito človekovih pravic. Z obsežnim katalogom človekovih pravic, vključno z nedotakljivostjo človekovega dostojanstva, pravicami do svobode izražanja, zbiranja in združevanja, še danes daje čvrsto usmeritev pri odločanju o pomembnih družbenih temah.

Ustava je v **159. členu določila tudi, da mora imeti Slovenija Varuha človekovih pravic**. Zakon o Varuhu je bil sprejet 20. decembra 1993 (Uradni list RS, št. 71/93), 29. septembra 1994 pa je bila z izvolitvijo prvega varuha človekovih pravic mag. Ivana Bizjaka v Državnem zboru postavljena neodvisna institucija za nadzor nad spoštovanjem človekovih pravic in temeljnih svoboščin posameznikov in skupin v odnosu do države in njenih organov. Uradni datum začetka dela institucije Varuha je 1. 1. 1995, seveda pa je bilo mnogo opravil postorjenih že pred tem. Novi varuh mag. Bizjak je ob začetku dela opravil primopredajo s predsednikom Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin prof. dr. Bavconom. Na svoji prvi tiskovni konferenci se je predsedniku in članom Sveta zahvalil za opravljeno delo ter poudaril, da je Svet opravil pomembno delo na področju varovanja človekovih pravic.

Beseda **ombudsman** je sicer švedskega izvora in pomeni »predstavnik«. V različnih državah po svetu so predstavniki ljudstva, ki varujejo pravice ljudi, poimenovani različno. Korenine institucije ombudsmana segajo v leto 1809 na Švedsko, ko je bil ustanovljen »predstavnik za pravičnost«, v 20. stoletju pa so tovrstno prakso posvojile najprej tudi druge skandinavske države, nato še druge države po Evropi in svetu. Največjo popularnost je institucija ombudsmana doživela v 60. letih, ko so jo množično ustanovljale postkolonialne države, pa tudi evropske države. Po koncu hladne vojne je institucija dobila nove razsežnosti, saj se je njeno delovanje ob varstvu (načela dobrega upravljanja) še izraziteje okrepilo tudi glede varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. **Beneška načela** o zaščiti in kreptvi institucije varuha človekovih pravic, sprejeta 2.

maja leta 2019 v okviru Sveta Evrope, pa pristojnost institucije širijo še na ozaveščane o človekovih pravicah. Z Maastrichtsko pogodbo je tudi Evropska unija ustanovila Evropskega ombudsmana, ki je tako kot slovenski začel z delovanjem v letu 1995.

Po sprejetju **Pariških načel** o statusu nacionalnih institucij za človekove pravice v Generalni skupščini Združenih narodov, 20. decembra 1993, so svoj razmah postopoma začele pridobivati tudi nacionalne institucije za človekove pravice. V Evropi posebej še po letu 2013, ko je bila ustanovljena Evropska mreža nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI).

Jernej Rovšek na srečanju ombudsmanov v Helsinkih leta 1993. Rovšek se je leta 1990 posvetil delu na področju varstva človekovih pravic, in sicer najprej kot sekretar Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1990 do 1994), nato (od leta 1995) kot namestnik varuha človekovih pravic. Za namestnika varuha oziroma varuhinje je bil imenovan še trikrat (2000, 2008 in 2014).

Jernej Rovšek je bil takrat tudi urednik publikacije *Mehanizmi uveljavljanja človekovih pravic: komparativni opis institucije ombudsmana, Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah*, Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993.

Mag. Ivan Bizjak

varuh človekovih pravic od 29. 9. 1994 do 29. 9. 2000

Okoliščine, v katerih je nastopil mandat in vodil institucijo

Začeti iz nič

V navedenih okoliščinah je mandat za vzpostavitev institucije Varuha dobil matematik in dolgoletni politik **mag. Ivan Bizjak**. Idejo delovanja institucije je jasno opredeljeval že Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP), ki ga je Državni zbor Republike Slovenije sprejel v tretjem branju 20. decembra 1993. Osnovna ideja je bila postaviti neodvisno, nepristransko in avtonomno institucijo, ki bo bdela nad tem, da državni organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil pri svojem delu spoštujejo pravice ljudi na ozemlju Republike Slovenije. **Mag. Bizjak je želel vzpostaviti institucijo, ki bo namenjena ljudem, v njej ne bo togega birokratskega načina razmišljanja in dela, ognila pa se bo tudi vplivu politike.**

Bil je pred velikimi izzivi, kako jo postaviti iz nič, pridobiti zaupanje javnosti, okrepiti zaščito posameznikov pred državnimi organi in s tem postaviti Slovenijo na mednarodni zemljevid institucij, ki skrbijo za človekove pravice in temeljne svoboščine ljudi.

»Slovenija do sprejetja zakona o varuhu človekovih pravic ni imela institucije z enakimi nalogami in pooblastili. Nekatere naloge so v Sloveniji do sprejetja zakona o varuhu človekovih pravic opravljali zlasti Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, družbeni pravobranilci in komisije za vloge in pritožbe oziroma za peticije.«¹

S tremi začetnimi sodelavci je poiskal primerne prostore. oblikoval finančni načrt in pridobil sredstva za delovanje. Najprej je deloval na Erjavčevi cesti, nato v najetih prostorih na Slovenski cesti (Konzorcij) od 31. decembra 1996 pa je sedež varuha na Dunajski cesti 56 v Ljubljani. V teh prostorih, ki so v lasti države, deluje še danes.

Organiziranost institucije je uredil s poslovnikom, sprejel pa je tudi druge splošne akte. Poskrbel je za ustrezen informacijski sistem in oblikoval pravila komuniciranja. Sistem dela je omogočil, da je institucija že od začetka delovala učinkovito in uspešno.

»Na začetku svojega dela smo morali določiti metode dela, v tem okviru pa tudi obliko stikov z organi, ki spadajo v pristojnost varuha, in način izvajanja pooblastil do teh organov. Pomembni so bili sestanki, na katerih smo predstavili svoj način dela in se s predstojniki ministrstev in drugih organov dogovorili o številnih podrobnostih. Najbrž tudi zato lahko ugotavljamo, da je bila odzivnost teh organov na naše poizvedbe, zahteve, mnenja in predloge dobra.«²

Mag. Bizjak je poudarjal, da je ključni cilj institucije pridobiti **zaupanje javnosti**. To je lahko uresničil s transparentnim delom in hitrim reševanjem primerov, ki so se pogosto nanašali na dolgotrajne in zapletene postopke z državnimi organi. Da bi se približal ljudem, je med prvimi nalogami vzpostavil **sistem poslovanja zunaj sedeža**. Z neposrednim stikom z osebami, ki so imele težave pri uveljavljanju svojih pravic, je zbiral informacije s terena, ki jih je preučil in kot prva priporočila posredoval pristojnim organom. Z neposrednim stikom je povečal prepoznavnost Varuha, s strokovnimi argumenti pa okrepil njegov vpliv v slovenski družbi. Večje zaupanje se je pokazalo v porastu števila pobud državljanov. Kmalu je postalo očitno, da za učinkovito obravnavo vseh primerov potrebuje več strokovnjakov. Načrtoval je zaposlitev visoko strokovnega kadra in ustrezno ovrednotenje njegovega dela.

V tem obdobju je bilo ključno, da je institucija Varuha jasno začrtala **ločnico do oblasti ter poudarila svojo neodvisnost v odnosu do njih in politike**. Varuh je moral delovati samostojno in pregledno, pri čemer je bilo sodelovanje z državnimi institucijami nujno, vendar skrbno vodeno, da ni bila ogrožena njegova avtoriteta.³

2 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1995.

3 20 let delovanja Varuha človekovih pravic RS /1994 – 2014/.

Varuh je kmalu postal ključni sogovornik pri obravnavi družbenih vprašanj, njegova priporočila pa so bila cenjena in pogosto upoštevana. **Državni organi so jih začeli dojemati kot smernice za izboljšanje svojega delovanja, ne kot kritiko.** Ker so se pri Varuhu zavedali, da tudi sodelovanje v postopkih Varuha zahteva od organov določen čas in delo, »smo si prizadevali delovati tako, da bi že tako preobremenjenim organom povzročili čim manj dodatnega dela«. ⁴

*»V prvih letih delovanja so se **pristojnosti Varuha večkrat razširile**. Njegova vloga in pristojnosti so bile določene v Zakonu o varuhu človekovih pravic, dodatno pa vključene še v 13 drugih zakonov, kar mu je omogočilo obravnavo širšega nabora kršitev in delovanje na različnih področjih. S tem je institucija pridobila večjo vlogo in vpliv pri zagotavljanju pravne države.«*

Svečani sprejem v počastitev mednarodnega dneva človekovih pravic, 10. december 1996.

To, kako je prvi varuh mag. Bizjak s sodelavkami in sodelavci postavil delovanje institucije Varuha človekovih pravic, je bilo ključno za njen nadaljnji razvoj in delovanje tudi njegovih naslednikov. Javnost je Varha človekovih pravic RS sprejela kot neodvisno institucijo, ki deluje transparentno, je visoko strokovna na področju človekovih pravic in zato s svojimi priporočili in intervencijami kompetentna sogovornica pri sooblikovanju družbe. Ideja o moči argumenta kot orodju za spreminjanje delovanja se je uveljavila.

Spremljanje delovanja državnih organov in opozarjanje na sistemske nepravilnosti

Kot prvi varuh je mag. Bizjak postavil temelje za nadzor nad delovanjem državnih organov in institucij, da bi zagotovil spoštovanje človekovih pravic na vseh ravneh. Z vzpostavitvijo sistema za sprejemanje pobud in njihovo obravnavo je državljanom zagotovil mehanizem, prek katerega so lahko prijavili kršitve, ter s tem pripomogel k večji odgovornosti državnih organov in vzpostavljanju pravne države.

Tranzicija

Iz pobud so bili jasno razvidni tranzicijski krči nove države: vzpostavljanje učinkovite uprave in sistemov, krčenje socialne države in s tem povezane vse večje stiske prebivalstva, problematika denacionalizacije. Slovenija je sicer uvedla zakon o vojaških pokojninah in sprejela merila za vojaška stanovanja, vendar so ostali nerešeni problemi statusa oseb iz drugih republik nekdanje Jugoslavije. Posamezne pobude je prejel že njegov predhodnik Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Institucija Varuha človekovih pravic pa je opazala večanje števila teh primerov in ignoranco države do njihovega reševanja. Opozorila o krivici, ki se je zgodila mnogim prebivalcem, ko so bili leta 1992 brez uradnega obvestila izbrisani iz registra stalnih prebivalcev, so se množila. Varuh mag.

Mag. Bizjak je pozival državo k pravni ureditvi njihovega statusa, da bi preprečili dodatne kršitve njihovih socialnih, zdravstvenih in ekonomskih pravic. S tem je postavil pomemben precedens za delovanje Varuha kot glasnika ranljivih in marginaliziranih skupin.

»V številnih primerih gre torej za ljudi, za katere bi moral biti sprejem v slovensko državljanstvo samo formalnost, kljub temu pa so se zaradi predpisov in postopkov tudi oni znašli v enako neurejenem oziroma brezpravnem položaju kot drugi, ki niso pravočasno zaprosili za slovensko državljanstvo, včasih pa celo v slabšem, zlasti če jih „njihova“ država ne vodi kot svoje državljane in zato ne morejo dobiti listin, ki so pogoj za urejanje njihovega statusa v Sloveniji.«⁵

Dolgotrajni postopki v sodstvu in opozarjanje na ‚kilavo‘ delovanje nove državne in javne uprave

Že v prvem letnem poročilu institucije za leto 1995 je Varuh ugotavljal, da čeprav so v ustavi in mednarodnih aktih človekove pravice zaščitene, v praksi pogosto prihaja do težav. V Sloveniji ni zaznaval sistematičnega teptanja človekovih pravic, so se pa v številnih primerih, ki jih je takrat obravnaval, razkrivale kršitve, zlasti v zvezi z dolgotrajnostjo postopkov in neučinkovitostjo državnih organov.

»Upravne enote se ob pritožbah zoper svoje delo (zaradi molka ali česa drugega) nezadovoljivo odzivajo na naročila ministrstev, pogosto ne izdajo aktov, kot jim je naročeno, sploh pa ne v postavljenem roku, ter z zamudo ali pa sploh ne skušajo opravičiti zavlačevanja. Ministrstva v takih primerih ne izvajajo ukrepov, ki jih predvideva zakon.«⁶

Prvi mandat so tako v veliki meri zaznamovala priporočila Varuha pri vzpostavljanju učinkovite **javne uprave** in prizadevanja za vzpostavitev zaupanja v **pravno državo**. Varuh je poudarjal, da je pravno državo mogoče okrepiti le s stabilno in jasno zapisano zakonodajo in ustreznimi pritožbenimi postopki. Opozarjal je, da je zakonodajo treba **uskladiti** z ustavo ali mednarodnimi akti in poskrbeti, da pravne praznine ne bi več privedle do odločanja v škodo posameznikov. Predlagal je uvedbo bolj **učinkovitih pritožbenih možnosti** za državljane na različnih področjih, saj sistem ni omogočal enostavnega uveljavljanja pravic.

5 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1995.

6 Prav tam.

Dolgotrajni in neučinkoviti upravni in sodni postopki, ki kršijo pravico do obravnavanja v razumnem roku, so bili vrsto let osrednja točka priporočil Varuha. Eden od razlogov za takšno stanje je bilo **izogibanje odločanju**. Državni organi so zadeve pogosto vračali na prvo stopnjo ali se izogibali meritorni odločitvi. Vse to pa je podaljševalo postopke in škodilo pravni varnosti državljanov ter povečevalo nezaupanje v sistem.

Varuh je opozarjal, da upravni organi redno kršijo zakonske roke, kar kaže na neupoštevanje zakonov. Opozarjal je na predolge davčne in pritožbene postopke, nerešene denacionalizacijske zadeve, predolgo odločanje v primerih državljanstva in bivališča, dolgotrajne postopke za popravilo krivic, kar posebej prizadene starejše, in na socialne težave in revščino, ki še posebej prizadenejo otroke.

Poudarjal je, da če je v prejšnjem režimu imel prednost splošni interes pred posamičnim, v novem sistemu to mora biti drugače in je treba **predpise tolmačiti v korist posameznika**. Reformi javne uprave je posvetil obsežno poglavje v letnem poročilu 1998. Med drugim je Zakon o pravnem postopku iz časa Jugoslavije ocenil kot ustrezen, potreben zgolj terminoloških popravkov, a opozoril na dolgotrajnost njegovega sprejemanja. Zavzemal se je za sprejem **kodeksa etike javnih uslužbencev**.

Prvo vodstvo Varuha, od leve proti desni: Karl Erjavec, France Jamnik, mag. Ivan Bizjak, Jernej Rovšek, mag. Bojana Kvas in Aleš Butala.

Z namenom prispevati k oblikovanju učinkovitega varstva človekovih pravic ljudi, povečanja zaupanja državljanov v pravno državo in njeno krepitev je Varuh javne uslužbenke s svojimi priporočili tako **učil primernegega odnosa do strank**, jih spomnil, da so v službi ljudi in da je njihov odnos s strankami v postopkih enakovreden. Poudarjal je, da morajo organi pojasnjevati odločitve, zagotavljati razumljivost informacij in omogočiti dostop do pritožbenih poti. Imeti morajo prijazne informacijske službe, omogočiti **dostopnost** za vse, vključno s starejšimi in invalidi, ter odločitve sprejemati v skladu z zakoni in človekovimi pravicami, a ne črkobralsko, pač pa vedno v dobro stranke. Državni uslužbenci naj ljudi obravnavajo spoštljivo in zagotavljajo podporo pri uveljavljanju pravic brez nepotrebnega poniževanja ali izogibanja odgovornosti.

Varuh je opozarjal tudi, da država **javnosti ne zagotavlja dovolj informacij**, kar otežuje razumevanje vladnih odločitev, počasno pa je tudi **medresorsko usklajevanje**. Posebej je poudarjal, da državni organi pogosto **ne spoštujejo dostojanstva posameznikov**, zlasti dolgotrajno brezposelnih, ki so med najbolj prizadetimi.

Delovne in socialne pravice v času tranzicije

Prehod iz socialističnega sistema v tržno gospodarstvo je povzročil številne socialne stiske, brezposelnost in negotovost. Varuh je obravnaval mnogo pritožb glede delovnih pogojev, socialne varnosti, upokojskih pravic in dostopa do socialne pomoči. Zavzemal se je za večjo zaščito socialnih pravic delavcev in pravičen sistem socialne varnosti, ki bi pomagal najranljivejšim skupinam prebivalstva.

»Kljub omejenim pristojnostim varuha na področju delovnih razmerij, o čemer bomo govorili pozneje, se je v številnih pobudah pokazala problematika, ki je posledica velikih političnih in ekonomskih sprememb v zadnjih letih. Prehod na tržno gospodarstvo oziroma sploh na novo ekonomsko ureditev je za mnoge zelo težak in boleč. S privatizacijo družbenega premoženja so nastali zasebni lastniki, izmed katerih mnogi grobo kršijo pravice delavcev. Problem je tudi delovnopravna zakonodaja, ki še ni usklajena s spremembami v družbi, kar v praksi povzroča dodatne težave pri uveljavljanju pravic in

preprečevanju kršitev v breme socialno šibkejšega partnerja. Zaradi množičnih kršitev so pristojni državni organi, kot na primer inšpekcija dela, pogosto neučinkoviti. Sodišča, ki odločajo v delovnih in socialnih sporih, rešujejo zadeve zaradi številnega pripada z velikimi zaostanki. Odločanje zunaj razumnega roka pomeni kršitev pravice do poštenega sojenja in nikakor ne pripomore k socialni varnosti. Med ljudmi prihaja do čedalje večjih socialnih razlik. Pogosto je vprašanje, ali država sploh še zmore izpolnjevati svojo obveznost, da vsakomur zagotovi človeškega dostojanstva vredno življenje. In to kljub ustavnemu načelu, da je Slovenija pravna in socialna država.»⁷

Pravice otrok

Mag. Bizjak je namenil posebno pozornost pravicam otrok in mladostnikov, kar je bilo v tem obdobju izjemno pomembno zaradi tranzicije in družbenih sprememb, ki so prizadele družine in mlade. Posvečal se je vprašanjem kakovosti izobraževanja, dostopa do zdravstvenih storitev za otroke in vprašanj, povezanih z nasiljem v družini in šolskem okolju. Spodbujal je tudi ozaveščanje o pravicah otrok in pomenu njihovega varstva kot pomembnem temelju za prihodnost slovenske družbe.

Opozarjal je, da je uveljavljanje Konvencije o otrokovih pravicah v praksi pomanjkljivo in predlagal zakonske spremembe za izboljšanje zaščite otrok pred nasiljem in zanemarjanjem. **Predlagal je tudi ustanovitev jamstvene-ga in preživninskega sklada, kar se je uresničilo pozneje.**

Zametki ideje o vzpostavitvi mehanizma za preprečevanje mučenja in nehumanega ravnanja

Varuh mag. Bizjak si je aktivno prizadeval tudi za **vzpostavitev mehanizmov za preprečevanje mučenja in nehumanega ravnanja**, kar je pomembno prispevalo k zaščiti pravic pripornikov in zapornikov ter izboljšanju razmer v zaporih. Poudarjal je, da je treba usposablјati policiste in druge uradne osebe za spoštovanje človekovih pravic, zlasti pri obravnavi pritožb o zlorabi

7 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1995.

Namestnik varuha Aleš Butala.

sile. Njegov namestnik Aleš Butala je bil dva mandata član Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT), prizadevanja pa so sčasoma – po sprejetju Opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju leta 2006 in njegovi ratifikaciji s strani Slovenije leta 2007 – privedla do ustanovitve posebne enote Državnega preventivnega mehanizma.

Dostop do informacij javnega značaja

Varuh je že v poročilu za leto 1997 na podlagi obravnavane konkretne pobude ugotovil, da ustavna določba drugega odstavka 39. člena, ki vsakomur daje pravico dobiti informacijo javnega značaja, ni bila realizirana z zakonom. Neposredno uveljavljanje te ustavne pravice, vključno s sodnim varstvom, je bilo zato praktično nemogoče. Varuh je ugotovil, da gre za eno redkih ustavnih pravic iz drugega poglavja ustave o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, ki je ostala na ravni programske norme in ni urejena z zakonom, njeno neposredno uveljavljanje pa je tako rekoč nemogoče.

Uresničevanju pravice do pridobitve informacije javnega značaja in na splošno transparentnosti je Varuh zato posvetil več pozornosti v poročilu za leto 1998 s posebno analizo, ki vsebuje konkretna priporočila za posamezna področja. Analizo je pripravil namestnik varuha Jernej Rovšek, ki je s svojim delovanjem na tem področju postavil tudi **temelje prihodnji instituciji Informacijski pooblaščenec**.⁸

Mednarodni odnosi

Varuh človekovih pravic mag. Bizjak je uspešno vzpostavil in okrepil **mednarodne povezave** s podobnimi institucijami v tujini. V tem času se je Slovenija pridružila različnim mednarodnim združenjem varuhov človekovih pravic in postala prepoznaven član teh mrež. S tem je Varuh prispeval k utrditvi mednarodnega ugleda Slovenije na področju človekovih pravic. Zaradi svoje neodvisnosti in strokovnosti je institucija pridobila mednarodno priznanje ter svoje izkušnje in dobre prakse delila z drugimi državami. Leta 1996 je bil mag. Ivan Bizjak **izvoljen v vodstvo Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)**. Uspešno je organiziral generalno skupščino IOI v Ljubljani in bil izvoljen tudi za podpredsednika tega združenja. Varuh je s tem okrepil mednarodni ugled Slovenije na področju človekovih pravic.

Konferenca Evropskega inštituta ombudsmanov (EOI) v Ljubljani, 1996.

8 20 let delovanja Varuha človekovih pravic RS /1994 – 2014/.

Promocija in izobraževanje

Zavedal se je tudi, da je za uveljavljanje pravic nujno potrebno, da se jih prebivalci zavedajo in jih poznajo, zato je nekatere aktivnosti začel usmerjati tudi v to smer.

Ob petdeseti obletnici Splošne deklaracije človekovih pravic je izvedel več promocijskih dejavnosti. Zasnoval je projekt za ozaveščanje srednješolcev o Splošni deklaraciji človekovih pravic z geslom Človekove pravice – tvoja in moja svoboda. Razdelil je 50.000 izvodov zloženke z deklaracijo in 1.000 plakatov v vse slovenske srednje šole ter spodbudil učitelje k sodelovanju pri izobraževanju na tem področju. Na okroglih mizah o človekovih pravicah se je srečal z več kot 1.500 dijaki in profesorji. V sodelovanju z Državnim svetom RS in Slovenskim politološkim društvom je organiziral strokovni posvet Človekove pravice in svoboščine v tranziciji – primer Slovenije, katerega izsledki so bili objavljeni v zborniku. Ob dnevu človekovih pravic je organiziral sprejem za vodilne predstavnike različnih institucij in poudaril pomen Splošne deklaracije človekovih pravic.

In še ...

Varuh je v prvem mandatu **določenim problematikam posvetil posebno pozornost**. O njih je opravil podrobnejše analize, iz katerih je izpeljal ugotovitve in priporočila. Določene vsebine je naslovil tudi s posebnimi poročili, ki jih je nato obravnaval Državni zbor RS, domnevne neustavnosti pa je na Ustavno sodišče Republike Slovenije v presojo naslavljal z zahtevami za oceno ustavnosti.

Leta 1988 se je ukvarjal z vprašanji, kako do bolj učinkovite in prijazne javne uprave, opravil analizo o dostopnosti informacij javnega značaja in se posvetil vprašanjem vzpostavljanja učinkovitih pritožbenih poti.⁹ V letu 1999 pa se je posvetil institucionalnem varstvu starejših oseb, socialni varnosti invalidnih oseb v luči pobud pri varuhu človekovih pravic, varovanju koristi otrok v postopkih iz razmerij med starši in otroki in nasiljem nad ženskami v družini. Z ustanovitvijo institucije Varuha so se pojavile ideje tudi za ustanovitev podobnih varuhov za posebna področja, čemur so pri Varuhu

namenjali posebno pozornost in argumentirano utemeljevali svoje poglede.¹⁰ Vložil je **7 zahtev za oceno ustavnosti** (ena je bila umaknjena) in izdal **3 posebna poročila**, in sicer Problematika obravnavanja oseb z duševnimi motnjami (31. 3. 1999), Problematika obravnavanja zaprtih oseb (28. 2. 1999) in Uresničevanje pravic svojcev padlih v vojni za Slovenijo 1991 (30. 4. 1998).

Dolgotrajno reševanje upravnih in sodnih zadev, počasno sprejemanje zakonov, ki so pomembni za varstvo človekovih pravic, ali usklajevanje zakonodaje z ustavo, nespoštovanje zakonskih rokov, zamude pri spremembah podzakonskih predpisov in neizvajanje veljavnih zakonov so se vlekli skozi prvi mandat še v naslednjega.

Varuh človekovih pravic mag. Ivan Bizjak predaja letno poročilo Varuha predsedniku vlade dr. Janezu Drnovšku, 1998.

10 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 1999

Poudarjal je, da pravosodni zakoni potrebujejo izboljšave za bolj učinkovito sodno upravo; da so potrebne spremembe glede stikov otrok z obema staršema; da zdravstveno področje zahteva boljšo ureditev pritožbenih možnosti in da mora nacionalni stanovanjski program zagotavljati boljše možnosti za socialna stanovanja.

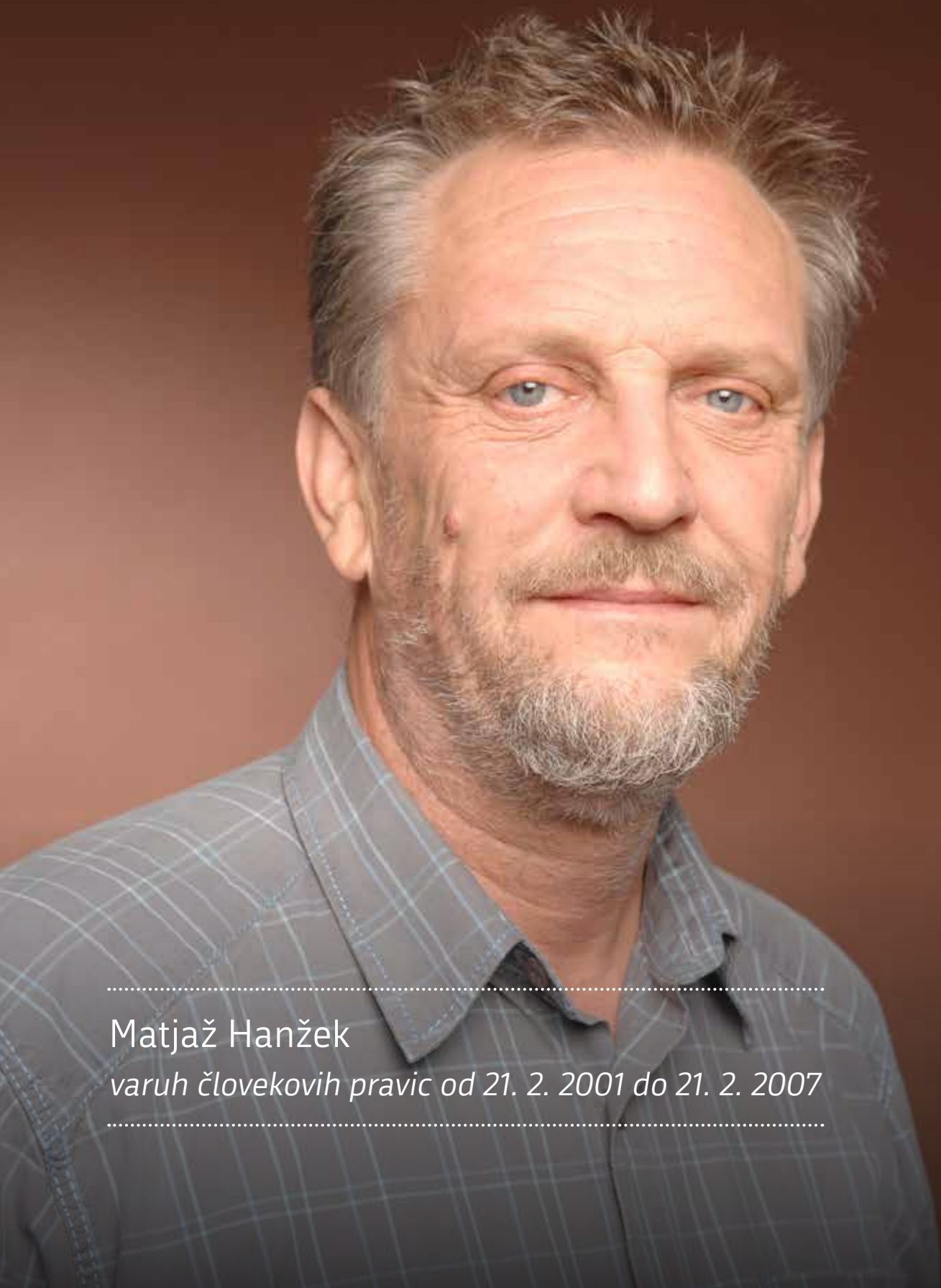
Opozarjal je še na pomanjkljive socialne sporazume z republikami nekdanje Jugoslavije, ki so onemogočali uveljavljanje nekaterih socialnih pravic ali pravic invalidov in da brezplačna pravna pomoč za nekatere postopke še ni na voljo ter da predlog za preživitinski sklad za zaščito otrok in mater še ni uresničen. Razočaran je bil, ker ni bila izvedena ustanovitev sklada za žrtve nasilnih kaznivih dejanj. Opozarjal je tudi na potrebo po stanovanjskih skupinah za osebe z duševnimi motnjami in varnih hišah za žrtve nasilja. Na področju okolja pa je že leta 1996 opozarjal na problematiko hrupa in smradu, črne gradnje in nedelovanje inšpekcijskih služb, problematike, ki so aktualne še danes.

Varuh mag. Bizjak in njegov namesnik Rovšek na konferenci na Cipru, 1996.

Zaposleni pri Varuhu človekovih pravic, 1998.

Matjaž Hanžek

varuh človekovih pravic od 21. 2. 2001 do 21. 2. 2007

Okoliščine, v katerih je nastopil mandat in vodil institucijo

Mandat drugega varuha človekovih pravic je že v prvem letu zaznamoval napad na Svetovni trgovinski center (WTC) 11. septembra 2001. To je bil ključen dogodek, ki je sprožil pomembne spremembe v globalni politiki in odnosih. Matjaž Hanžek, sociolog, analitik družbenih razmerij in aktiven borec za človekove pravice še pred nastopom funkcije, je dogodek ocenil kot prelomnico, po kateri je svet prešel v novo obdobje, v katerem so varnostni ukrepi postali glavni poudarek, pogosto na račun človekovih pravic.

Bil je kritičen do sprememb po napadu na WTC, saj so številni sprejeti ukrepi močno posegli v svoboščine posameznikov in omejili človekove pravice. **Opozarjal je, da je treba skrbno premisliti, ali je varnost res nadvse pomembna na račun izgube temeljnih pravic, ter zagovarjal uravnotežen pristop med varnostjo in zaščito pravic ljudi.** Bil je prepričan, da terorizma ni mogoče učinkovito izkoreniniti z represivnimi ukrepi, ki bi omejevali pravice in svoboščine, **ampak z odpravljanjem vzrokov za terorizem**, kot so neenakost, socialna izključenost in mednarodne krivice.

Ta dogodek in tudi pred pol desetletja končana vojna na Balkanu sta ljudi prestrašila. Strah, ki ga sprožajo vojne in nenadni dogodki, pa je ugodno gojišče za najrazličnejše občutke, ki se hranijo s stereotipnimi idejami. Zato je bilo tudi obdobje varuha Hanžka zaznamovano s porastom nestrpnosti.

Nekateri vsebinski poudarki mandata

Etika javne besede in sovražni govor

V luči družbenih sprememb, v katerih je nastopil šestletni mandat, je posebno pozornost posvetil etiki javne besede, posebej t. i. sovražnemu govoru, ki ga je dojemal kot eno izmed resnih oblik nestrpnosti z velikimi posledicami za družbo. Sovražni govor je razumel kot resno grožnjo družbeni koheziji in človekovim pravicam.

Opravljal je vlogo zagovornika proti nestrpnosti in **opozarjal na potrebo po odgovornem javnem diskurzu**, pri čemer je spodbujal zakonodajne in družbene ukrepe za omejevanje širjenja sovražnega govora. Menil je, da lahko **sovražni govor resno ogrozi človekove pravice, če ga ne prepoznamo pravočasno**, in ocenil, da je **še posebej nevaren v političnem in medijskem prostoru, kjer lahko doseže široko javnost in vpliva na družbeno klimo**. S prstom je pokazal tudi na vpliv stereotipov v humorju in vsakdanjem govoru (šale o narodih, spolnosti itd.), ki se lahko spremenijo v sovražni govor, kadar jih spremlja kontekst moči, ki želi prevladovati nad drugim in ga zaničevati.

Opozarjal je, da sta v Sloveniji prisotna tako **kričavi kot tudi bolj subtilni, moderni rasizem**. Kričavi rasizem je očiten in direkten, pogosto prisoten v anonimnih spletnih komentarjih, medtem pa je moderni rasizem bolj prefinjen in zakrit, kar je še posebej razvidno pri političnih izjavah, ko politiki pogosto uporabljajo stavke z 'ampak', da bi prikrili nestrpnost. Kot primer je navedel predvsem Zmaga Jelinčiča, ki je v svojih izjavah napadal manjšine, še posebej Rome, in jih v povezavi s kriminalom prikazoval kot 'nevarne' za družbo. **Prepričan je bil, da je varuhova naloga z močjo argumenta opozarjati na nestrpnost, kar pa ne pomeni cenzure, temveč poziv k premisleku in odgovornemu javnemu govoru, še posebej politikov in javnih osebnosti**. Zavzemal se je za vzpostavitev jasnih zakonskih rešitev, ki bi omogočale sankcioniranje hujših oblik diskriminatornega govora. To bi preprečilo, da bi takšen govor postal družbeno sprejemljiv. Opozarjal je tudi na neprestano šokiranje javnosti z uporabo sovražnega govora, kar ima za cilj mobilizacijo javnega mnenja proti manjšinam. Poudarjal je, da takšno šokiranje vodi do postopnega stopnjevanja sovraštva, kar se pogosto konča z nasilnimi dejanji.

Diskriminacija in nestrpnost

Matjaž Hanžek se je kot varuh človekovih pravic intenzivno ukvarjal tudi z **vprašnji diskriminacije**, opozarjal je na sistemsko in prikrito diskriminacijo, še posebej v primerih manjšin in ranljivih skupin. Bil je glasen zagovornik enakopravnosti in je poskušal vplivati tako na zakonodajo kot tudi na javno mnenje, da bi dosegel bolj vključujočo in pravično družbo.

Poseben poudarek je namenil **boju proti diskriminaciji manjšin**, kot so Romi, invalidi, skupnost LGBTQ+ in druge marginalizirane skupine. Poudarjal je, da diskriminacija teh skupin pogosto ni neposredna, temveč prikrita in sistemska, kar pomeni, da se izraža skozi zakonodajo, socialne norme in prakse. Vendar se je v njegovem mandatu nestrpnost kazala tudi povsem odkrito, zato se je oglasil mnogokrat, na primer ob **rasno obarvanem napadu obritoglavcev na temnopoltega prebivalca Slovenije** julija 2001, istega meseca nasprotoval **odkritim in nezakonitim izrazom homofobičnosti v javnem lokalu, pravice skupnosti LGBTQ+ je v bran vzel tudi ob porastu homofobije** zaradi evrovizijskega nastopa skupine Sestre leta 2002.

Ves mandat se je zavzemal za uresničevanje pravice do verskega izražanja in podpiral izgradnjo **islamskega verskega in kulturnega centra**, pa tudi gradnjo izobraževalnega centra Jehovovih prič. Projekta sta bila stalno ovirana ne samo z aktivno nestrpnostjo, pač pa tudi s tehničnimi in upravnimi 'razlogi'.

»V času najintenzivnejšega razmišljanja o gradnji džamije je bila večina kandidatov za ljubljanskega župana za džamijo, 1) ampak so poudarjali, da je treba poskrbeti, da se bo vklapljala v urbanistične načrte, 2) ampak je treba poskrbeti, da bodo pridobljena vsa potrebna dovoljenja, 3) ampak je treba paziti na vire financiranja, 4) ampak je treba preprečiti muslimanski terorizem ... ampak-stavke so še in še ponavljali, in to tako dolgo, da iz ustavne pravice neke skupnosti ni ostalo nič.«¹¹

Ob protestih proti tujcem v ljubljanski Šiški maja 2001 je namenil kritiko državi, ki je s tem, ko se ni pripravila na problem prebežnikov, 'generirala nestrpnost'. »Država mora imeti posluš za ene in za druge,« je takrat opozoril varuh.

11 20 let delovanja Varuha človekovih pravic RS /1994 – 2014/.

»Ne glede na to, kaj mislim o nestrpnosti, pa je dejstvo, da tudi najbolj tolerantni ljudje postanejo nestrpni, če se v primerjavi s prebežniki, tujci, znajdejo v manjšini. Zato država ne bi smela dovoliti, da pride do takšne situacije, ki ljudi sili v ksenofobijo.«¹²

Opozarjal je tudi na širši problem nestrpnosti, ki se je izražal tudi v nasprotovanju šolam za otroke s posebnimi potrebami in prostorom za zdravljenje narkomanov. Med pomembnejšimi pobudami je bil tudi njegov poziv pred referendumom o noveli zakona o oploditvi z biomedicinsko pomočjo.

Z odprtjem potujoče izobraževalne razstave Jara kača nestrpnosti je Varuh začel projekt *Oblike nestrpnosti*; mednarodni dan človekovih pravic, Slovenski etnografski muzej, december 2004.

Kot odziv na naraščajoče in **vedno hujše oblike sovražnosti do manjšinskih skupin**, ki zaradi tega živijo vedno težje in slabše, je varuh Matjaž Hanžek pripravil projekt **Oblike nestrpnosti v Sloveniji**. Ob dnevu človekovih pravic 10. decembru 2004 je v Slovenskem etnografskem muzeju odprl potujočo izobraževalno razstavo Jara kača nestrpnosti, naslednje leto pa je v okviru projekta izšel še **zbornik Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem**. Kot je v spremni besedi zapisal varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek, naj bi zbrana besedila »na strokovni ravni poskušala pojasniti tisto, kar je razstava nudila na

¹² <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/s-pomocjo-medi-jev-do-spostovanja-clovekovih-pravic/>

dokumentarni ravni, skupaj pa, upam in si želim, dalo dokaj celovit vpogled v teman del narodnega telesa«. Razstava je preko časovnega traku prikazala kronologijo dogajanja od osamosvojitve do danes in zgoščanje sovražnih dejanj in njihovih učinkov na skupine, proti katerim so bila uperjena.

Okrogla miza v okviru projekta Oblike nestrpnosti; Sinagoga Maribor, 2005.

“

»Homoseksualci, Afričani in ljudje iz nekdanjih jugoslovan-skih republik so bili tarče napadov in izgonov vsa leta od osa-mosvojitve naprej, po letu 2000 pa so se jim pridružile še dru-ge skupine ljudi, predvsem Romi, samske ženske in samske matere z otroki, muslimani in številni drugi, opozarjajo av-torji razstave. Poleg kronologije razstava pokaže tudi različna vsebinska področja, skozi katera se izraža nestrpnost. Ta so: sovražni govor, fizični napadi, institucionalno nasilje, izgoni, referendumi in primitivizmi. Vsakemu sklopu je priložen pra-zen papir, kamor lahko obiskovalke in obiskovalci zapisujejo svoje misli.«¹³

Vztrajno je opozarjal na krivice, ki so se zgodile **izbrisanim**, in skušal javnosti predstaviti srčiko problema, ki se je izgubljala v populističnih prijemih neka-terih političnih strank. Oblasti je pozival k uresničevanju odločb ustavnega sodišča.

13 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/razstava-jara-kaca-nestrp-nosti-od-3-2-v-slovenj-gradcu/>

Stalno je pozival vlado, naj uredi **kolektivno varstvo manjšin**, ki niso opredeljene v ustavi. Od premierja vlade Janeza Janše je leta 2004 celo prejel zagotovilo, da bo vlada tej problematiki posvetila posebno pozornost, izkazalo pa se je, da je bila obljuba dana s figo v žepu.

V svojem mandatu je večkrat izpostavljал tudi vprašanje **diskriminacije Romov**, ki se kaže v težavah pri dostopu do osnovnih pravic, kot so prebivališče, izobraževanje in zdravstvena oskrba. Posebej glasen je bil, ko sta bili leta 2005 z bombo ubiti dve Rominji, pa tudi ob načrtovani preselitvi družine Strojan leta 2006, ko je med drugim opozoril, da nihče nima pravice jemati zakonov v svoje roke, in pozval organe, da izvršujejo zakonodajo, ki jim nalaga zaščito prebivalstva, odgovorne pa, da že končno ukrepajo v smeri zagotavljanja okoliščin za dostojno življenje Romov in varno življenje okoliških prebivalcev.

Varuh Matjaž Hanžek predal letno poročilo premierju Janezu Janši, 2004.

»Ljudje, žal pa prepogosto tudi politiki, vidijo rešitve romskega vprašanja le v povečanem policijskem nadzoru.«¹⁴

Primer družine Strojan je bil mednarodno odmeven, najrazličnejši **poskusi diskreditacije varuha**, ker je stopil v bran ranljivim skupinam prebivalstva, pa so se v tem mandatu pomnožili. Varuhu sta tako v bran stopila celo mednarodno združenje ombudsmanov in evropski varuh človekovih pravic Niki-foros Diamandouros.

Varuh Matjaž Hanžek je poudarjal potrebo po izboljšanju zakonodaje za zaščito pred diskriminacijo in si prizadeval za vzpostavitev **neodvisnega organa za spremljanje in preganjanje diskriminacije**, ki bi imel pooblastila za preiskovanje primerov diskriminacije, tako v javnem kot zasebnem sektorju. Že v letnem poročilu za leto 2002 je predlagal njegovo ustanovitev, sčasoma pa se je na tej ideji rodila neodvisna institucija **Zagovornik načela enakosti**.

¹⁴ Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2004.

Varuh Matjaž Hanžek in evropski ombudsman Nikiforus Diamandouros, 2006.

Varuh je z avstrijskim partnerjem, Inštitutom za človekove pravice Ludwig Boltzmann, leta 2006 izvedel **obsežen projekt Soočimo se z diskriminacijo!** Projekt se je začel z javno predstavitvijo v Državnem zboru in oblikovanjem strokovne delovne skupine za področje diskriminacije v instituciji Varuha. Na intenzivnem usposabljanju strokovnjakov Train the trainer se je za ‚borce zoper diskriminacijo‘ usposobilo 19 ljudi, od tega 9 iz institucije Varuha. V okviru projekta je bila pripravljena serija 17 seminarjev in delavnic, na katerih je preko 500 ljudi iz različnih področij pridobilo znanja in veščine za prepoznavanje diskriminacije in ukrepanje. Projekt se je zaključil 8. decembra 2006 na Pravni fakulteti in s slavnostnim sprejemom ob mednarodnem dnevu človekovih pravic v Narodnem muzeju. Izsledke projekta in smernice za ravnanje v primerih diskriminacije tako za uslužbence kot prebivalce objavil v posebnem tematskem biltenu O projektu Soočimo se z diskriminacijo! (št. 10, letnik 2006).

Varuh Matjaž Hanžek in direktor Mirovnega inštituta dr. Lev Kreft na dogodku v okviru projekta Soočimo se z diskriminacijo!

Pravice otrok

Varuh Matjaž Hanžek je že ob obravnavi letnih poročil v parlamentu junija 2001 poslancem predstavil svoje delovne prioritete, med katerimi je posebej poudaril večja prizadevanja za **zaščito otrok in v njihovo korist**. Zavedal se je, da je treba otroke glede njihovih pravic nagovarjati neposredno, zato je pripravljaval dneve odprtih vrat, spletno stran prilagodil komunikaciji z njimi, sodeloval na otroških parlamentih in podobno.

Ustanovitvi posebne institucije otroškega ombudsmana ni nasprotoval, opozarjal pa je, da je na področju varovanja pravic otrok potrebno takojšnje ukrepanje. Zato je tudi leta 2002 svojega namestnika Toneta Dolčiča pooblastil za varovanja pravic otrok, institucija pa se je pridružila mednarodnim organizacijam za varovanje pravic otrok ENOC in sodelovala s Save the Children. Zavedal se je, da je za zaščito pravic potrebno o njih nekaj vedeti, zato je s sodelavkami in sodelavci izvedel več **ozaveščevalnih dogodkov**, na primer oglaševalsko kampanjo Otrokove pravice niso k'r neki, otrokove pravice so zakon! in projekt Moje pravice: projekt za promocijo in učenje otrokovih pravic. Pri promociji pravic otrok je k sodelovanju med drugim povabil otroške medije, kot sta Ciciban in Cicido, ter javno spregovoril o primerih nasilja v družini in o pravicah otrok do obeh staršev, o poročanju medijev o otrocih in podobno.

Dan odprtih vrat za otroke, 2003.

Skozi obravnavo pobud in spremljanja problematike se je v njegovem mandatu zasnovala **ideja o zagovorništvu otrok v različnih postopkih**. Tako je leta 2006 zaživel pilotni projekt Zagovornik – glas otroka, katerega cilj je bil omogočiti otrokom, da imajo svoj glas v postopkih, ki jih zadevajo, zlasti v družinskih zadevah, v katerih so bile njihove pravice pogosto prezrte ali premalo upoštevane. Projekt je bil inovacija, ki je pozneje postala zelo pomembna pri zaščiti otrokovih pravic, vendar do institucionalizacije tega mehanizma ni prišlo takoj. Tudi varuhinja dr. Zdenka Čebašek - Travnik je med svojim mandatom še posebej podpirala ta projekt in si prizadevala za njegovo formalizacijo.

Prvi posvet o pilotnem projektu Zagovornik – glas otroka, 20. april 2006.

»Še vedno obstaja velika nejasnost, kaj pomeni otrokova korist, bi lahko povzeli probleme na področju otrokovih pravic — pravni standard je še vedno preveč raztegljiv pojem, ki se razlaga zelo različno ali pa sploh ne upošteva. Pri tem ne mislimo zgolj na pridobivanje otrokovega mnenja, ampak tudi na sodelovanje otrok pri odločanju o njihovi usodi, možnost izraziti mnenja in stališča, sodelovati v procesu odločanja in sooblikovati spremembe. To pomeni priznati otrokom in mladostnikom enakovredno vlogo pri odločanju in spreminjanju praks, predvsem pa spremembo »odraslih« pristopov in konceptov. Zato kaže najprej razviti in utrditi prepričanja od-

raslih, da je smiselno, potrebno in pomembno upoštevati in vključevati tudi tiste, o katerih odločamo. Pri tem je treba še posebej poudariti, da so sodni postopki predolgi, pogosto pa se ne upošteva, ali sploh pridobi otrokovo mnenje. Institucije (nekateri centri za socialno delo, sodišča pa tudi policija) so v primerih konfliktov med starši pogosto preveč pasivne ali celo nasprotujejo otrokovemu interesu. Zavedamo se, da je poseganje v družino izjemno občutljivo dejanje, a v primeru ogroženosti otroka je odločna in hitra intervencija nujna. Prepogosto naletimo na položaj, ko si odločitev za ukrepanje predajajo institucije med sabo in šele odločna intervencija varuha stvari premakne.»¹⁵

Varuh Hanžek je opozarjal tudi, da zastarela zakonodaja, ki ureja družinska razmerja, ne zagotavlja dovolj zaščite. Kljub temu pa je bil na referendumu zaradi določil, ki so opredeljevala tudi pravice skupnosti LGBTQ+ v družinskih razmerjih, zavržen **Družinski zakonik, ki je bil ključen za izboljšanje položaja otrok**, saj je vključeval pomembne novosti, kot je omenjeni institut zagovornika otrokovih pravic. Ta institut bi omogočil institucionalizacijo varstva otrokovih pravic, kar bi okrepilo njihovo zaščito v praksi.

»Zato lahko ponovim: opazamo, da odgovorni posamezniki in institucije neredko porabijo več časa za iskanje izgovorov, zakaj nečesa ne morejo narediti, kot za to, da bi problem odpravili. Predloge varuha, pa tudi drugih, pogosto spregledajo ali se jim izognejo. Eden takih predlogov je tudi zaveza za nenasilno družbo, ki smo ga predstavili v poročilu za leto 2003. V njej smo predlagali, da bi na vseh ravneh (vlada, lokalne skupnosti in civilna družba) sprejeli zavezo, da se bomo dosledno vzdržali vseh oblik nasilnega obnašanja, začeniši z verbalnim nasiljem. A žal lahko leto 2004 ocenimo kot vrhunec tovrstnega obnašanja.»¹⁶

15 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2004.

16 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2004.

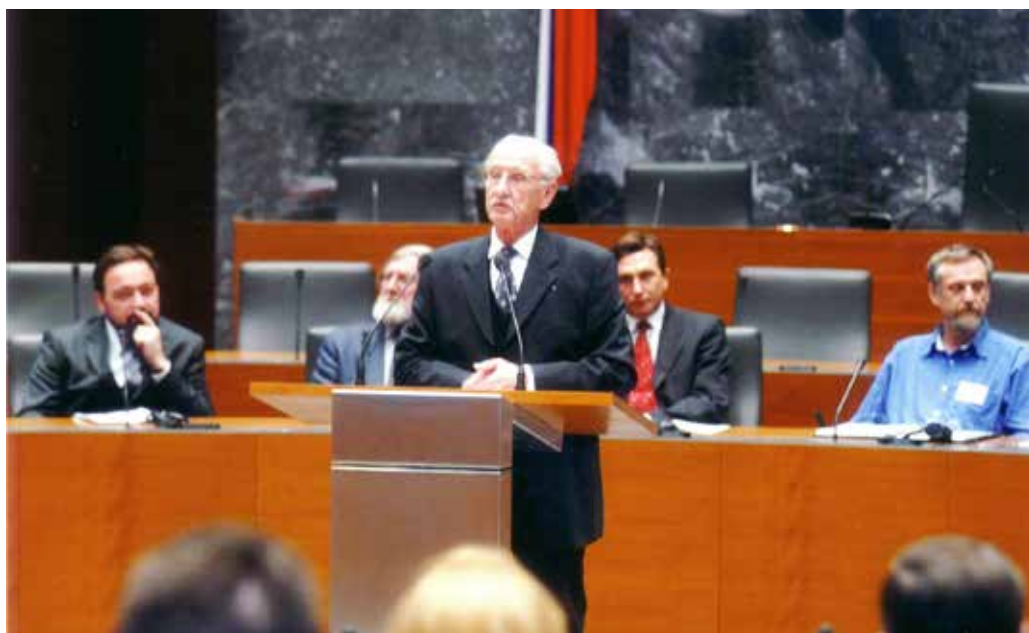
Mednarodni odnosi

Tudi varuh Matjaž Hanžek je bil zelo dejaven **na mednarodnem področju**. Bil je eden od štirih predsednikov evropskega dela Mednarodnega združenja ombudsmanov (IOI).

Institucija je bila vključena v različne povezave, med njimi na primer v mrežo varuhov za pravice otrok ENOC, sodelovala s Svetom Evrope in podobno. Predstavniki Varuha so sodelovali na številnih posvetih v tujini ali izmenjevali dobre prakse institucije v tujino. Med drugim je Varuh delil izkušnje s področja varstva otrokovih pravic in spodbudil ustanovitev podobne institucije tudi v Palestini. Pripravljen je **letno srečanje Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)**, v hotelu Slon pa se je jeseni 2001 odvijala tudi mednarodna razprava o odnosu ombudsmanov do pravosodja in postavljala smernice. Švedski ombudsman za enakost, ki je kot vrhovni ombudsman po vojni na Balkanu deloval v Bosni in Hercegovini, je ob neki priložnosti s predstavniki verskih skupnosti in manjšin v Sloveniji razpravljal o načinih uresničevanja njihovih pravic.

Vodstvo evropskega dela Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI), od leve proti desni: Mats Melin, varuh človekovih pravic na Švedskem, varuh človekovih pravic Slovenije Matjaž Hanžek, Tom Frawley, severnoirski ombudsman, Dunaj, 2006.

Varuh Matjaž Hanžek je kot predsednik evropskega dela Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI) pripravil Letno srečanje volilnih članov inštituta. Govorec prof. dr. Ljubo Bavcon, Ljubljana, 5. do 7. december 2002.

Tehnološki razvoj diktira spremembe v komuniciranju in načinu dela

Mandat je zaznamoval tudi **tehnološki razvoj na področju komunikacije**. Internet in danes povsem samoumevno komuniciranje preko elektronske pošte je pospešilo tempo dela pri Varuhu. Sporočila, posredovana po telefaksu, so bila zdaj stvar preteklosti, množičnost informacij in komunikacijskih virov pa je ponujala nove priložnosti in nova tveganja. Zavedajoč se vsega tega, se je varuh Hanžek takoj odzval povabilu po vključitvi v projekt Safe.si in postal **ambasador varne rabe interneta**. Skladno s tehnološkim napredkom je Varuh začel prilagajati tudi svoje komuniciranje, mlajšim generacijam na primer tudi z uporabo sodobnih komunikacijskih kanalov, kot so spletna stran in družbena omrežja. Prepričan je bil, da funkcija Varuha ni samo v odpravljanju že obstoječih kršitev, pač pa tudi v preprečevanju, zato je veliko aktivnosti usmerjal v promocijo pravic.

Večanje dostopnosti institucije in iskanje poti za opolnomočanje o človekovih pravicah

Varuh Matjaž Hanžek je nadaljeval uresničevanje vizije varuha mag. Ivana Bizjaka, kako institucijo približati ljudem in jih opolnomočiti za zaščito svojih pravic. Prepričan je bil, da je ena od poti ta, da institucija Varuha človekovih pravic postane **Nacionalna institucija za človekove** pravice skladno (NHRI) s t. i. Pariškimi načeli, ki med drugim predvidevajo pluralnost in naloge izobraževanja o človekovih pravicah. Ob obisku komisarja Sveta Evrope za človekove pravice Alvara Gil-Roblesa maja 2003 je varuh prejel dodatno potrditev, da je ustanovitev NHRI nujno potrebna. S podporo Sveta Evrope je leta 2003 organiziral okroglo mizo o NHRI, na kateri so mednarodni in domači strokovnjaki iskali najboljšo rešitev za njeno ustanovitev in organizacijsko shemo.

Okrogla miza o Nacionalni instituciji za človekove pravice, 20. in 21. oktober 2003.

Pri poslovanju zunaj sedeža ni več opravljal zgolj pogovorov s pobudniki, pač pa se je srečal tudi z drugimi javnostmi in organi v določeni regiji ter neposredno s terena pridobival informacije, ki so mu pomagale ustvarjati širšo sliko o spoštovanju človekovih pravic v Sloveniji.

Ob nastopu mandata se je zavezal k večji dostopnosti za deprivilegirane in marginalizirane skupine, saj je ugotavljal, da pogosto nimajo osnovnih pogojev za uresničevanje svojih pravic, kršitve njihovih pravic pa so zato pogostejše. Zavedal se je informacijske šibkosti te populacije prebivalcev, ki do vsebin o človekovih pravicah težko dostopajo preko množičnih medijev, zato je izdelal **bilten Varuh - kako zavarovati svoje pravice**. Z njim je v nakladi 10.000 izvodov prebivalce ozaveščal o njihovih pravicah in načinih, kako si lahko pomagajo sami. Bilten je bil zgled dobre prakse sodelovanja tudi z organi, saj so mu pri distribuciji po centrih za socialno delo, upravnih enotah,

bolnišnicah, ambulantah, knjižnicah, zavodih za zaposlovanje, študentskih in dijaških domovih, domovih za ostarele, nevladnih organizacijah, zaporih, policijskih postajah in drugih institucijah pomagali na različnih ministrstvih. **Prva številka je izšla 10. decembra 2003**, na dan človekovih pravic. Izhajal je trikrat ali štirikrat letno. Na **bilten** se je bilo mogoče tudi naročiti.

Učenje za odgovorno ravnanje, ki mora biti skladno s človekovimi pravicami, je širil tudi na različne druge družbene segmente, zato je leta 2005 pripravil projekt **Odgovornost filmskih ustvarjalcev in človekove pravice**. Znotraj projekta se je odvijal prvi in doslej edini takšen festival različnih slovenskih filmov o človekovih pravicah, udeleženci okrogle mize so razpravljali o svoji odgovornosti pri naslavljanju tem, ki so povezane s človekovimi pravicami, izšel pa je tudi tematski bilten na to temo *Odgovornost filmskih ustvarjalcev in človekove pravice* (št. 7, letnik 2005).

Okrogla miza *Odgovornost filmskih ustvarjalcev in človekove pravice*, 10. december 2005.

Sprejem ob dnevu človekovih pravic za najvišje predstavnike države, verskih skupnosti, civilne družbe in veleposlanike je to leto pripravil v Kinu Dvor.

Odnosi z mediji in dojemanje institucije

Drugi varuh človekovih pravic je takoj ob nastopu mandata medijem ponudil roko v sodelovanje in poudaril njihovo pomembno vlogo pri razširjanju informacij o človekovih pravicah in moči, ki jo imajo pri ozaveščanju različnih družbenih skupin. S predstavniki sedme sile je sodeloval redno in zelo pogosto, tudi z namenom, da bi povečal pritisk na državne organe in nosilce javnih pooblastil in bi ti hitreje odpravili kršitve pravic in nepravilnosti pri svojem delu.

Novinarke in novinarje pa je v primerih kršitev njihovih pravic tudi vzel v bran. Tako si je na primer v letu 2002 prizadeval za razrešitev primera koroškega novinarja, posredoval v primeru novinarja, zoper katerega so policisti Policijske postaje Ljubljana Bežigrad neupravičeno in nezakonito uporabili prisilna sredstva, ga vklenili in odvedli na postajo, ter opozoril na sporno vnaprejšnjo diskvalifikacijo nekdanje poslanke, ki je po preteku mandata spret postala novinarka.

Novinarskemu častnemu razsodišču je redno sporočal nepravilnosti, ki jih je zaznal pri poročanju novinark in novinarjev in s tem prispeval k dvigu kulture in etike novinarskega poročanja.

Bil je prepričan, da je vloga Varuha prispevati k čim bolj demokratični medijski politiki, ki naj služi interesom ljudi, množični mediji pa bi morali ljudi informirati in ozaveščati, ne manipulirati z njimi. Zlasti je **opozarjal na zlorabo otrok pri razkrivanju njihove identitete v medijih**. Za ureditev poročanja medijev o otrocih si je prizadevala tudi dr. Zdenka Čebašek - Travnik, v času varuhinje Vlaste Nussdorfer pa je ta pobuda prerasla v Smernice za poročanje o otrocih.

Pojavnost institucije Varuh se je v tem mandatu povečala, posledično pa tudi njena prepoznavnost. Kljub temu pa so mnogi še vedno zmotno domnevali, da institucija Varuha sodi pod okrilje vlade. Da bi potegnil še dodatno ločnico in okrepil dojemanje neodvisnosti institucije, je Varuh izdelal **celostno grafično podobo**. Varuh je dojemanje institucije in njenega dela mesečno preverjal preko raziskav javnega mnenja.

Varstvo osebnih podatkov

Slovenija je med prvimi državami ustavno zaščitila pravico do varstva osebnih podatkov. Čeprav posebne institucije za varstvo podatkov, kot to zahteva EU direktiva 95/46/EC, Slovenija ni uvedla, je to vlogo v mandatu varuha Hanžka prevzela institucija Varuha. Za izvajanje nalog na tem področju je bil določen namestnik Jernej Rovšek, notranja organizacija Varuha pa se je prilagodila **novim pristojnostim**. Varuh tako nadzira upravljavce in uporabnike osebnih podatkov, sodeluje z Inšpektoratom za varstvo osebnih podatkov, svetuje v postopkih in spremlja skladnost zakonodaje.

In še ...

Varuh Matjaž Hanžek je vseskozi opozarjal na **prepočasno spreminjanje zakonov**, ki so bili ocenjeni kot **neustavni**, na nespoštovanje zakonskih rokov in zamude pri sprejemanju podzakonskih predpisov, prav tako na pomanjkljivo skrbnost pri oblikovanju aktov.

Opozoril je, da **pravica do dostopa do informacij javnega značaja**, zagotovljena v ustavi, ni uresničljiva brez posebnega zakona.

Na področju varstva okolja je priporočal **javno dostopnost podatkov o onesnaževalcih**, ki bi lahko bila prvi korak k izboljšanju razmer. Kot nujno pa je ocenil tudi **ratificiranje Aarhuške konvencije**, ki zagotavlja dostop do informacij in sodelovanje javnosti pri odločanju v okoljskih zadevah.

Ukrepe za izboljšanje učinkovitosti sodnega varstva, vključno z nadzorom nad delom sodnikov in spremembami Sodnega reda, je ocenil kot pozitiven premik. Kljub tem naporom pa so se številna sodišča še vedno soočala z nerešenimi zadevami, kar je vplivalo na hitrost in učinkovitost odločanja. Ukrepi, ki jih je vlada za odpravo zaostankov uvedla v obdobju 1999–2001, so se zato po presoji Varuha izkazali za uspešne (kar pa ne velja za zemljiško knjigo, kjer se je število nerešenih zadev takrat še vedno povečevalo). Kljub pozitivnim premikom pa je Varuh še opozarjal, da pravna država prav na občutljivem področju zagotavljanja sodnega varstva pravic in pravno priznanih interesov nikakor ne deluje tako, da bi bila v praksi zagotovljena ustavna pravica do sodnega varstva brez nepotrebne odlašanja.

Kritičen je bil tudi do **zaostankov v upravnih postopkih** in je pomanjkanje ukrepov za njihovo odpravo razumel kot »nesprejemljivo sprijaznjenost

s protizakonitim načinom poslovanja». Delne premike na bolje je videl pri reševanju pritožb na Glavnem davčnem uradu in pri odločanju o pravicah brezposelnih. Na področju denacionalizacije pa takih premikov ni bilo.

Njegova opozorila na prezasedenost zaporov in nujnost ustreznih pritožbenih mehanizmov zoper delo policistov so bila stalnica. Opozoril je, da je **nezaupanje v policijske postopke slovenskih policistov** izreklo celo Evropsko sodišče za človekove pravice v zadevi Rehbock proti Sloveniji. V javnosti je odmeval **primer najdbe lesene palice v prostorih za pridržanje policijske postaje Piran**, na katero je Varuha opozoril okoli 20 let star fant, ki so ga s prijateljem policisti legitimirali, kasneje pa tudi vklenili in odpeljali v pridržanje.¹⁷

Vodstvo v tem mandatu. Od leve proti desni: namestnik varuha France Jamnik, generalna sekretarka Bojana Kvas, varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek ter namestnika varuha Jernej Rovšek in Aleš Butala.

Z leta 2003 vloženo **zahtevo za oceno ustavnosti 35. člena Zakona o policiji** je dosegel, da videz ni več utemeljen razlog za identificiranje oseb. Posebno pozornost je pri obravnavi pobud namenil tistemu delu prvega odstavka 35. člena ZPol, ki se glasi: »Policist lahko ugotavlja identiteto osebe, ki s svojim ...videzom ... zbuja sum, da bo izvršila, izvršuje ali je izvršila prekršek ali kaznivo dejanje ...«. Z odločitvijo Ustavnega sodišča RS je bila postavljena omejitev samovoljni presoji policije in s tem posegu v pravice posameznikov, ki s svojim videzom, tudi barvo kože, odstopajo od povprečja.¹⁸

¹⁷ Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2005.

¹⁸ Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2005.

Opozarjal je tudi na potrebo po zakonodaji za boljšo duhovno, psihiatrično in medicinsko podporo zapornikov ter na nujnost **alternativnih kazni** za manjše prekrške. Poudarjena je potreba po celoviti **zakonski ureditvi duševnega zdravja** in skrbi za psihiatrične bolnike, s čimer državni zbor že več let odlaša.

Kritičen je bil do primerov **samopomoči**, kot so prisilne izselitve brez sodnih postopkov. Prepričan je bil, da je država dolžna učinkovito preprečevati samovoljnost upnikov in ukrepati zoper tovrstne samovoljne postopke. Ocenil je, da policija v takih primerih pogosto ukrepa premalo odločno.

Na področju zdravstvene dejavnosti pobudniki opozarjajo **na neučinkovitost pritožbenih postopkov v primerih domnevnih zdravniških napak**, saj pri Zdravniški zbornici Slovenije ali pri Ministrstvu za zdravje dosedanja prizadevanja še niso prinesla želenih rezultatov.¹⁹

Opozarjal je na zaostrene težave v **stanovanjski oskrbi**.

»Poleg težav, ki jih imajo najemniki v denacionaliziranih stanovanjih, revni in mladi (stanje smo opisali v Posebnem poročilu leta 2002, vendar naši predlogi v stanovanjski zakon niso bili vključeni), je položaj najemnikov in iskalcev stanovanj zaostрил še nov stanovanjski zakon, saj preveč prepušča stanovanjsko področje trgu in občinam. Trg ni prijazen pomočnik pri premagovanju stanovanjskih problemov za revnejše in mlade družine, predvsem manjše občine pa finančno ne zmorejo graditi. Radikalno uvajanje liberalnih tržnih razmerij na stanovanjskem področju poslabšuje položaj najemnikov stanovanj. Uzakonitev novih krivdnih razlogov za odpoved, omejevanje najemnikov pri uporabi stanovanj ter možnosti visokega zvišanja najemnin so pripeljali nekatere najemnike v hude socialne stiske. Predlagamo, da vlada čim prej pripravi spremembe stanovanjskega zakona, ki bodo upoštevale tudi socialno in demografsko komponento pri zagotavljanju stanovanj.«²⁰

19 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2000.
20 https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/vcp_lp_2004_slo.pdf.

Posvet Nasilje v družini, 2003

Že pred nastopom funkcije pa je Matjaž Hanžek kot sociolog, ki je raziskoval te fenomene, opozarjal na vse večjo **neenakost v družbi**. Svaril je, da smo s samostojnostjo in spremembo političnega sistema pridobili marsikaj dobrega, predvsem na področju političnih pravic. Opozarjal je na negativne posledice premalo domišljenega razvoja v letih po osamosvojitvi, ko je po njegovem mnenju »politični strah iz prejšnjega sistema zamenjal eksistenčni strah v novem sistemu«, zato je posebej poudarjal pomen ekonomske varnosti. Brez ekonomske svobode ne more biti niti politične ali socialne svobode ali drugače: če posameznik nima ekonomske in socialne varnosti, mu tudi politična kaj malo koristi, je opozoril leta 2002.²¹

»Za brezdomce bi bilo treba več posluha države in lokalnih skupnosti z odpiranjem dodatnih nastanitvenih ali oskrbnih zmogljivosti, tudi v sodelovanju z nevladnimi organizacijami, ki so že sedaj pokazale veliko pripravljenost.«²²

Da bi opozoril na težave tistih, ki so se izgubili v pritisku brezbržnosti države, se je institucija Varuha leta 2005 lotila **analize položaja brezdomcev**, »ki predstavljajo skrajni negativni proizvod družbe, osredotočene le na do-

²¹ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/hanzek-neenakost-postavlja-pod-vprasaj-clovekove-pravice/>

²² Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2004.

biček posameznika. Tudi povečevanje brezplačne pravne pomoči nakazuje vse večje izključevanje nekaterih slojev prebivalstva iz družbe,« je ocenjeval varuh. Prepričan je bil, da Slovenija potrebuje več solidarnosti do starejših, brezposelnih in vseh, ki izpadajo iz dirke za materialno bogastvo.

»Sem spadajo tudi otroci in problem nasilja nad njimi; zato lanska zavrnitev Varuhovega predloga o prepovedi telesnega kaznovanja otrok s strani državnega zbora ni prispevek k izboljšanju razmer.«²³

Varuh Hanžek je problem **nasilja v družini** ocenjeval kot posebej pereč, »saj država prepočasi sledi pobudam civilne družbe in nevladnih organizacij, ki opozarjajo na nujnost zagotovitve varnih hiš in zakonodaje, ki bi žrtve zaščitila,« je opozarjal.

»Država se preveč osredotoča na „velike cilje,“ kot so osamosvojitve, makroekonomska stabilizacija, vstop v EU in NATO, ter zanemarija manjše težave državljanov, kar kaže na pomanjkanje občutljivosti do človekovih pravic.«²⁴

»Vlada in parlament premalo ukrepata pri varstvu ljudi pred samovoljo in ne kaznujeta kršiteljev zakonov, kar povzroča strah in nezaupanje. Pri kadrovanju je pogost nepotizem, članstvo v političnih strankah in politična všečnost, kar vodi v negativno selekcijo, zniževanje strokovnih standardov in korupcijo. Neurejena organizacija države prispeva k neučinkovitosti in ustvarja pogoje za politične interese pri ustanavljanju organov ter oddaji javnih pooblastil poklicnim združenjem, kar pogosto vodi v dražje in manj učinkovite storitve.«²⁵

Opozarjal je tudi, da še vedno ostajajo nerešeni neurejen status beguncev iz BiH ter pogoji za pridobitev državljanstva ali stalnega prebivališča za tiste, ki že desetletja živijo v Sloveniji. V zvezi z **dodelitvijo državljanstva** se pojavljajo zahteve po dokazovanju finančne sposobnosti, ki postavljajo revne posameznike v slabši položaj in vodijo k diskriminaciji na ekonomski osnovi.

23 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2005.

24 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2001.

25 Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2001.

Pravno negotovost in diskriminacijo dodatno poglobljajo primeri zavračanja državljanstva brez podlage in nepotrebno strogi postopki.

Institucija Varuha je v tem mandatu **s posebnimi poročili posebno pozornost namenila določenim temam**, in sicer problematiki najemnikov v denacionaliziranih stanovanjih (31. 1. 2002), problematiki podzakonskih aktov (31. 1. 2002), problematiki „izbrisanih“ v letnih poročilih varuha (31. 7. 2004) in problematiki nasilja v družini (31. 7. 2004). Na ustavno sodišče je Varuh v tem času vložil **3 zahteve za oceno ustavnosti**.

»In dvanajsto leto institucije pomeni tudi konec drugega mandata Varuha človekovih pravic. Obe obdobji, čeprav morda na videz nekoliko različni, pomenita enotno pot razvoja institucije v pomembnega soakterja družbenega dogajanja v Sloveniji. V času prvega varuha, Ivana Bizjaka, se je institucija ustanovila, določila okvir svojega dela in se organizacijsko postavila na dobre temelje, tako da smo lahko v drugem obdobju le utrjevali in nadaljevali zastavljeno delo. In ne le v organizacijskem, tehničnem smislu, tudi vsebinsko. Za to je dovolj le, če preberemo stališča Varuha do nekaterih še vedno aktualnih problemov, zapisanih v prvih poročilih pred desetletjem: izbrisani, duševno zdravje, integracija Romov. Lahko rečem, da dvanajst let delovanja institucije kaže nepretrgano pot k utrjevanju njenega pomena v družbi in organizaciji države.«²⁶

Primopredaja
poslov, 2007.

Dr. Zdenka Čebašek - Travnik

varuhinja človekovih pravic 22. 2. 2007– 22. 2. 2013

Okoliščine, v katerih je nastopila in izvajala svoj mandat

Med letoma 2006 in 2013, ko je svoj mandat nastopila psihiatrinja dr. Zdenka Čebašek - Travnik, je Slovenija doživela precejšnje družbene in ekonomske spremembe, na katere so vplivale predvsem gospodarska kriza, politični preobrati in naraščajoče socialne napetosti.

Slovenija je v tem obdobju občutila posledice svetovne gospodarske krize, ki se je začela leta 2008. Gospodarska rast je močno upadla, sledila je recesija, podjetja so propadala, brezposelnost se je povečala, kar je močno prizadelo družbeni standard prebivalstva. Vlada je v odziv na krizo sprejela vrsto varčevalnih ukrepov, ki so vključevali znižanje javnih izdatkov, reforme v javnem sektorju in pokojninskem sistemu ter zmanjševanje socialnih transferjev. Ukrepi so bili zelo nepriljubljeni in so med ljudmi povzročili večjo finančno negotovost. Pripravila je znameniti Zakon o uravnoteženju javnih financ, ki ga je Varuh človekovih pravic RS dvakrat dal **v presojo ustavnemu sodišču**, saj se je število pobud na področju socialne varnosti skokovito povečalo.

Varuh je junija 2012 vložil zahtevo za oceno ustavnosti 188. in 246. člena Zakona o uravnoteženju javnih financ (ZUJF), ki sta se nanašala na prenehanje pogodbe o zaposlitvi javnim uslužbencem z izpolnjenimi pogoji za starostno upokožitev. Ustavno sodišče je decembra 2013 odločilo, da je ZUJF povzročil diskriminacijo glede na spol, ne pa tudi glede na starost.

Julija je Varuh vložil Zahtevo za oceno ustavnosti 143. člena Zakona za uravnoteženja javnih financ. V letu 2013 je ustavno sodišče presodilo, da je **izpodbijana ureditev v neskladju z ustavo** in je bilo znižanje pokojninskih prejemkov povsem arbitrarno. Ekonomska nezmožnost države za pokrivanje socialnih dajatev je sicer ustavno dopusten razlog, zaradi katerega zakonodajalec lahko zmanjša zakonsko določene pridobljene pravice za naprej, vendar bi moral pri tem spoštovati načelo enakosti pred zakonom, na kar je Varuh opozarjal že pred sprejetjem ZUJF. Med drugim je zakonodajalec različno obravnaval bistveno podobne položaje uživalcev pokojnin, ki bi morali biti obravnavani enako.

ZUJF je neupravičeno posegel tudi v pravice posameznih javnih uslužbencev, ki varujejo in negujejo otroke s telesno in duševno prizadetostjo. **Slovenija je posledice nepremišljenih določil ZUJF-a popravljala še leta.**

V tem obdobju je Slovenija doživela politične spremembe z večkratnimi menjavami vlade. Zaradi številnih afer in korupcijskih škandalov je bilo zaupanja v politike malo, politične napetosti pa so se krepile. Leta 2012 in 2013 so izbruhnili **množični protesti**, usmerjeni proti korupciji, varčevalnim ukrepom in neodgovornemu ravnanju politikov. Protesti, znani kot ‚vseslovenska vstaja‘, so odražali splošno nezadovoljstvo in zahteve po spremembah.

Naraščanje brezposelnosti, znižanje socialnih pravic in višji življenjski stroški so prispevali k **večanju socialnih razlik** in slabšanju družbenega standarda za številne ljudi. Zaradi omejenih zaposlitvenih priložnosti so mladi težje vstopali na trg dela. Mnogi so bili prisiljeni v prekariat, kar je povzročilo izseljevanje v tujino, saj so iskali boljše priložnosti.

Slabe gospodarske razmere so otežile dostop do lastništva nepremičnin, vse več ljudi pa je imelo težave s plačevanjem najemnih stanovanj, kar je vodilo v porast deložacij.

Pojavljala so se tudi vprašanja o **vkjučevanju manjšin in migrantov ter integraciji Romov**, medtem ko so naraščali nacionalistični in ksenofobni občutki. Problematika izbranih je ostala aktualna, saj so se nadaljevali postopki za ureditev njihovega statusa.

Slovenija se je v tem obdobju soočala z **okoljskimi vprašanji**, kot so trajnostna raba naravnih virov, onesnaženje zraka in voda ter energetska politika. Država je sicer vključevala okoljske standarde, vendar je pogosto primanj-

kovalo finančnih sredstev za trajnostne projekte. Kljub krizi se je povečala ozaveščenost o pomenu varovanja okolja in trajnostnega razvoja, predvsem med mladimi.

Mediji so igrali pomembno vlogo pri poročanju o korupcijskih aferah in organizaciji protestov, vendar so bili sami tarča političnih pritiskov, kar je sprožilo vprašanja o neodvisnosti medijev. Zaradi družbenih napetosti je bila prisotna večja nestrpnost, zato je bilo tudi to obdobje zaznamovano s prizadevanji za obvladovanje sovražnega govora.

Nekateri vsebinski poudarki mandata

Ob nastopu mandata se je varuhinja dr. Čebašek - Travnik namenila pozornost prav tako nameniti šibkejšim družbenim skupinam, predvsem otrokom, njena vizija pa je vključevala tudi pravico do zdravega življenjskega okolja.

»Za to šestletno obdobje ostaja odprtih tudi nekaj dilem. Med prvimi se pojavlja vprašanje, kako ohraniti samostojnost in neodvisnost Varuha človekovih pravic RS. Gre za ohranjanje neodvisnosti pri predlaganju kandidatov za namestnike (koliko naj bo dogovarjanja s poslanskimi skupinami in drugimi zainteresiranimi) in za vprašanje finančnih sredstev – tako za delovanje varuha kot za plače, ki so bile s sprejetjem Zakona o sistemu plač v javnem sektorju po mojem mnenju neutemeljeno znižane. Menim, da pri tem ne gre za kakšne pomembne prihranke davkoplačevalskega denarja (za največ štiri namestnike), temveč za dejansko znižanje statusa in moči varuha ter njegovih namestnikov. Podobno vprašanje se odpira pri predlogih za varuhe za posamezna področja (otroci, bolniki, gledalci ...), kjer bi raven uresničevanja pravic morda lahko izboljšali na drugačen način.«²⁷

Pravice otrok

Varuhinja dr. Čebašek - Travnik si je ves mandat zelo prizadevala za **ustrezno poročanje medijev o otrocih**. Razočarana je bila, da se je kljub večkratnim javnim opozorilom Varuha o nedopustnosti senzacionalističnega razkrivanja zasebnosti otrok in družinskih tragedij v medijskih prispevkih ter jasnim in nedvoumnim opozorilom Novinarskega častnega razsodišča pojavljanje tovrstnih kršitev v nekaterih medijih nadaljevalo in celo stopnjevalo. Ocenila je, da je treba sistemsko oziroma zakonsko urediti pravila za poročanje o takšnih primerih, zlasti o otrocih v medijih, tudi v primerih, ko se za razkritje podatkov odločijo starši otrok. Zato je Varuh med drugim sodeloval tudi pri pripravi in izvedbi omizja **Poročanje medijev o otrocih** (22. 4. 2008).

Omizje Poročanje medijev o otrocih, 22. april 2008.

Ob 20. obletnici Konvencije o otrokovih pravicah je izšel poseben bilten Varuha, v katerem so bile jasno predstavljene pravice otrok in primeri, s katerimi se ukvarja Varuh, z namenom opolnomočenja otrok in odraslih, ki skrbijo za njihovo najvišje dobro: **O pravicah otrok ob 20. letnici Konvencije o otrokovih pravicah (št. 13, letnik 2009)**.

Ker je **nasilje nad otroki** ena najbolj grobih kršitev človekovih pravic, je tudi varuhinja dr. Čebašek - Travnik oktobra 2009 z **Mednarodno konferenco o otrokovih pravicah in zaščiti pred nasiljem** tej temi posvetila posebno pozornost. Namen je bil opozoriti na pomen zaščite otrokovih pravic in s

primeri dobrih praks okrepiti zavest politične, strokovne in splošne javnosti. Sodelovali so visoki politični predstavniki Republike Slovenije in komisar Sveta Evrope za človekove pravice Thomas Hammarberg, strokovnjaki in predstavniki mednarodnih organizacij in civilnodružbenih organizacij, aktivno pa so bili vključeni tudi otroci in mladostniki, ki so posredovali svoje poglede in sporočila. Izšel je tudi posebni bilten.

Mednarodna konferenca o otrokovih pravicah in zaščiti pred nasiljem, 6. in 7. oktober 2009.

V mandatu dr. Čebašek - Travnik je Varuh **prvi** od vseh institucij za zaščito človekovih pravic v Evropi leta 2010 obravnaval problematiko **obrezovanja dečkov** (cirkumcizijo) zaradi verskih razlogov kot poseg v otrokovo telo in s tem kot kršitev njegovih pravic, kadar za ta poseg ni dal predhodnega izrecnega soglasja. Isto problematiko je leta 2014 obravnaval tudi odbor ministrov pri Svetu Evrope, kar dokazuje, da je Varuh opozoril na zelo pomembno vprašanje uresničevanja otrokovih pravic.

V tem obdobju se je nadaljeval leta 2006 začeti projekt **Zagovornik – glas otroka** in postal prepoznaven kot pomemben mehanizem za zaščito otrokovih pravic v pravnih postopkih, v katerih so otroci pogosto ostajali brez glasu. Leta 2013 je Varuh izdal tudi **Posebno poročilo o projektu Zagovornik – glas otroka**, z rezultati utemeljil nujnost tovrstnega instituta in apeliral na odgovorne, da projekt dobi ustrezno pravno podlago in postane stalnica.

Leta 2009 so se odvijali **Prvi dnevi zagovorništva 2009**, ob dnevu človekovih pravic decembra 2012 pa je Varuh pripravil okroglo mizo o projektu Zagovornik - glas otroka. Ta je bila nekakšen zaključek javne razprave o posebnem poročilu o projektu, ki jo je Varuh odprl ob t. i. dnevu otrokovih pravic 20. novembra istega leta. Z javno razpravo je varuh posebno poročilo želel predstaviti širši javnosti in spodbuditi strokovne in politične razprave o njegovi nadaljnji usodi.

V tem obdobju je Varuh vzpostavil tudi posebno **spletno stran**, posebej namenjeno otrokom in njihovim pravicam. Nadaljeval je z opozorili na pomanjkljivo zakonodajo za ureditev družinskih razmerij in nasilja v družini ter poudarjal potrebo po pregledu bivanja otrok v zavodih in po učinkovitejšem sodelovanju pristojnih institucij in strokovnjakov.

Velik poudarek je varuhinja namenila tudi **preprečevanju telesnega kaznovanja otrok**, saj je bila predsednica Foruma proti telesnemu kaznovanju otrok pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije.

Pravica do zdravega življenjskega okolja in pravica do vode

Osrednjo pozornost svojega mandata je, kot rečeno, dr. Čebašek - Travnik namenila **varstvu okolja**. Poglobila je v predhodnikovem mandatu vzpostavljeno dobro sodelovanje z nevladnimi organizacijami, posebej tistimi, ki skrbijo za uresničevanje pravic na področju okolja. Redna mesečna srečanja so prinesla nemalo idej in predlogov za reševanje različnih problematik pri skrbi za okolje, s tem je bil okrepljen tudi 'glas ljudstva'. Z nevladnimi organizacijami s področja varstva okolja je Varuh izvedel tudi nekaj odmevnih akcij.

»Ob proučevanju pobud smo naleteli na številna sistemska vprašanja, povezana z vprašanji vlog za rabo vode in ureditve lastninskih razmerij na vodnih zemljiščih. Nekateri zahtevki strank so stari več kot 30 let, skupaj pa jih je več kot 600. Kaj bo storilo ministrstvo za njihovo hitrejše, strokovno, predvsem pa pregledno reševanje? Ukrepi, ki jih je sprejelo v preteklosti, očitno niso bili učinkoviti.«²⁸

Posvet Okolje in človekove pravice, 13. november 2007.

Sicer pa je varuhinja stalno opozarjala na neodzivnosti Inšpektorata za okolje in prostor ter vprašanja pravic stranskega udeleženca v inšpekcijskih postopkih ter **nujnost sodelovanja javnosti pri pripravi predpisov**, kar na področju okolja predpisuje Aarhuška konvencija.

Da bi dvignili zavest o pomenu pravice do zdravega življenjskega okolja, je s sodelavkami in sodelavci pripravila **več konferenc**, katerih rezultati so bili zajeti tudi v publikacijah Okolje in človekove pravice 2007, Okolje in človekove pravice 2010, Zbornik strokovnih prispevkov 2. konference Okolje in človekove pravice: Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah - teorija in praksa, Brdo pri Kranju, 19. 5. 2010, Korupcija kot grožnja človekovi pravici do zdravega okolja (2011), Gozdovi in pravica do zdravega življenjskega okolja (št. 15, letnik 2011).

Socialna vprašanja

Tudi dr. Čebašek - Travnik je opozarjala na naraščajočo revščino in socialno izključenost. Ker odgovorni opozoril Varuha ves čas niso jemali resno, se je leta 2008 odločila pripraviti posvet **Revščina in človekove pravice leta 2008**, na katerem je že takrat opozarjala na hude socialne razmere. Ustreznega posluha vlade tudi ona ni bila deležna, razkroj socialne države se je nadaljeval. Ob tej priložnosti je Varuh izdal tudi poseben bilten Podobe revščine (št. 12, letnik 2008).

Posvet Revščina in človekove pravice, 20. maj 2008.

Kot varuhinja človekovih pravic se je dr. Čebašek - Travnik soočala s pobudami in vprašanji, povezanimi s **kršenjem temeljnih pravic delavcev**, tako zaposlenih kot brezposelnih. Varuh je bil tudi v tem mandatu priča novodobnim oblikam izkoriščanja zaposlenih, ponižujočemu ravnanju in kratenju temeljne pravice do človeškega dostojanstva. Ker pa Varuh nima pristojnosti do zasebnega sektorja, se je srečeval z omejenimi možnostmi posredovanja: pobudnike je usmerjal na inšpekcijske službe in druge nadzorne institucije in pri tem ugotovil, da sistemi nadzora ne delujejo dovolj učinkovito. O tem je varuhinja dr. Čebašek - Travnik vsako leto poročala državnemu zboru in zahtevala ukrepe države, vendar z odzivom državnih institucij in nadzornih

organov ni bila zadovoljna. Na pomen učinkovitega nadzora so Slovenijo opozarjale tudi mednarodne organizacije, ki spremljajo izvajanje različnih mednarodnih konvencij s področja varovanja človekovih pravic. Da bi posamezne probleme in vprašanja celovito predstavili, je Varuh pripravil bilten Uveljavljanje pravic iz dela (št. 17, letnik 2012) in z zbirko besedil skušal prispevati k iskanju odgovorov na različna vprašanja s tega obsežnega področja varovanja človekovih pravic. »Predvsem pa želimo zaposlene in njihove delodajalce seznaniti z informacijami in možnostmi, ki so jim na voljo za reševanje njihovih težav,« je varuhinja zapisala v uvodu v bilten.

Zdravstvo

Kot zdravnica je večjo pozornost namenila tudi področju **zdravstva**, pri čemer je opozarjala predvsem na zamudo pri pripravi zakonov o duševnem zdravju, na pravice pacientov in neurejeno področje zdravilstva ter na pomanjkljivo vključevanje javnosti. Opozarjala je tudi, da Slovenija še nima ustrezne **forenzične psihiatrične bolnišnice** za izvajanje varnostnih ukrepov psihiatričnega zdravljenja.

Posvet Pravica do zdravstvenega varstva – kako naprej? 10. december 2009.

Varuh je 27. 11. 2012 vložil **zahtevo za oceno ustavnosti oziroma skladnosti drugega in tretjega odstavka 74. člena Zakona o duševnem zdravju**, saj je bil prepričan, da je določba, s katero se ureja sprejem osebe z odvzeto poslovno sposobnostjo v varovani oddelok socialnovarstvenega zavoda s privolitvijo njenega zakonitega zastopnika (in tudi preklic te privolitve), v neskladju s tretjim in četrtem odstavkom 5. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah ter 14., 19., 22. in 23. členom Ustave RS. Določba je po mnenju Varuha nedopustno posegala v človekove pravice ali temeljne svoboščine, saj osebi z odvzeto poslovno sposobnostjo ni zagotavljala sodnega varstva glede namestitve v varovanem oddelku socialnovarstvenega zavoda. Ustavno sodišče je odločilo, da se tretji stavek drugega odstavka in tretji stavek tretjega odstavka 74. člena Zakona o duševnem zdravju razveljavita.

Ob mednarodnem dnevu človekovih pravic leta 2009 so različni strokovnjaki na posvetu na Pravni fakulteti v Ljubljani na **posvetu Pravica do zdravstvenega varstva – kako naprej?** želeli osvetliti oziroma opozoriti na nekatera vprašanja, ki po oceni Varuha pomembno vplivajo na uresničevanje pravice do zdravstvenega varstva, ki jo zagotavlja 51. člen Ustave Republike Slovenije, njihova normativna ureditev pa zahteva še posebno občutljivost. Na ta način se je Varuh želel **vklučiti tudi v javno razpravo o spremembah zdravstvene zakonodaje**.

Pravosodje in varnost

Na področju **pravosodja** so bili v njenem mandatu v ospredju še vedno sodni zaostanki, ki so jih prav v tem času začeli odpravljati s programom Lukenda. Pereča je ostajala prezasedenost zaporov in priporov ter slabi bivalni pogoji v zavodih za prestajanje kazni zavora. Sodba Evropskega sodišča v zadevi Matko proti Sloveniji opozarja na neustrezno ravnanje policije in državnih tožilcev.

Uspelo ji je prepričati Ministrstvo za zdravje in Ministrstvo za pravosodje, da sta vzpostavili **Enoto za forenzično psihiatrijo**. Obžalovala pa je, da še vedno ni bil vzpostavljen oddelok za mladoletne osebe z duševno motnjo, čeprav so se z zdravljenjem otrok na oddelkih za odrasle kršile njihove pravice.

Delovni sestanek za ustanovitev forenzične bolnišnice (v prostorih Varuha), od leve proti desni: Borut Miklavčič, Slavko Zihlerl, Blanka Kores Plesničar in Bojan Zalar, februar 2010.

Varuh je pogosto zaznaval stisko ljudi, ki iščejo **brezplačno pravno pomoč**, pa do nje niso upravičeni, ker za to ne izpolnjujejo zakonskih pogojev po Zakonu o brezplačni pravni pomoči (ZBPP) oziroma do nje ne pridejo zaradi različnih razlogov. Da bi ugotovil stanje na omenjenem področju, je med drugim leta 2012 z anketnim vprašalnikom slovenske občine povprašal, ali nudijo svojim občankam in občanom kakšne oblike brezplačne pravne pomoči oziroma pravnega svetovanja.

»Tudi tokrat ponavljamo, da lahko k povečanju svojega ugleda največ prispeva sodstvo samo – z izdajanjem kakovostnih sodnih odločb, ob zagotovljenem sojenju brez nepotrebne odlašanja, vsi drugi (opozarjam predvsem državo) pa z upoštevanjem in izpolnjevanjem pravnomočnih odločitev.«²⁹

Na področju policije je Varuh še naprej opozarjal na pravico do neodvisne preiskave ob prijavi mučenja ali nečloveškega ravnanja ter bolj proaktivno delovanje v primeru zaznanih groženj posameznikom.

Slavnostni podpis pogodb o sodelovanju NVO pri izvajanju nalog DPM, marec 2008.

Varuh prevzame naloge Državnega preventivnega mehanizma

Z Zakonom o ratifikaciji Opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (Uradni list, št. 20/2006, Mednarodne pogodbe, Uradni list, št. 114/2006) je bil v Republiki Sloveniji za državni preventivni mehanizem določen Varuh človekovih pravic RS. V letu 2007 je začel aktivnosti oziroma priprave za začetek izvajanja po Opcijskem protokolu zaupanih mu nalog. To delo je sprva opravljalo pet sodelavcev in vodja, vsi so poleg tega opravljali še delo na drugih področjih delovanja Varuha. Delo je od leta 2015 organizirano v obliki notranje organizacijske enote Varuha. Enoto vodi namestnik varuha Ivan Šelih. Varuh človekovih pravic naloge že od vsega začetka izvaja v sodelovanju z nevladnimi organizacijami in zunanjimi strokovnjaki na področju zdravstva.

Ranljive družbene skupine

Varuhinja dr. Čebašek – Travnik je opozarjala tudi na **stiske starejših, otrok in brezposelnih, ki so bili pogosto oropani osnovnega dostojanstva**. Svoje strokovno ozadje v psihiatriji je uporabila za osredotočenje na pravice ranljivih skupin, zlasti oseb z duševnimi motnjami, otrok in invalidov. Opozarjala

Srečanje s civilno družbo, ki skrbi za pravice brezdomnih oseb, 28. september 2011.

je na problem pomanjkanja socialnovarstvenih sporazumov med Slovenijo in BiH, zaradi česar starejši in invalidni nekdanji zavarovanci niso mogli uveljavljati pokojninskih pravic. Opozarjala je na potrebo po ureditvi zaščite pred nadlegovanjem na delovnem mestu in izboljšanje zaposlovanja invalidov. Posebno pozornost je posvečala tudi problematiki brezdomnih oseb in se o tem pogovarjala tudi s predstavniki civilne družne. S sodelavkami in sodelavci je ob mednarodnem dnevu človekovih pravic leta 2010 pripravila posvet **Pravice starejših kot ogledalo družbe** in ob tej priložnosti izdala tudi posebno številko biltena Varuha.

Aprila naslednje leto pa se je na 12. 4. 2011 pa je **posvet Vloga invalidov in države pri spremljanju uresničevanja Konvencije o pravicah invalidov** namenila vprašanju, ali se uresničuje aprila 2008 sprejeta konvencija in ali invalidi dejansko uživajo vse v njej zapisane pravice. Ker je Zakon o izenačevanju možnosti invalidov novembra 2010 določil, da naloge promocijo, uresničevanje in nadzor izvajanja konvencije opravlja Svet za invalide RS, ki pa še ni bil konstituiran, so se strokovnjaki na posvetu spraševali tudi o tem, ali predlagana ureditev izpolnjuje zahteve t. i. Pariških načel o delovanju nacionalnih struktur za varovanje človekovih pravic in kako bi bilo te zahteve mogoče v celoti izpolniti. Tema je ostala odprta tudi še v mandatu varuha človekovih pravic Petra Svetine.

Varuhinja se je s komisarjem SE za človekove pravice Thomasom Hammarbergom ob svetovnem dnevu Romov udeležil prireditve v Kamencih v Prekmurju, marec 2012.

Tudi varuhinja dr. Čebašek - Travnik je poudarjala, da za pravno državo ni sprejemljivo in povzroča škodo prizadetim, ker odločba Ustavnega sodišča iz leta 2003 o ureditvi statusa **izbrisanih** še ni izvršena. Varuh je zaznaval, da je izbrisanim zmanjkalo moči, sredstev in upanja za ureditev njihovih težav, mnogi so nemočni, da bi si uredili življenjsko oziroma eksistenčno pomembne stvari.

Dr. Čebašek - Travnik si je zelo **prizadevala tudi za pomoč romski skupnosti**. V njenem mandatu je bila vložena zahteva za oceno ustavnosti Zakona o romski skupnosti, pripravljeno pa je bilo tudi Posebno poročilo o bivanjskih razmerah Romov na območju jugovzhodne Slovenije (maj 2012), s katerim je Varuh dal jasne smernice, kako se je treba lotiti reševanja problematike. Priporočila Varuha kljub sprejetim priporočilom v državnem zboru še do danes niso v celoti zaživela, pač pa so odvisna od dobre volje vsakokratne lokalne oblasti na določenem območju.

Prizadevala si je tudi za enako obravnavo vseh državljanov in **razumne prilagoditve predvsem pri spremljanju informativnih oddaj**, posebej predvolilnih in predreferendumskih soočenj.

Gluhi in naglušni so dobili možnost spremljanja tretjega programa RTVSLO s podnapisi.

Varstvo osebnih podatkov in zasebnosti

Varuh je v tem obdobju ugotavljal vse večji delež domnevnih posegov delodajalcev v osebne podatke in zasebnost delojemalcev. Šlo je predvsem za neupravičeno obdelavo podatkov o zdravstvenem stanju, posege v elektronsko pošto, pisemsko tajnost in domnevno nepotrebno ali prekomerno poseganje v zasebnost z izvajanjem videonadzora ali pri dejavnostih zasebnih detektivov.

Obravnaval je tudi problematiko, povezano z varstvom tajnosti pisem in drugih občil ter pobude, ki zadevajo obdelavo osebnih podatkov v šolah in zakonitost obdelave podatkov ob vzpostavljanju strokovnih timov pri centrih za socialno delo, ki obravnavajo nasilje in druge dogodke v družinah. Varuh je kot sporno ocenil slabo sledljivost podatkov in seznanjanje udeležencev, kot so civilnodružbena združenja, ki niso poklicno zavezana k molčečnosti.

Varuh se je - ne enkrat - posvetil **pomenu medijev v demokraciji**, zato je ob mednarodnem dnevu človekovih pravic leta 2011 pripravil posvet, na katerem so se strokovnjaki z različnih področij med drugim pogovarjali o tem,

Okrogla miza Človekove pravice in mediji,
Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, 9. december 2011.

kakšne omejitve pri posegih v osebnostne pravice morajo spoštovati mediji in državni organi pri regulaciji medijev, ali so poti samoregulacije novinarjev in medijev zadostne in dovolj učinkovite in kakšne so možnosti posameznikov, da se zaščitijo pred posegi v svojo zasebnost in druge ustavno varovane človekove pravice. Spraševali so se tudi, zakaj so mediji, ki manj spoštujejo etiko in zasebnost praviloma bolj uspešni na trgu in ali se to da spremeniti ter kako lahko državni organi odgovarjajo na javno izrečene očitke, da v konkretnih primerih niso storili, kar bi morali, in hkrati zavarujejo zasebnost posameznikov in zaupnost svojih postopkov. Dotaknili so se tudi problematike javno izrečenih žalitev, sovraštva in nestrpnosti, zlasti na spletu in vprašanja (samo)regulacije sovražnega govora na svetovnem spletu.

Mednarodno sodelovanje postaja vse bolj intenzivno

Mednarodno sodelovanje varuha s podobnimi institucijami v tujini je v mandatu varuhinja dr. Čebašek - Travnik postajalo še bolj intenzivno, Varuh je pridobljene izkušnje na različnih področjih vse pogosteje posredoval tudi drugim sorodnim institucijam. Predstavniki Varuha so aktivno sodelovali na različnih konferencah in posvetih, pri čemer so bile izkušnje in stališča strokovnjakov iz institucije Varuha še posebej zanimive za institucije za varstvo človekovih pravic na območju nekdanje skupne države.

Varuhinja dr. Čebašek - Travnik se je tako aprila 2007 v Atenah udeležila desete skupne okrogle mize evropskih ombudsmanov, nacionalnih institucij za človekove pravice (NHRI) in Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice, kjer so govorili o implementaciji človekovih pravic in vladavini prava v Evropi, pri čemer so se posebej dotaknili **preobremenjenosti Evropskega sodišča za človekove pravice**. V Erevanu je oktobra 2007 Varuh sodeloval na konferenci o sodelovanju ombudsmanov z ustavnimi sodišči pri varovanju človekovih pravic. Predstavili smo pristojnosti slovenskega varuha v razmerju do Ustavnega sodišča. Varuhinja pa je na srečanju nacionalnih ombudsmanov Evropske unije in kandidatke za vstop v Strasbourg predstavila, kako v Sloveniji obravnavamo romsko problematiko. Ta tema je bila aktualna tudi decembra 2007 na srečanju ombudsmanov v Nafplionu.

Ker je bila pozornost v njenem mandatu med drugim v veliki meri usmerjena v **skrb za okolje**, so prizadevanja institucije Varuha varuhinja in njeni sodelavci prenašali tudi v mednarodni prostor, tako je na primer junija 2008 v Atenah varuhinja predstavila problematike in delovanje Varuha na področju okolja v Sloveniji. Maja 2010 pa se je varuhinja na sedežu institucije Varuha srečala s Catarino de Albuquerque, neodvisno strokovnjakinjo OZN za človekove pravice za področje dostopa do pitne vode in sanitarij.

Mednarodna konferenca o sodelovanju javnosti v okoljskih vprašanjih. Gluhi in naglušni otroci iz Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana so postavili razstavo, ki si jo je ogledal tudi predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk in se z otroki tudi pogovoril; 25. maj 2010.

Znanje in izkušnje pa je Varuh širil tudi na področju diskriminacije. Tako je na letnem srečanju Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) leta 2007 v Strasbourgu predstavil ukrepe za preprečevanje diskriminacije.

Namestnik varuhinje Jernej Rovšek je svoje bogato znanje o delovanju institucij ombudsmana in posebej o njihovem vzpostavljanju tuji javnosti prenašal mnogokrat, med drugim je junija 2008 v Budimpešti aktivno sodeloval na Mednarodni konferenci o delovanju ombudsmenov v nestabilnih demokracijah, ki jo je pripravil ICDT – Mednarodni center za demokratično tranzicijo. Istega leta pa se je na Dunaju udeležil **prvega sestanka Agencije EU za človekove pravice in nacionalnih institucij za človekove pravice**, kjer je sodeloval v razpravi o programu in načinih sodelovanja Agencije z ombudsmeni in drugimi nacionalnimi institucijami za človekove pravice v EU.

V mandatu varuhinja dr. Čebašek - Travnik se je nadaljevalo **sodelovanje Varuha v mreži ombudsmenov za otroke (ENOC, European Network of Ombudspersons for Children)** in se še okrepilo. Varuh je postal pomemben akter v mednarodnem prostoru na področju varovanja pravic otrok. Sodeloval pa je tudi z drugimi organizacijami na tem področju kot je na primer norveški Save the Children in v okviru mreže varuhov otrokovih pravic držav jugovzhodne Evrope CRONSEE (Children's Ombudspersons' Network). Ukvarjali so se z zaščito pravic otrok s posebnimi potrebami, zagovorništvo, zaščito pred spolnimi zlorabami in nasiljem ter mnogimi drugimi temami. Decembra 2009 je namestnik varuhinje Tone Dolčič v Ženevi v Švici sodeloval na sestanku **delovne skupine za pripravo opsijskega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah**.

Institucija Varuha je širila svoje znanje tudi **na področju odnosov z javnostmi**, in sicer na srečanju komunikatorjev NHRI leta 2007 v Belfastu, kjer so udeleženci razvijali komunikacijske strategije in izmenjali dobre prakse. Naslednje leto v Dublinu pa je na 5. okrogli mizi evropskih nacionalnih institucij za človekove pravice in Komisarja Sveta Evrope za človekove pravice Varuh požel navdušenje nad predstavljenim modelom odnosov z mediji in vlogo odnosov z javnostmi pri Varuhu človekovih pravic RS. Istega leta je svoje znanje in izkušnje prenesel tudi instituciji ombudsmana v Gruzijo, v vseh letih pa tudi večkrat kolegom iz republik nekdanje Jugoslavije in predstavnikom drugih institucij.

Državni preventivni mehanizem je pri Varuhu človekovih pravic začel delovati leta 2008, že kmalu pa je svoje izkušnje prenašal v mednarodni prostor in postal primer dobre prakse.

Tudi varuhinja Dr. Čebašek -Travnik si je prizadevala za **neodvisnost institucije Varuha**, in se oktobra 2010 med drugim tudi o tem pogovarjala tudi z namestnico generalnega sekretarja Sveta Evrope Maud de Boer-Buquicchio. Dotaknili sta se tudi pravic otrok, ukrepov proti diskriminaciji Romov ter ukinitve Informacijskega urada Sveta Evrope v Ljubljani.

Posebni poudarki nekaterim vsebinam

V mandatu varuhinje dr. Zdenke Čebašek - Travnik je institucija Varuha na ustavno sodišče vložila **12 zahtev za oceno ustavnosti** in izdelala pa je **dve posebni poročili**, in sicer Posebno poročilo o projektu Zagovornik - glas otroka (28. 2. 2013) in Posebno poročilo o bivanjskih razmerah Romov na območju jugovzhodne Slovenije (31. 5. 2012)

Sprejem ob mednarodnem dnevu človekovih pravic, 2009.

Vlasta Nussdorfer

varuhinja človekovih pravic od 23. 2. 2013 do 23. 2. 2019

Okoliščine, v katerih je nastopila in izvajala svoj mandat

Po globoki gospodarski krizi, ki je vplivala na državo v preteklih letih, se je **gospodarstvo začelo stabilizirati**. Država je izvajala varčevalne ukrepe, ki so vplivali na različne družbene skupine, vključno z zmanjšanjem socialnih pravic in javne porabe, kar je povzročilo številna nezadovoljstva. Proti koncu obdobja je gospodarstvo začelo beležiti gospodarsko rast, kar je pripomoglo k zmanjšanju brezposelnosti.

Izvajanje Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF) in pokojninska reforma sta vplivala na plače, socialne pravice in pokojnine. Varčevalni ukrepi in omejitve so prizadeli številne javne uslužbence, delojemalce in socialno šibke, kar je sprožilo javne kritike in proteste.

Kljub gospodarskemu okrevanju so **socialne razlike ostale prisotne**. Tveganje revščine in socialne izključenosti je še naprej prizadelo ranljive skupine, kot so starejši, otroci in brezposelni. Naraščala je tudi prekarna zaposlitev, ki je mladim oteževala dostop do stabilnega zaposlovanja in bivanjskih razmer.

Slovenija se je med letoma **2015 in 2016** soočila z velikim **pritokom beguncev in migrantov**, kar je privedlo do napetosti, predvsem na političnem in družbenem področju.

Čedalje več pozornosti so dobivala vprašanja varstva okolja, onesnaženja in podnebnih sprememb. Sprejemale so se pobude za izboljšanje okoljskih standardov, povečan je bil nadzor nad izpusti, potekali so protesti za okoljevarstvene reforme, predvsem s strani mladih.

Nekateri vsebinski poudarki mandata

Varuhinja Vlasta Nussdorfer, vrhovna državna tožilka, predavateljica, publicistka, pisateljica in humanitarka, je že ob začetku svojega mandata napovedala, da bo posebno pozornost namenila sistemskim kršitvam, ki jih je institucija Varuha spremljala skozi dvajsetletno zgodovino, saj je škoda, ki se s takšnimi kršitvami povzroča, neizmerljiva. Odgovorne je v svojem mandatu tako večkrat spomnila, da če bi ...

» ... pravočasno upoštevali Varuhova priporočila, ne bi bilo treba plačevati milijonske odškodnine izbranim, izplačevati neupravičeno in diskriminatorno zmanjšanih pokojnin ter izplačati prihranke varčevalcem LB iz držav nekdanje Jugoslavije, z obrestmi vred, kakor je odločilo ESČP. Ta hip pa se bojimo vsote, ki jo bodo navrgle posledice odločitve Ustavnega sodišča RS glede imetnikov podrejenih obveznic slovenskih bank. Sodišče je namreč tudi na podlagi Varuhove zahteve za presojo ustavnosti ugotovilo neskladnost ukrepa z Ustavo RS.«³⁰

Prepričana je bila, da če bi ugotovitve in priporočila Varuha upoštevala takoj, bi se tisočim povzročilo manj gorja, država pa bi se izognila plačilu odškodnin za kršitve, storjene v preteklosti, in ohranila svoj ugled.

Socialna vprašanja

Finančna kriza, pa tudi kriza vrednot sta v tem obdobju naplavili številne probleme na socialnem področju. ZUJF je prinesel krivice v stanovanjski politiki, zlasti za mlade in samske. Zelo šibka je bila (in je še, op. a.) tudi stanovanjska politika občin. Varuh je opazal, da mnogi, ki pridobijo stanovanjsko enoto, celo ob subvenciji najemnine nimajo dovolj sredstev niti za osnovne stroške, kar vodi v odklop osnovnih storitev, zlasti elektrike.

V tem času je Varuh zaznaval vse več **brezposelnosti**. Mnoge zaposlitve so bile prekinjene zaradi mobinga na delovnem mestu, trpinčenja, neplačevanja prispevkov za socialno varnost in prisiljevanja delavcev, da delo na-

30 Pregled dela Varuha človekovih pravic: 2013-2018.

daljujejo kot samostojni podjetniki, čeprav opravljajo isto delo kot prej za istega delodajalca. Vse več je bilo **prekarnega dela**, zaznaval pa je tudi težave agencijskih delavcev, ki nemalokrat ostanejo brez plačila, ter tistih, ki so zaradi članstva v sindikatih izpostavljeni mobingu. Ukvarjal pa se je tudi s problematiko volonterskega pripravištva, prisilnih upokojitev zaradi ZUJF leta 2012, težavami s štipendijami in povračili stroškov prevoza na delo. Posebej je Varuh izpostavil **položaj tujih delavcev**, za katere je ugotavljal, da zagotovo niso enakovredno obravnavani v primerjavi z domačo delovno silo. Varuh je med drugim s **samozaposlenimi v kulturi** tudi javno opozoril na odločitev Ustavnega sodišča RS, da mora država samozaposlenim obračunavati realen, ne fiktiven dohodek, če zaprosijo na primer za znižano plačilo vrtca ali drugo pravico iz socialnih sredstev. Primer in njegova rešitev sta bila indikativna tudi za primere vseh drugih samozaposlenih.

Novinarska konferenca Varuha in Društva Asociacija, 4. 8. 2016.

Da bi naslovil vprašanja na področju dela in brezposelnosti, je Varuh v tem obdobju **pripravil vrsto dogodkov** ali se nanje odzval. Udeleženci posveta Kdo je delu ukradel čast? so iskali odgovore na vprašanja, kako se organi ukvarjajo z uresničevanjem pravic delavcev, kje so največje sive cone, kako učinkovito poteka pregon kršiteljev pravic delavcev in kakšne so možnosti za izboljšave na tem področju. Ob svetovnem dnevu človekovih pravic leta 2015 je na posvetu Pravice mladih iz dela skupaj s strokovnjaki z različnih področij

odpiral nekatera vprašanja o mladih, ki se iz procesa izobraževanja podajo na pot zaposlovanja, na njej pa naletijo na prenekatere ovire in nemalo zaprtih vrat. Pripravil je tudi posebni bilten o tej temi Uveljavljanje pravic iz dela 2 (št. 18, letnik 2015). Od septembra 2016 do junija 2017 pa je bil Varuh tudi partner v projektu StandUp – Tvoja kariera v EU, v katerem so bili izvedeni izobraževalni dogodki po Sloveniji, v obliki stand-up komedije pa so bile predstavljene tudi pravice evropskih državljanov in zaposlitvene možnosti v EU. Dogodki so se zaključili z razpravo z varuhinjo človekovih pravic Vlasto Nussdorfer in zaposlitvenimi svetovalci mreže EURES.

Javnost je precej pozornosti namenila Varuhovi **uspeli zahtevi za presojo ustavnosti 188. in 246. člena Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF)**. Varuh se je, kot že rečeno, s posledicami tega zakona ukvarjal še leta.

»Mnogi živijo na socialnem dnu in izgubljajo svoje dostojanstvo pri iskanju oblačil in hrane pri humanitarnih organizacijah, saj s premajhnimi pokojninami (če jih imajo) ali invalidninami nimajo materialnih sredstev za človeka spodobno življenje. Med ogroženimi je tudi skoraj polovica brezposelnih, desetina vseh zaposlenih in med njimi predvsem samozaposleni, nekaj več kot deset odstotkov mladoletnih otrok, ki delijo usodo svojih staršev, in petina vseh nezmožnih za delo. Socialna država, ki v ogledalu uzre revščino toliko posameznikov, mora sprejeti odločnejše ukrepe za njeno odpravljanje. Slovenija pri primerjavi socialnih kazalnikov z drugimi evropskimi državami dosega razmeroma dobre rezultate, vendar si država nikakor ne sme privoščiti zlate statistične sredine, temveč mora strogo meti k odpravi revščine vsakogar, zlasti mladoletnih otrok.«³¹

Varuh je tudi v mandatu Vlaste Nussdorfer ugotavljal, da še vedno ni **nacionalnega stanovanjskega programa**, prav tako pa so ostajala neuresničena številna priporočila o tem, da bi morala vsaka občina prebivalcem, ki iz različnih razlogov ostanejo brez doma, zagotoviti vsaj ustrezne bivalne enote. ESČP je v primeru Vaskrsić pritrnilo opozorilo Varuha, da najranljivejši ne smejo ostati niti brez doma, zato je vlada našla ustrezne rešitve pri izvršbah na nepremičnino kot prvega in edinega sredstva izvršbe, zlasti če ta pomeni dom dolžnika.

31 Pregled dela Varuha človekovih pravic: 2013–2018.

Še vedno je bilo odprto reševanje **problematike zakonskega prebivališča**, ki bi odpravilo mnogo stisk brezposelnih, tako prejemanja denarne socialne pomoči kot tudi zdravstvenega zavarovanja oziroma celo sprejemanja uradnih pošt. Varuh je dosegel, da če posameznik izgubi bivališče, ne izgubi tudi pravic, ki so vezane na naslov bivališča, kar ureja nov Zakon o prijavi prebivališča. Vse nakopičene izzive na tem področju, ki ga je vodila namestnica varuhinje dr. Kornelija Marzel, je Varuh vzel pod drobnogled na posvetu Stanovanjska problematika v občinah aprila 2013.

Veliko pozornosti javnosti je bilo v mandatu varuhinje Nussdorfer usmerjene tudi na težave brezdomcev. Leta 2014 je Varuh opozarjal na neprimerno ravnanje z brezdomci, ko so bili odstranjeni izpod nadstreška trgovine, kar je vzbudilo precej pozornosti. Prav tako je v naslednjih letih redno sodeloval pri različnih dogodkih, kot je **brezdomski kongres**.

Varuhinja je bila tudi posebej angažirana v primeru dveh stavkajočih delavcev leta 2013 pred parlamentom, ki sta predvsem z Varuhovo pomočjo in pomočjo zavzetih pravnikov na Zavodu za brezplačno pravno pomoč ob hitrem delu Vrhovnega sodišča RS in pravilnem odzivu Zavoda za zdravstveno zavarovanje RS uspešno rešila svoj problem.

Pravice otrok

Varuhinja Vlasta Nussdorfer se je z enako vnemo kot njeni predhodniki posvečala pravicam otrok. Ukvarjala se je s skrbjo za duševno zdravje otrok in vzpostavitev posebne enote za duševno zdravje otrok, ki so bili do končne uresničitve priporočila Varuha ob koncu njenega mandata še vedno obravnavani skupaj z odraslimi. Obravnavala je različne primere, v katerih so se nakazovale možne zlorabe otrok, na primer v volilne namene ali z razkrivanjem njihove zasebnosti na družabnih omrežjih. Veliko zanimanja je vzbudil primer 'koroških dečkov', katerih zasebnost in zaupnost postopka je Varuh dosledno varoval in si zato 'pridelal' celo tožbe. Varuhinja oziroma njen namestnik za pravice otrok Tone Dolčič sta nadaljevala prizadevanja predhodnikov pri poročanju medijev o otrocih, rezultat katerih so bile s partnerji oblikovane Smernice za poročanje o otrocih.³²

32 <https://www.varuh-rs.si/sl/sporocila-za-javnost/novica/okrogla-miza-ob-izdaji-smernic-za-porocanje-o-otrocih/>

Okrogla miza ob izdaji Smernic za poročanje o otrocih, 23. maj 2014.

Veliko pozornosti je namenila tudi **sodnemu izvedenstvu**, zato je med drugim Varuh skupaj z Društvom za nenasilno komunikacijo, Društvom SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja in ISA institutom februarja 2016 pripravil posvet z naslovom Sodno izvedenstvo v primerih nasilja v družini in spolne zlorabe otrok. Udeleženci so v prostorih Pravne fakultete Univerze v Ljubljani predstavili dobre prakse sodnega izvedenstva na področju nasilja v družini in spolne zlorabe otrok, se dotaknili aktualnih izzivov in oblikovali konkretne predloge in pobude za poenotenje prakse ter uveljavitev kriterijev, ki bodo zagotavljali visoko strokovnost dela na tem področju.

Varuh je tudi v tem mandatu namenjal **neposreden prostor otrokom in mladostnikom**. Med drugim je novembra 2014 v dvorani Državnega zbora z Zvezo prijateljev mladine Slovenije in Središčem za zagovorništvo in informiranje o pravicah otrok in mladostnikov ZIPOM pri ZPMS ter Dijaško organizacijo Slovenije ob 25. obletnici sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah pripravili konferenco o participaciji otrok in mladostnikov. Na njej so predstavniki otroških parlamentov in Dijaške organizacije Slovenije iz vseh slovenskih regij, predstavniki organizacij članic Mladinskega sveta Slovenije, nevladnih organizacij s področja otrokovih pravic ter predstavniki državnih

Posvet Sodno izvedenstvo v primerih nasilja v družini
in spolne zlorabe otrok, 18. februar 2016

organov, poslanke in poslanci Državnega zbora ter predstavniki strokovne javnosti razpravljali o trenutni ravni in nadaljnjem razvoju participacije otrok in mladostnikov v družbi, kar je bistvenega pomena za razvoj demokracije.

Na posvetu **Otrok v družinskem sporu** maja 2015 pa je Varuha s predstavniki strokovne javnosti, civilne družbe in pristojnih državnih organov skušal ugotoviti in oceniti, kako bi lahko izboljšali položaj otrok, ko se znajdejo v družinskem sporu kot njegov najšibkejši člen.

Varuhinja Vlasta Nussdorfer se je angažirala pri **izgradnji novih prostorov Osnovne šole dr. Ljudevita Pivka za otroke s posebnimi potrebami v občini Ptuj**. Varuh je priporočil vladi, naj pripravi sistemske rešitve za reševanje odprtih vprašanj sofinanciranja programov in investicij, ki so v skupnem interesu prebivalcev več lokalnih skupnosti, a jih te iz različnih razlogov zavračajo. Novi prostori Osnovne šole dr. Ljudevita Pivka za otroke s posebnimi potrebami v občini Ptuj so bili zgrajeni leta 2016. Gradnja je bila zaključena pravočasno, kar je omogočilo, da so učenci novo šolsko leto začeli na novi lokaciji.

V tem mandatu je bil končno sprejet **Družinski zakonik** in **ratificiran tretji opcijski protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah**. Varuh je dosegel, da so zakonsko centri za socialno delo pooblašteni le za nujne ukrepe za zaščito otroka, vse nadaljnje postopke pa izvajajo **družinska sodišča** oziroma specializirani družinski oddelek sodišča.

Starejši

Vse bolj starajoča se družba, ki ji odgovorni v Sloveniji dolga leta niso posvečali zadostne pozornosti, je slednjič terjala pozornost Varuha. Ta je sicer stalno opozarjal na pogoje bivanja in oskrbe v domovih za starejše ter na kadrovske pogoje, ukvarjal pa se je tudi s pravicami starejših zapornikov. Leta 2017 je Varuh postal prva demenci prijazna točka, saj je ugotavljal, da ljudje ne poznajo niti te bolezni niti ravnanja z osebami, ki imajo demenco. Istega leta pa se je s posvetom v Državnem svetu RS Varuh **posvetil tudi Razmišljanjem o vprašanjih ob iztekanju življenja**, na katerem je s predavatelji iz humanističnega, pravnega in medicinskega področja poskušal poiskati odgovore na nekatera aktualna vprašanja, povezana s paliativno oskrbo in evtanazijo.

Prav tako v državnem svetu so 27. 9. 2018 predavatelji s področja socialne oskrbe, institucionalnega varstva, medicine in prava z Varuhom iskali od-

Varuhinja na obisku v Hiši hospic, 8. april 2013.

Varuh leta 2017 postal prva demenci prijazna točka.

govore na izzive dolgožive družbe. Prvi del posveta Starejši kot sedanjost in prihodnost družbe je bil namenjen predstavitvi ukrepov, projektov in dejavnosti, ki so namenjene pomoči starejšim in izboljšanju kvalitete njihovega življenja, v drugem delu pa je Varuh predstavil izsledke **raziskave na področju prehrane, bolnišničnih okužb in skrbništva**, ki so jih dopolnila mnenja strokovnjakov z omenjenih področij. Posvetili so se tudi problematiki nasilja nad starejšimi, demenci in skrbi za starejše invalide ter druge ranljive skupine starejših.

»Skrbi me dejstvo, da se pogosto s preveliko lahkoto, tako rekoč čez noč, zmanjša raven že pridobljenih človekovih pravic ali omeji že dosežena, celo brez javne razprave in tehtnega soočanja različnih argumentov. V imenu krize in varnosti se tlakujejo mnoge nove omejitve človekovih pravic, dodajajo širše pristojnosti nekaterih organov, celo z legitimno podporo zakonodajnega telesa.«³³

Varuhinja Nussdorfer in Štefanija L. Zlobec, predsednica društva Spominčica, sta julija 2017, slavnostno odprli prvo **demenci prijazno točko**, ki je namenjena informiranju ljudi z demenco, zlasti tistih v zgodnji fazi bolezni, ko so še samostojni in aktivni, in njihovih svojcev.

Begunci

Družbene razmere so mandat varuhinje Vlaste Nussdorfer nenadoma zaznamovale z begunsko krizo, ki je bila v letih 2015 in 2016 del širšega evropskega migracijskega vala, ki ga je povzročila vojna v Siriji, konflikti v Afganistanu, Iraku in drugih delih Bližnjega vzhoda ter Afrike. Evropa, tudi Slovenija, ni bila pripravljena na množice ljudi, ki so bežale pred vojno, preganjanjem in revščino in preko Sredozemskega morja in po balkanski poti potovale proti Zahodni Evropi. Slovenija je postala tranzitna država za stotisoče beguncev in migrantov, pred njo pa so se postavila vprašanja njihovega sprejema, postopkov, ravnanja z njimi na mejah in podobno. Da bi pridobila vse relevantne informacije o dejanskih problemih in morebitnih kršenjih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, je varuhinja Nussdorfer skupaj s svojimi namestniki in svetovalci Varuha **večkrat obiskala vstopne točke in nastanitvene zbirne centre, v katerih začasno bivajo begunci**. Opravili so številne pogovore z begunci in predstavniki lokalnih in državnih institucij ter nevladnih organizacij, ki skrbijo zanje. Varuh je stalno intenzivno komuniciral s predstavniki slovenskih državnih oblasti (vlada, ministrstva, policija, vojska, civilna zaščita) ter zlasti intenzivno sodeluje s predstavniki nevladnih, humanitarnih organizacij (civilna družba). Varuh si je v tej luči med drugim prizadeval tudi za presojo ustavnosti zakonodaje³⁴, ki naj bi beguncem omejevala pravice. Obsodil je tudi širjenje nestrpnosti proti beguncem v javnosti, nadziral pa tudi policijske postopke na južni meji.

»Izražam veliko spoštovanje do dela vseh slovenskih in mednarodnih nevladnih organizacij, ki so v času begunske krize, ko so prek našega ozemlja stotisoči bežali pred vojnami, lakoto, brezizhodnostjo in umiranjem, nesebično pomagale in pritegnile številne prostovoljce. Ti so tako rekoč dan in noč delili hrano in vodo, zagotavljali človeka vredne bivanjske pogoje, medicinsko pomoč, pravno svetovanje in drugo.«³⁵

Varuh je kot skrb vzbujajoče presodil pridobljene informacije o nekaterih domnevnih slabih praksah posameznih delavcev policije na terenu ob sprejemu migrantov in beguncev. Pozval je ministrstvo za notranje zadeve, da

³⁴ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/novinarska-konferenca-varuha-o-beguncih-ter-zahtevah-za-oceno-ustavnosti-nekaterih-zakonov/>

³⁵ Letno poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2015.

Varuhinja Nussdorfer si je s sodelavkami in sodelavci v Brežicah ogledala sprejemni center za begunce v Dobovi (Livarna), 10. 2. 2016.

izpostavljene primere prouči in po potrebi sprejme dodatne ukrepe za izboljšanje stanja na tem področju, morda z okrepljenim nadzorom nad delom policistov in boljšim odzivanjem nadrejenih na morebitne verbalne in fizične grožnje podrejenih policistov. MNZ je sledilo Varuhovemu predlogu in izdalo posebna navodila za pravilno ravnanje policistov ob postopkih s tujci.

Varuh je očitkom o tem, da policija ne upošteva pravice dostopa do mednarodne zaščite, namenil posebno pozornost in slednjič na novinarski konferenci 15. 2. 2019 predstavil Končno poročilo o aktivnostih in ugotovitvah Varuha o ravnanju policistov z begunci oziroma tujci na meji s Hrvaško.³⁶

Varuhinja je še opozarjala, da so bile beguncem kratene temeljne človekove pravice in bi se morala Slovenija kot članica OZN, Sveta Evrope in Evropske unije še dejavneje zavzeti za odpravo kriznih žarišč in uveljavitev miru.

36 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-o-zahtevi-za-ocene-ustavnosti-uredbe-o-hrupu-in-ravnanju-policistov-na-juzni-meji/>

Osebe z motnjami v duševnem zdravju

Varuh je bil obveščen, da je problematika **nameščanja oseb z motnjami v duševnem zdravju v varovane oddelke posebnih socialnovarstvenih zavodov** presegla meje normalnega in da v nekaterih zavodih tja nameščene osebe zaradi velike prostorske stiske spijo kar v jedilnici oziroma dnevnem prostoru. Ker odgovorni niso več slišali opozoril in priporočil mnogih, tudi Varuha, da so težave pri nameščanju s strani sodišč na podlagi določb Zakona o duševnem zdravju (ZDZdr) pereče, se je varuhinja Vlasta Nussdorfer z namestnikom Ivanom Šelihom odločila, da javnost seznani s kršitvami dostojanstva osebam na robu družbe. Ob sodelovanju predstavnikov socialnovarstvenih zavodov in okrajne sodnice Okrajnega sodišča v Celju sta marca 2016 na posebni novinarski konferenci v Domu Lukavci v Križevcih pri Ljutomeru izpostavila to problematiko³⁷. Pozivi so kljub veliki pozornosti javnosti ostali preslišani, zato je varuhinja javno pozive ponovila maja 2018 na novinarski konferenci v Socialno varstvenem zavodu Hrastovec.³⁸

Novinarska konferenca v Socialno varstvenem zavodu Hrastovec, 8. 5. 2018.

37 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/stop-krsitvam-pravic-os-eb-s-tezavami-v-dusevnem-zdravju-v-socialnovarstvenih-zavodih/>

38 https://www.varuh-rs.si/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornstvo-otrok/levi-meni/novica/?tx_news_pi1%5Bnews%5D=3793&cHash=34810bfa179a-0f485e101e30a40f3b4a

Da bi poudaril nevzdržnost razmer in tudi nevarnost za življenja ljudi v zavodih, je Varuh pripravil **Posebno poročilo o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov** (31. 8. 2017) in poslance skozi obravnavo v državnem zboru neposredno nagovoril. Sprejete sklepe in s tem zaveze naj bi državni zbor potem naslovil na vlado in od nje terjal jasne ukrepe. Vlada se ni odzvala.

Okolje in prostor

Varuhinja Nussdorfer je nadaljevala s skrbjo za pravico do zdravega okolja, ki jo je poglobila njena predhodnica. »Ljudje se vse bolj zavedajo pomena zdravega okolja, motečega hrupa, smradu in dejstva, da mora javnost sodelovati v razpravah o okoljski problematiki, zlasti od sprejema Aarhuške konvencije. Prav tako pogosto ne verjamejo meritvam oziroma monitoringu, če ga plačajo onesnaževalci, zato številne nevladne iniciative opozarjajo na pomen okolja, ki mora ostati prijazno tudi zdravju, in ne le kapitalu,« je poudarjala. Posebej pa je izpostavljala, da mora voda ostati javno dobro in ne sme biti predmet lastninjenja ali razprodaj. S sodelavkami in sodelavci se je še naprej srečevala s predstavniki civilne družbe s področja okolja in sklenila

Ombudsmeni so na 4. mednarodni konferenci Okolje in človekove pravice: Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah podpisali deklaracijo o sodelovanju na področju skrbi za človekove pravice na področju okolja, 15. september 2017.

o problematikah, ki zadevajo skrb za okolje, razpravljati na **dveh konferencah**. Prvo je pripravila že takoj po nastopu mandata novembra 2013 (Okolje in ČP 2013 - Odgovornost države za sanacijo onesnaženega okolja), drugo pa septembra 2017. Zaključki so bili zbrani tudi v **posebni publikaciji** Zbornik prispevkov 4. mednarodne konference Okolje in človekove pravice - Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah, Ljubljana, 2017.

Posebni dosežek je bil **podpis deklaracije o sodelovanju med ombudsmani jugovzhodne Evrope**, s katero so se ombudsmani povezali v skupnem varovanju človekovih pravic prebivalcev te regije, posebej na področju okolja.

Varuh je med drugim septembra 2017 ostro obsodil **pritiske na predstavnike nevladnih organizacij in civilno družbo, ki naj bi se dogajali v okoliščinah izdajanja dovoljenj Magni v Hočah**. Mediji so namreč poročali o nasilju, grožnjah in napadih, katerih cilj je bil vplivati na nevladne organizacije oziroma okoljevarstvenike, jih prestrašiti ter jim preprečiti njihovo sodelovanje v postopkih okoljskega odločanja. Varuhinja Vlasta Nussdorfer je opozorila, da takšno ravnanje pomeni tudi kršitev osebne integritete ter dostojanstva

Varuhinja Vlasta Nussdorfer je z županom občine Lendava mag. Antonom Balažkom, podžupanom Stankom Gjerkešom, medobčinskim inšpektorjem mag. Tiborjem Hebarjem in članoma civilne iniciative, Gezo Gömböšem, predsednikom Turističnega in okoljevarstvenega društva Petišovci, in Dušanom Zverom, predsednikom KS Lendava govorila o problematiki bioplinarne Lendava, 25. julij 2017.

napadenega posameznika ter spodkopava demokratično pravno ureditev, ki temelji na sodelovanju vseh interesnih skupin in državljanov v procesih odločanja. Poudarila je še, da je pravica do zdravega življenjskega okolja ustavno varovana kategorija, njeno izvajanje pa ključnega pomena za zdravje vsakega posameznika danes in v prihodnosti. Zato je toliko bolj pomembno zagotoviti družbeno odgovorno ravnanje vseh sodelujočih v procesih odločanja o posegih v okolje in prostor, kakršnokoli omejevanje sodelovanja v teh aktivnostih pa ni dopustno, je še opozoril Varuh in pričakoval od pristojnih organov, da se odzovejo na grožnje in napade nevladnih organizacij in njihovih članov.

Upravne zadeve

Varuh je tudi v mandatu Vlaste Nussdorfer ugotavljal, da so mnogi zakoni sprejeti hitro in nepremišljeno, celo v neskladju z ustavo.

»Prepogosta spreminjanja in dopolnjevanja zakonov ne pripomorejo h krepitvi pravne varnosti. Zakonska besedila so pogosto pripravljena površno in so nerazumljiva tistim brez pravne izobrazbe. Takšna zakonodaja ne utrjuje pravne države, omogoča pa različne razlage in arbitrarnost organov odločanja. Spremembe so včasih posledica ne dovolj premišljenih zakonodajnih rešitev, ko snovalci zasledujejo le ekonomske in finančne cilje, pri tem pa jim ni mar za človekove pravice in dostojanstvo. Zato opozarjam, da gospodarska kriza ne sme biti povod za hitro in nepremišljeno spreminjanje zakonodaje, krčenje zagotovljene ravni socialne in zdravstvene zaščite, ustavitve nekaterih programov socialne pomoči in prelaganje sedanjih bremen na boljše čase. Bolje bi bilo, da bi tisoče in celo milijone evrov, ki se vedno znova najdejo za polnjenje lukenj, nastalih zaradi napačnih odločitev oblasti, nedelovanja pravne države in nenadzorovanega odtekanja v zasebne žepe, namenili za skupno dobro.«³⁹

Enakost pravic

Varuhinja Vlasta Nussdorfer se je zavzemala **za večjo učinkovitost države v boju proti nasilju nad ženskami** in izrazila zadovoljstvo, da je bilo v zadnjem desetletju odprtih več materinskih domov, varnih hiš in zavetišč, ki jih vodijo nevladne in humanitarne organizacije. Spomnila je, da je bila v Sloveniji šele leta 2015 ratificirana Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini, ki je bila sprejeta v Istanbulu leta 2011. Leta 2016 je Slovenija sprejela tudi novelo slovenskega zakona o preprečevanju nasilja v družini, s katero so se uveljavile tudi nekatere konvencijske zahteve.

Kljub referendumski zavrnitvi marca 2015 sprejete novele zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki bi odpravila različno obravnavanje različnih družinskih in partnerskih skupnosti, ki so že v družbi, je bil Varuh prepričan, da je prihodnost slovenske družbe vključujoča družba, ki bo zmogla tudi na zakonski ravni zagotoviti pravice in svoboščine vsem, ne glede na njihove osebne okoliščine.

Varuhinja Vlasta Nussdorfer je v svojem mandatu omogočila opravljanje prakse tudi osebam s posebnimi potrebami. Na sliki v Karin Grom, deklica z Downovim sindromom, ki je pri Varuhu opravljala prakso decembra 2013.

Romi

V letu 2012 je Varuh državnemu zboru s **posebnim poročilom** poročal o ugotovitvah v zvezi s **slabimi bivanjskimi razmerami Romov v jugovzhodni Sloveniji**. Pri tem je bil odločen: država se ne sme izogniti odgovornosti za odpravo kršitev človekovih pravic, če odpovedo lokalne skupnosti. Za urejanje prostorske problematike v romskih naseljih ima namreč »tudi zakonsko podlago v 5. členu Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1), zavezujejo pa jo tudi mednarodnopravne obveznosti. Nujne so tudi spremembe v sestavi Sveta romske skupnosti, saj ima v njej na podlagi ZRomS-1 privilegiran položaj Zveza Romov Slovenije, v kateri pa ni dolenskih Romov, Sintov in še nekaterih drugih,« je poudarjal Varuh.

Zdravstvo

Varuh se pri svojem delu na področju zdravstvenega varstva in zavarovanja srečal s številnimi zgodbami ljudi, tudi tistimi, ko zaradi revščine niso zmogli plačevati prispevkov za zdravstveno zavarovanje, saj niso imeli niti za hrano, ali pa z zgodbami nekdanjih samostojnih podjetnikov, ki jih je v stisko in dolgove pahnila plačilna nedisciplina poslovnih partnerjev. Vsi ti so se po zdravstveno oskrbo v tem obdobju zatekali v **ambulante za osebe brez obveznega zdravstvenega zavarovanja**. Varuhinja Vlasta Nussdorfer je novembra 2015 obiskala takšno ambulanto s posvetovalnico v Mariboru. Ocenila je, da je problem oseb brez osnovnega zdravstvenega zavarovanja nujno rešiti na sistemski ravni in da ustanovitev takšnih ambulant ni trajna rešitev, vsekakor pa mnogim nudi utego in je njihova edina možnost. Zdravljenje na sekundarnem nivoju (specialistični pregledi ali bivanje v bolnišnici, kliniki itd.) je povezano z visokimi stroški in je mogoče samo z zdravstvenim zavarovanjem, je opozorila varuhinja.

Na pobudo Varuha so zaživali **Dnevi duševnega zdravja**, v upanju, da postanejo tradicionalni. Vsako leto jih v sodelovanju z Varuhom pripravi Center za izobraževanje v pravosodju pri Ministrstvu za pravosodje, pri njihovi izvedbi pa so leta 2016 sodelovali še Varuh, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za zdravje ter Skupnost centrov za socialno delo Slovenije. Dnevi se dotikajo različnih tem s področja duševnega zdravja. Prvo srečanje je bilo namenjeno osvetlitvi težav in iskanju reši-

tev pri neprostoVOLjni namestitvi oseb z duševno motnjo v varovane oddelke socialnovarstvenih zavodov, o čemer je Varuh spregovoril tudi na novinarski konferenci v Lukavcih in Hrastovcu. V letu 2018 so se udeleženci ukvarjali z nadzorovano obravnavo in obravnava v skupnosti, ki lahko bistveno pripomoreta k deinstitutionalizaciji. V letu 2021 pa so govorili o obravnavi otrok in mladostnikov po Zakonu o duševnem zdravju in obravnavah med epidemijo.

Pravosodje in brezplačna pravna pomoč

Varuhinja Nussdorfer je poudarjala, da ignoranca državnih organov do Varuhovih priporočil mnoge ljudi v stiskah peha v obup ali celo čez rob, nekateri pa se podajo v dolge pravde, v katerih pa socialno šibki nimajo enakih možnosti kot tisti, ki si lahko pravno varstvo plačajo. Opozarjala je, da je **dostopnost pravnega varstva** še vedno otežena kljub zakonsko zagotovljeni, vendar težko dostopni brezplačni pravni pomoči.

Na poslovanju zunaj sedeža je naletela na **primer založenih oporok**, ki kaže, kako je lahko vsaka informacija potencialni primer sistemskih kršitev pravic. Pobudnica v Novi Gorici ji je povedala, da so na sodišču založili oporoko njenega očeta, umrlega pred mnogimi leti. Sodelavke in sodelavci Varuha so informacijo raziskali in ugotovili, da ne gre za osamljen primer, temveč za sistemsko izjemno hudo napako in skrajno malomarno izvajanje javnih pooblastil, na kar je Varuh odgovorne takoj opozoril, javnost pa seznanil, da se je v primeru podobnih zgodb znala obrniti na ustrezne poti.

Srečanje z visoko komisarko OZN Michelle Bachelet, oktober 2018.

Varuh je v sodelovanju s Svetom Evrope pripravil mednarodno konferenco, s katero je obeležil desetletnico delovanja Državnega preventivnega mehanizma (DPM) v Sloveniji; Hotel Slon, Ljubljana, 17. in 18. april 2018.

Mednarodni odnosi

Varuhova mednarodna dejavnost je bila tudi v tem mandatu pestra. Srečanje s številnimi ombudsmeni celotne evropske mreže je odprlo mnoga vprašanja o tem, kako izboljšati delo varuhov (ombudsmanov), zlasti v času čedalje večjega varčevanja in poglobljanja revščine.

Poleg srečanj s številnimi diplomatskimi predstavniki so se nekatere tuje delegacije želele seznaniti tudi z izkušnjami delovanja **Državnega preventivnega mehanizma**. DPM je v njenem mandatu doživel mednarodno priznanje, ob 10. obletnici njegovega delovanja leta 2018 je bila v Ljubljani odmevna mednarodna konferenca. Sodelovanje z nevladnimi organizacijami pri izvajanju nalog DPM je postal zgleden primer dobre prakse, ki ga pozitivno ocenjujejo tudi mednarodne organizacije za varstvo človekovih pravic. Predstavniki DPM so zato pogosto vabljeni v različne evropske države, kjer predstavljajo svoje dejavnosti, dosežke in učinkovite metode dela. Namestnik varuhinje Ivan Šelih je bil kot vodja DPM oktobra 2013 izvoljen tudi za predsednika mreže DPM za jugovzhodno Evropo (SEE NPM Network) za obdobje enega leta.

Nekateri dogodki na mednarodnem področju so predstavljeni že v časovnici na začetku te publikacije, bogato mednarodno sodelovanje Varuha v vseh mandatih pa je mogoče spremljati v vsakokratnih letnih poročilih Varuha in posebnih publikacijah.

In še ...

Varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer se je dotikala še mnogih drugih pomembnih tem za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Nenehno je poudarjala, kako pomembno je uresničevanje priporočil Varuha za življenje prebivalcev in pravno državo.

»Vse od leta 1994, ko je ratificirala Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pa do konca minulega leta, je bila naša država v kar 317 primerih spoznana kot kršiteljica z najmanj eno ugotovljeno kršitvijo pravice iz omenjene konvencije. Največkrat je bila ugotovljena kršitev pravice do učinkovitega pravnega sredstva (265-krat) in pravice do odločanja v razumnem roku (262-krat).«

Na področju boja proti diskriminaciji je Varuha v oči na primer zbodla razpustitev Urada za enake možnosti, v okviru katerega je deloval tudi zagovornik načela enakosti. Ta se je nenadoma znašel v službah Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Slovenija je Evropsko unijo opozorila na nepravilno zakonsko in institucionalno ureditev mehanizma tako, da je vzbujala dvom tudi o njegovi neodvisnosti. Argumenti Varuha so bili sprejeti in tako se je varuhinja Vlasta Nussdorfer s **prvim zagovornikom načela enakosti** Mihom Lobnikom srečala 22. 12. 2016 v prostorih Varuha. Izrazila je zadovoljstvo, da je bil leta 2016, tudi na osnovi večletnih prizadevanj Varuha, sprejet Zakon o varstvu pred diskriminacijo, ki je nadomestil Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja iz leta 2004. V njem je bil na novo opredeljen status Zagovornika kot samostojnega državnega organa.

Varuhinja Nussdorfer je s sodelavci mnogo naporov vložila tudi v oblikovanje rešitev za vzpostavitev **neodvisne državne institucije za varstvo in promocijo človekovih pravic** (NHRI), ki bi delovala na podlagi Pariških načel, ki jih je sprejela Organizacija združenih narodov. Vlada je podprla njen predlog za ustanovitev Centra za človekove pravice pri Varuhu, ki bi lahko nadaljeval del uspešnega in odmevnega delovanja Informacijsko-dokumentacijskega centra Sveta Evrope, ki ga je Svet Evrope razpustil.

Na **prvi seji se je sestal Svet varuha za človekove pravice**. Njegovo ustanovitev, naloge in cilje je opredelil nov Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP-UPB2) v 50.a členu. Je posvetovalno telo varuha za spodbujanje in

Prva seja Sveta varuhnje za človekove pravice, 27. junij 2018.

varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter krepitev pravne varnosti, ki deluje po načelu strokovne avtonomije. Sestavljajo ga predsednica in 16 članic oziroma članic in članov. Sedem članov je predstavnikov civilne družbe, trije so predstavniki znanosti, dva pa sta predstavnika Vlade RS. Zagovornik načela enakosti, Informacijski pooblaščenec, Državni zbor RS in Državni svet RS imajo vsak po enega člana.

Problematici trgovine z ljudmi je Varuh v veliki večini samoiniciativno namenjal posebno pozornost že več let, od leta 2018 pa je institucija na lastno pobudo trgovino z ljudmi uvedla kot posebno podpodročje dela Varuha.

»Ponavljam, da dokončno rešitev terjajo tudi sramotni in človeka nevredni poveljni poboji, zlasti z dostojnim pokopom vseh žrtev. To moramo storiti, ker smo ljudje, čeprav nismo neposredno odgovorni za grozote, ki so jih počeli naši predniki po drugi svetovni vojni. S pokopom žrtev moramo »zakopati tudi bojne sekire« ter v največji meri poenotiti naše vizije nadaljnega socialnega in ekonomskega razvoja družbe in si prizadevati za večjo blaginjo ljudi, ob temeljnem spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Kršenje človekovih pravic, to večkrat poudarjam, je drago, poprava krivic še dražja.«⁴⁰

Varuh je v tem obdobju še vedno opozarjal, da materialni **oškodovanci druge svetovne vojne** še vedno opozarjajo na nerešeno problematiko odškodnin.

Varuhinja Vlasta Nussdorfer je nagovorila udeležence slovesnosti in odprtja razstave, s katerima so obeležili 40 let zaposlovanja žensk kot policistk; Policijska akademija v Tacnu, 7. marec 2013.

Posebni poudarki nekaterim vsebinam

V mandatu varuhinja Vlaste Nussdorfer je institucija Varuha na ustavno sodišče vložila **9 zahtev za oceno ustavnosti** in izdala **dve posebni poročili**, in sicer Posebno poročilo o kršitvah človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostoVOLJNEM nastanjanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov (31. 8. 2017) in Posebno poročilo o projektu Zagovornik - glas otroka (28. 2. 2013), ki pa ga je Varuh v celoti pripravil še v mandatu varuhinje dr. Zdenke Čebašek - Travnik.

Varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer je ob zaključku svojega mandata objavila posebno publikacijo **Pregled dela Varuha človekovih pravic: 2013-2018**, v kateri so podrobneje predstavljeni vsi bistveni vidiki njenega mandata.

Varuh človekovih pravic RS postane ena od varnih točk
UNICEF Slovenija, 2. september 2015.

Varuhinja Vlasta Nussdorfer na končno dočakanem odprtju posebnega varovanega oddelka za otroke in mladostnike s težavami v duševnem zdravju, ki potrebujejo hospitalizacijo,
19. februar 2019.

Peter Svetina

varuh človekovih pravic od 24. 2. 2019 do 24. 2. 2025

Okoliščine, v katerih je nastopil mandat in vodil institucijo

V obdobju med letoma 2019 in 2025 so se v Sloveniji prepletali zdravstveni, gospodarski, socialni in okoljski izzivi, ki so zahtevali prilagoditve na vseh ravneh družbe.

Med največjimi je bila vsekakor **pandemija covid-19 (2020–2022)**, ki je močno vplivala na vse vidike družbe. Uvedeni so bili strogi ukrepi za zaježitev širjenja virusa, kar je privedlo do omejitev gibanja, zbiranja, zaprtja šol in podjetij ter preobremenjenosti zdravstvenega sistema. Gospodarstvo je utrpelo upad, brezposelnost se je povečala, številne družine in posamezniki pa so se soočili z negotovostjo in socialno izolacijo.

Pandemija je pospešila digitalizacijo in uvedbo dela na daljavo. Mnoga podjetja in institucije so prilagodila svoje delovanje, kar je prineslo nove priložnosti, pa tudi izzive, povezane z digitalno pismenostjo in dostopom do tehnologij.

V tem obdobju so se pojavili protesti in družbena gibanja, ki so izražala nezadovoljstvo z vladnimi ukrepi, predvsem v času pandemije. Referendum o zakonu o vodi leta 2021 je pokazal visoko stopnjo državljske angažiranosti, saj je glasovalo skoraj 46 odstotkov volilnih upravičencev glasovalo, od tega jih je 87 odstotkov zavrnilo predlagane spremembe zakona.

Po pandemiji je Slovenija gospodarsko okrevala, vendar je obdobje po 24. februarju 2022 zaznamovala agresija Ruske federacije na Ukrajino, uvedene

so bile sankcije proti Rusiji, vse to pa je tudi v Sloveniji povzročilo **energetska kriza, rast cen in inflacija**. Vlada je uvedla ukrepe za blažitev posledic, vendar so se življenjski stroški povečali, kar je vplivalo na življenjski standard prebivalcev. V evropske države je prišlo veliko beguncev iz Ukrajine, zlasti žensk in otrok, ki so še posebej ranljiva skupina. Evropske države in tudi varuhi človekovih pravic nacionalne institucije za človekove pravice so obso-dili agresijo in pozvali k spoštovanju mednarodnega prava, mednarodnega humanitarnega prava in človekove pravice. Ruska komisarka za človekove pravice je bila izključena iz evropskih in mednarodnih združenj.

Podnebne spremembe oziroma podnebna kriza so postale osrednja tema, zlasti po naravnih nesrečah, kot so poplave in suše, ki so oboje vse pogostejše. Izjemne poplave v severni in osrednji Sloveniji, ki so se zgodile med 4. in 8. avgusta 2023, so doslej največja naravna nesreča v zgodovini samostojne Slovenije, ogrožena so bila življenja ljudi, prisotne človeške žrtve in velika premoženjska škoda. Vendar se je prav ob tem pokazala tudi izjemna solidarnost prebivalstva. Povečala se je ozaveščenost o pomenu trajnostnega razvoja in prehoda v nizkoogljično krožno gospodarstvo.

Obdobje po 7. oktobru 2023, ko je palestinsko gibanje Hamas izvedlo ob-sežne raketne napade na Izrael in vstopilo v več mest, kjer so zajeli talce (vojake in civiliste), zaznamuje vojna v Gazi. Izrael je sprožil grozovite povračilne ukrepe s številnimi mrtvimi civilisti. Humanitarna kriza v Gazi postajala vse večja in je prizadela celotno civilno prebivalstvo, od tega več kot milijon otrok. Leto je zaznamovalo ogromno število mrtvih (ubitih), lahkota, oteževanje humanitarne pomoči. Meddržavno sodišče v Haagu je januarja Izraelu med drugim naložilo, da sprejme vse ukrepe v njegovi moči, da prepreči genocid. Slovenija je Državo Palestino priznala 4. junija 2024. Konflikt pa se je v letu 2024 razširil tudi na sosednje države in Iran. Posledično države po vsem svetu vse več pozornosti ponovno namenjajo varnostnim vidikom.

To obdobje zaznamuje tudi porast populizma in nestrpnosti ter naraščanje politične razdvojenosti v Evropi, ki se ob tem konec leta 2024 spopada tudi s padanjem moči njenega gospodarstva.

Slovenija se tako kot večina drugih evropskih držav sooča s starajočim se prebivalstvom, kar prinaša izzive za pokojninski sistem, trg dela, zdravstveno oskrbo in oskrbo starejših, vključno z deinstitutionalizacijo. Stopnja rod-nosti se je zmanjšala, ženske pa so ob rojstvu otrok vse starejše.

Nekateri vsebinski poudarki mandata

Varuh Peter Svetina je že po prvem letu dela ugotavljal, da se kot družba na več področjih nikakor ne premaknemo naprej. Institucija Varuha namreč na številna vprašanja opozarja že leta, pa žal ni opaziti bistvenega napredka. Že po prvem letu mandata je posebej opozoril na neuresničena priporočila Varuha in poudaril, da je napredek mogoč le ob sodelovanju vseh segmentov družbe. Skozi ves mandat je opozarjal na pomanjkanje pravne države, ki se kaže v slabem in prepočasnem uresničevanju odločb ustavnega sodišča, pa tudi priporočil Varuha, drugih neodvisnih državnih organov in mednarodnih mehanizmov. Varuh je opozarjal na sistemsko težavo neodzivnosti pristojnih organov in pomanjkanje učinkovitega sodelovanja med njimi, kar lahko privede do sistemskih kršitev načela dobrega upravljanja. Pa tudi na pogosto odtujen državni aparat, v katerem se posameznik v labirintu postopkov, formularjev in birokracije pogosto izgubi.

»Če bo naše vodilo pri delu in tudi sicer v življenju, da bomo človek človeku človek, potem bomo s skupnimi močmi premaknili tudi delovanje državnega aparata bližje posamezniku. Naj bo v našem središču človek in njegove težave. Vsi skupaj smo v službi ljudi in imamo do njih veliko odgovornost, vsak na svojem področju, zato imejmo ta uvid pri vsem našem delovanju.«¹

Varuh Svetina je že ob začetku svojega mandata napovedal, da bo posebno pozornost namenil najranljivejšim v družbi, vključno z invalidi, otroki in starejšimi, saj so pre pogosto diskriminirani, država pa ukrepe za zagotavljanje enakih možnosti in dostojnega življenja sprejema prepočasi. Že po prvem letu mandata je ugotavljal, da je v Sloveniji na številnih področjih vse bolj očitna diskriminacija invalidov. V rednih letnih poročilih državnemu zboru je kot prvi varuh v posebnem delu, pred drugimi vsebinskimi področji dela institucije, izpostavil ranljive skupine, ki jih Varuh obravnava, in sicer verske skupnosti, narodne in etnične skupine, zaposlene in brezposelne, ženske, otroke, invalide, starejše, LGBTIQ+ in tujce. Ves čas mandata opozarja na prepočasnost nujno potrebnih reform družbenih podsistemov, kot so šolstvo, zdravstvo in sociala.

»Leto 2023 je ponovno pokazalo, da se nujne in potrebne spremembe v družbi dogajajo izjemno počasi. Počasnost reform povzroča občutek nemoči med prebivalkami in prebivalci, ki vse prepogosto občutijo neučinkovitost države in slabo delovanje njenih podsistemov, predvsem zdravstva, šolstva, sociale pa tudi pravosodja. Posameznice in posamezniki, ki redno, vsak mesec plačujejo prispevke v različne državne blagajne, upravičeno pričakujejo, da bodo ustrezne kakovostne storitve, ko jih potrebujejo, tudi dobili. Vse bolj se krepí občutek, da se Slovenija oddaljuje od ideala pravne in socialne države ter da postaja družba, v kateri prevladujejo individualni interesi. Solidarnost in strpnost, žal tudi zaradi slabega delovanja države, vse bolj izgubljata svoj pomen.«²

Pandemija covida-19

Po letu mandata varuha Svetine je februarja 2020 izbruhnila pandemija nalezljive bolezni covid-19, ki je močno zaznamovala njegov mandat. Epidemija oziroma pandemija koronavirusne bolezni je nepričakovano, grobo in brez usmiljenja zaznamovala skoraj vse leto 2020, celotno leto 2021 in del leta 2022. Posameznice in posamezniki so se srečevali z različnimi ukrepi za zaščito življenj in zdravja, ki so močno posegli v njihov vsakdan, v uveljavljen način življenja in ne nazadnje v človekove pravice in temeljne svoboščine ter jih močno omejili. Glede na klice in pobude posameznic in posameznikov, ki jih je bilo v letu 2020 in 2021 kar za dobro tretjino več kot v preteklih letih, je Varuh ugotavljal, da smo kot posamezniki in kot družba težko sprejeli družbene spremembe in spremembe v naših življenjih. Varuh je moral prilagoditi svoje poslovanje na način, da je še vedno zagotavljal polno dostopnost, pri tem pa je večina zaposlenih delala od doma. O svojih aktivnostih v zvezi z ukrepi glede covida-19 je Varuh v letih 2020 in 2021 poročal državnemu zboru v posebnem, tretjem delu svojega letnega poročila.

2 Govor varuha človekovih pravic Petra Svetine na plenarni seji Državnega zbora RS ob predstavitvi Letnega poročila za leto 2023 in Poročila DPM za leto 2023, 22. 10. 2024, dostopno na <https://www.varuh-rs.si/sl/porocila-za-javnost/novica/drzavni-zbor-je-na-plenarni-seji-obravnaval-porocili-varuha-za-leto-2023/>.

Varuh je že od samega začetka epidemije izpostavljal in ozaveščal, da je nujno, da se tudi pri soočanju z epidemijo oziroma pandemijo **upoštevajo določeni standardi** in sicer na način, da so sprejeti ukrepi legitimni, torej da so I) sorazmerni, II) nediskriminatorni, III) nujni za dosego cilja, IV) strokovno utemeljeni, V) zakoniti (ter sprejeti transparentno in po ustreznem postopku) in VI) časovno omejeni. Ob koncu leta 2020 je Varuh opozarjal, da so mnogi še bolj na robu, kot so bili; poglobila se je revščina, socialna izključenost in osamljenost, povečalo se je nasilje, naraščala sta neenakost in diskriminacija, ta zdravstvena globalna kriza pa je povzročila še druge vrzeli, ki so načenjale uresničevanje človekovih pravic.

Položaj otrok je bil na splošno izjemno občutljiv, saj so bile velik del prvega in drugega vala epidemije v letu 2020 zaprte vse vzgojno-izobraževalne ustanove. Varuh je predlagal, da omogočanje stikov med starši in otroki, ki živijo v različnih občinah, ne bi bilo v nasprotju z namenom omejitve gibanja na občino prebivališča, saj naj bi bil cilj ukrepa preprečevanje gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih in območjih za preprečevanje širjenja nalezljive bolezni. V načelnem stališču je Varuh poudaril, da ukrep omejitve gibanja na občino prebivališča ne bi smel omejevati družinskega življenja starša in otroka, ki prebivata v različnih občinah. Glede položaja otrok s posebnimi

potrebami je izpostavil, da je specifičen odstop od načela enakopravnosti oziroma nediskriminacije t. i. načelo pozitivne diskriminacije, ki ga zagotavlja tudi 7. člen Konvencije o pravicah invalidov.

Varuh je obravnaval tudi ukrep, ki naj bi bil **starostnikom** zaradi preprečevanja širjenja nalezljive bolezni covid-19 **in osebam, starejšim od 65 let**, prepovedoval nakupovanje živil zunaj časa, namenjenega nakupovanju ranljivih skupin. Varuh je na vlado naslovil kritiko navedenega ukrepa, v kateri je izpostavil nezadostno pravno podlago obdelave osebnih podatkov o starosti in ranljivosti kupcev v trgovinah. Vlada je nato konec aprila 2020 omenjeni ukrep odpravila.

Na področju institucionalnega varstva je bilo v povezavi s covidom-19 največ pobud na temo onemogočanja stikov s svojci, pri čemer je Varuh ocenil, da je prisotna prenizka stopnja zavedanja o vseh negativnih posledicah takšne osamitve ljudi, ki po oceni Varuha tudi niso bile ustrezno pretehtane pri vprašanju sorazmernosti ukrepov. Zaznane so bile tudi mnoge težave zaradi neustreznih kadrovskih normativov, ki bi se jim bilo mogoče izogniti, če bi bila slišana Varuhova priporočila, ki jih ponavlja že več let.

Varuh je opozarjal, da se je že tako **zaskrbljujoče stanje glede dostopa do zdravnika** in kakovost zdravljenja v času pandemije covida-19 še poslabšalo. Na tem področju veliko naših preteklih priporočil ostaja neuresničenih, stanje tako ostaja problematično in se je v času pandemije covida-19 še poslabšalo.

S svojimi argumenti in posredovanji pri pristojnih je dosegel, da **starši s podaljšano roditeljsko pravico in skrbniki oseb z odvzeto poslovno sposobnostjo od konca februarja 2022 lahko dostopajo do portala zVem** in tako do podatkov svojih otrok, pri čemer uporabnikom ni treba izvesti nobenega dodatnega koraka, saj se je njihova pravica, če je zapisana v Centralnem registru prebivalstva, samodejno prenesla v sistem zVem.

Glede ukrepov nošenja zaščitnih mask Varuh ni nikogar pozival, naj mask ne nosi, ravno nasprotno, vseskozi je poudarjal, da je utemeljevanje potrebnosti ukrepa nošenja zaščitnih mask v prvi vrsti strokovno epidemiološko vprašanje in da je treba zaupati presoji stroke. Varuh je menil, da je obveznost nošenja maske po vsebini poseg v splošno svobodo ravnanja, ki je ena od osebnostnih pravic, ki jih jamči 35. člen ustave. Ocenil je, da je šlo pri Odloku o začasnih ukrepih za zmanjšanje tveganja okužbe in širjenja okužbe z

virusom SARS-CoV-2, ki je določal **uporabo zaščitne maske ali druge oblike zaščite ustnega in nosnega predela obraza v zaprtem javnem prostoru ter obvezno razkuževanje rok**, za t. i. nepopolno pravno normo, ki je določala obveznost nošenja maske v zaprtih javnih prostorih, ne pa tudi sankcijo za kršitelje po Zakonu o nalezljivih boleznih. Vlada je pri sprejemanju dveh odlokov o začasnih ukrepih za zmanjšanje tveganja okužbe in širjenja okužbe z virusom SARS-CoV-2 upoštevala predloge Varuha o potrebi po prilagoditvi obveznosti nošenja mask za osebe z izgubo sluha.

Delovni sestanek predstojnikov štirih neodvisnih institucij, Varuha, Računskega sodišča RS, Komisije za preprečevanje korupcije in Informacijske pooblaščenke, Ljubljana, 9. marec 2022. Predstojniki so 11. junija 2021 sprejeli tudi skupno izjavo za javnost, s katero so opozorili na nujnost finančne avtonomije in neodvisnosti institucij.

Varuh je namenjal pozornost tudi **omejitvam svobode zbiranja in združevanja** zaradi preprečevanja širjenja nalezljive bolezni oziroma v zvezi z njo. Za zelo polarizirajočo se je kazala situacija v zvezi s t. i. protivladnimi protesti oziroma omejevanjem zbiranja. Problematika v zvezi s t. i. pravico do protesta je bila aktualna v letih 2020 in 2021. Varuh je poudaril, da velja svoboda (mirnega) zbiranja in združevanja – skupaj s svobodo izražanja – za bistven gradnik demokratične družbe.

Postopanje policije v času pandemije je Varuh ves čas pozorno spremljal. Večkrat je poudaril, da mora policija tudi v tem času pri opravljanju svojih nalog ostati neodvisna, nepristranska in strokovna. Policisti morajo oziroma so dolžni izvajati te naloge tudi v primeru javnih shodov, še posebej,

ko ti niso prijavljeni oziroma organizatorji ne dobijo ustreznega dovoljenja. **Varuh je večkrat opozoril, da je pri izvajanju varovanja javnih shodov najpomembnejše, da policisti svoje naloge opravljajo zakonito in v skladu s pravili stroke.** Varuh je zavzel stališče, da smejo policisti policijska pooblastila, med katerimi je ugotavljanje identitete, uporabljati le v primerih in pod pogoji, ki jih določa zakon in drugi predpisi za izvrševanje policijskih pooblastil. Zato je Varuh tudi v zvezi s postopki policistov ob protestih večkrat priporočil, naj policisti pri izvajanju pooblastila ugotavljanja identitete vselej opravijo skrbno presojo pogojev, ki jih določajo zakon in drugi predpisi za izvajanje policijskih pooblastil. **Varuh je obravnaval tudi ravnanje policije na protestih,** in sicer policijske postopke ugotavljanja identitete ob protestih 21. 5. 2021 v Ljubljani. Po podrobni proučitvi situacije je dal priporočilo, naj Ministrstvo za notranje zadeve v sodelovanju s Policijo zagotovi takšne razmere, ki bodo v čim večji meri prispevale k zmanjšanju tveganja diskriminacijskega etičnega profiliranja.

Varuh je v letu 2020 opozarjal tudi, da so bili ukrepi, sprejeti z namenom varovanja pred širjenjem bolezni med pridržanimi **v Centru za tujce,** neprimerni in v nasprotju s priporočili Nacionalnega inštituta za javno zdravje. Tudi **znotraj zaporniških zidov** se je epidemiološka slika spreminjala iz dneva v dan; Varuh je pozdravil hiter odziv Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.

Na področju **svobode izražanja** je Varuh najostreje obsodil dogodke, ko so anonimni posamezniki nekatere vidne predstavnike zdravstvene stroke v boju z epidemijo covida-19 ožigosali za morilce slovenskega naroda. Z zaskrbljenostjo je Varuh ugotavljal, da se je v času omejitvenih ukrepov za zajezitev koronavirusne bolezni razmahnila tudi nestrpnost.

Zgodovinski uspeh institucije Varuha – pridobitev statusa A po Pariških načelih

Varuh je med pandemijo covida-19 dosegel zgodovinski uspeh –akreditacijo s statusom A po Pariških načelih o položaju in delovanju nacionalnih institucij za človekove pravice. To je najvišji možen status, ki ga je po navedenih načelih, sprejetih s strani Generalne skupščine Združenih narodov leta 1993, mogoče doseči. Tudi uradno, in to na mednarodni ravni, se je torej potrdilo, da Varuh dosega najvišje standarde delovanja neodvisne nacionalne insti-

tucije za varstvo in promocijo človekovih pravic. Formalno je Varuh pridobil akreditacijo s statusom A 25. januarja 2021, po tem, ko je potekel pritožbeni rok na priporočilo Pododbora za akreditacijo (SCA) Globalnega zavezništva nacionalnih institucij za človekove pravice (GANHRI). Zahteven akreditacijski postopek pred GANHRI je trajal več kot dve leti. SCA je podrobno pregledal delovanja Varuha tako na nacionalni kot na mednarodni ravni vse od leta 2010 naprej, predvsem v luči njegove verodostojnosti, neodvisnosti in učinkovitosti (kakšna so pooblastila za obravnavanje zadev s področja človekovih pravic in temeljnih svoboščin; transparentnost postopka izbire in imenovanja vodstva; pluralnost zastopanosti delov družbe pri vplivu na vodenje institucije; njena neodvisnost; ter dostop do zadostnih finančnih sredstev in ustreznega števila kadrov). Varuh je o vseh navedenih vidikih moral najprej podati podrobno obrazloženo pisno izjavo, 10. decembra 2020 pa je namestnik varuha Miha Horvat dejansko izpolnjevanje zahtevanih standardov zagovarjal še ustno.

Priznanje omenjenega statusa je signal slovenski državi, da sta spoštovanje Varuha kot nacionalne institucije za človekove pravice in njegova krepitev prava pot. Za samega Varuha pa novo pridobljeni status pomeni predvsem veliko priznanje in potrditev njegovega dosedanjega dela, na novo pa mu bo tudi omogočal polno sodelovanje na različnih zasedanjih v okviru Združenih narodov in na regionalni ravni, pa tudi v organih Globalnega zavezništva

Varuh Peter Svetina na letnem srečanju GANHRI v Ženevi, Generalna skupšina ENNHRI, marec 2023.

nacionalnih institucij za človekove pravice (GANHRI) in Evropske mreže nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI), v kateri je pridobil tudi volilno pravico.

Varuh je v postopku akreditacije sodeloval že leta 2000 in 2010, obakrat pa dosegel akreditacijo s statusom B, kar je pomenilo, da je Pariška načela izpolnjeval le delno. Za pridobitev statusa A si je Varuh intenzivno prizadeval vse od leta 2015 dalje. Ustrezna zakonodajna podlaga je prišla z **novelo Zakona o varuhu človekovih pravic** (ZVarCP-B) iz leta 2017, s katero se je razširilo pristojnost Varuha na področjih izobraževanja, pospeševanja in promocije človekovih pravic, določilo ustanovitev Centra za človekove pravice pri Varuhu in Sveta varuha za človekove pravice kot posvetovalnega telesa.

Poudariti pa je tudi treba, da podelitev statusa A za institucijo pomeni vse prej kot priložnost za spanje na tej lovoriki. Akreditacijski pododbor GANHRI namreč redno izpostavlja – in tako je izpostavil tudi tokrat –, da si morajo institucije, ki so bile akreditirane s statusom A, še nadalje prizadevati za krepitev svoje učinkovitosti in neodvisnosti ter za realizacijo njegovih priporočil. V tej smeri je glede Varuha najprej podal spodbudo, da naj nadaljuje s prizadevanji za čim izčrpnjšo obravnavo problematik v zvezi s človekovimi pravicami v slovenski družbi, vključno s pravicami invalidov, migrantov in beguncev, ter trgovino z ljudmi.

Ali Varuh (še vedno) izpolnjuje pogoje za (re)akreditacijo s statusom A po Pariških načelih, se bo skladno z uveljavljenim sistemom ponovno preverjalo pet let po akreditaciji.³

»Po dobrih dveh letih svojega mandata, ki ga uresničujem kot peti varuh človekovih pravic Republike Slovenije, sem samo še bolj prepričan, kako zelo pomembne so za delovanje demokratične države in družbe v sistemu zavor in ravnovesij neodvisne državne institucije, ki so zunaj tradicionalnih treh vej oblasti. Institucije tako Varuha, ki jo vodim, kot Ustavnega sodišča, Računskega sodišča, Komisije za preprečevanje korupcije, Zagovornika načela enakosti in Informacijske pooblaščenke so nedvomno institucije, ki morajo biti priznane kot nepogrešljive za delovanje sodobne države.«⁴

³ Gl. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/zgodovinsko-varuh-pridobil-najvisji-status-po-pariskih-nacelih/>.

⁴ Letno poročilo Varuha za leto 2020, str. 15.

Varuhovi kotički po občinah

Za zagotavljanje večje dostopnosti in prepoznavnosti institucije Varuha se je marca 2022 varuh Svetina odločil, da v slovenskih občinah postavi Varuhove kotičke, s katerimi želi institucijo približati čim širšemu krogu ljudi v okolju, v katerem živijo. Kotički so opremljeni s stojalom, na katerem so prebivalcem na voljo koristne informacije o delu institucije v obliki zloženok in brošur ter tudi obrazec za vložitev pobude. Ko se ljudje seznanijo z delom Varuha in njegovimi pristojnostmi, namreč lažje presodijo, kdaj se nanj obrniti in kakšno pomoč jim lahko nudi pri uveljavljanju njihovih pravic. Informacije o instituciji Varuha so v kotičkih dostopne v klasični tiskani obliki, saj se mnogi v poplavi informacij na spletu ne znajdejo dobro ali pa za to nimajo možnosti oz. niso vešči tovrstne komunikacije. **V dveh letih je postavil 108 Varuhovih kotičkov.**

Varuh Peter Svetina v Kranju odprl prvi varuhov kotiček, 6. april 2022.

Socialna država

V svojem mandatu je varuh Svetina pogosto opozarjal na pomen socialne države, saj je opažal, da se krepi občutek, da se Slovenija oddaljuje od ideala pravne in socialne države ter postaja družba, v kateri prevladujejo individualni interesi.

»Zdravstvo, šolstvo, sociala so področja, ki so ključna za delovanje socialne države, a žal se iz leta v leto nakopičeni problemi le še poglobljajo. Zaradi pomanjkanja kadra na več področjih, pomembnih za delovanje pravne in socialne države pristojne ponovno pozivam, da sprejmejo ustrezne ukrepe, da bi v teh poklicih zadržali obstoječe kadre in preprečili, da na primer medicinske sestre, negovalci ali učitelji odhajajo v druge poklice, ker imajo tam boljše delovne pogoje in višje plače. Žal brez nujnih reform, ki že leta čakajo na uresničitev, sprememb na bolje v družbi ne bo.«⁵

Pravice invalidov

Ves čas svojega mandata je varuh Svetina veliko pozornosti namenjal pravicam invalidov. Številna Varuhova priporočila na tem področju ostajajo neuresničena.

Varuh Svetina si vse od začetka svojega mandata prizadeva za uresničitev priporočila, naj vlada čim prej pripravi ustrezen predlog državnemu zboru, da Republika Slovenija skladno z drugim odstavkom 33. člena Konvencije o pravicah invalidov končno le vzpostavi neodvisno telo za spodbujanje, varovanje in spremljanje izvajanja te konvencije. **Na to institucija Varuha opozarja že 14 let.** Kljub njenim prizadevanjem in pripravljenosti, da prevzame to odgovorno nalogo, pa se do konca leta 2024 še nič ni spremenilo.

Je pa oktobra 2023 neposredno na plenarni seji državnega zbora ob priložnosti predstavitve letnega poročila Varuha za leto 2022 prvič zagotovil tolmačenje v slovenski znakovni jezik. Od septembra 2020 dalje Varuh objavlja trimesečne preglede svojih aktivnosti na področju pravic invalidov.⁶

⁵ Iz govora varuha človekovih pravic Petra Svetine ob predstavitvi Letnega poročila 2023 in DPM 2023 na Komisiji za peticije, človekove pravice in enake možnosti Državnega zbora RS, 8. oktober 2024.

⁶ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/pregled-aktivnosti-varuha-na-podrocju-clovekovih-pravic-invalidov-januar-marec-2024/>.

Veliko pozornosti je namenil osebni asistenci. Leta 2021 je bila sprejeta novela Zakona o osebni asistenci, ki je v veliki meri upoštevala pripombe Varuha V zadnjih letih je Varuh obravnaval številne pobude posameznikov in posameznikov, ki so pri ponovni oceni o upravičenosti do osebne asistencije, celo ob morebitnem poslabšanju zdravstvenega stanja, prejeli nižje število ur ali pa do osebne asistencije sploh niso bili več upravičeni. Izpostavil je, da sprememba ocenjevalnega obrazca ob nespremenjeni zakonodaji, ki posega v že pridobljene pravice pomeni njihovo kršitev in da je takšna obravnava nedopustna. Opozarjal je tudi na nesprejemljivo **tajnost obrazca za ocenjevanje potreb** po osebni asistenci, saj je s tem kršeno načelo pravne varnosti.

Varuh si več let prizadeva za uvedbo **družinske asistencije za otroke s posebnimi potrebami**, saj je nujno zmanjšati institucionalizacijo otrok s posebnimi potrebami in jim zagotoviti pravico do družinskega življenja. Obstoječa storitev pomoč na domu je namreč uveljavljena predvsem za odrasle, zato ponavljamo naše priporočilo, da se uvede družinsko asistenco tudi v družinah, kar pomeni pomoč tretje osebe, da skrbijo za otroke s posebnimi potrebami, mlajše od 18 let. Opozarja, da večje breme skrbi za družinske

člane še vedno tradicionalno pade na **ženske**, ki so primorane ostati doma in se odpovedati poklicnemu življenju, s tem pa so v neenakem položaju.

Vsa leta mandata je varuh Svetina veliko pozornosti namenjal **dostopnosti grajenega okolja in storitev za invalide**. Konec leta 2025 se namreč po Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov izteče prehodni rok, ko morajo biti vsi objekti v javni rabi prilagojeni in dostopni za invalide. Dejstvo je, da številni objekti v javni rabi še vedno niso dostopni, zato varuh državo in občine poziva, da nemudoma ukrepajo. .

»Ampak uresničevanje pravic invalidov je rak rana, ki jo resnično celimo prepočasi. Če želimo, da se rana zaceli, je treba sodelovati, se poslušati in upoštevati različne poglede. Samo s sodelovanjem je mogoče dosegati napredek, ki temelji na načelih trajnosti in ki omogoča blagostanje prav vsem njenim članom.«⁷

Varuh opozarja, da naj imajo vsi invalidi skladno s Konvencijo o pravicah invalidov primerljivo socialno varnost. Kot nesprejemljivo in brez pravne podlage je štel prakso centrov za socialno delo, ki posameznikom, ki so izpolnjevali pogoje za priznavanje statusa invalida po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (ZDVDTP), kategorično niso priznavali statusa invalida po 18. letu, če so se le-ti šolali. **Po Varuhovem posredovanju je država julija 2021 poiskala oškodovane invalide in jim povrnila za nazaj nadomestilo za invalidnost.**

Na Varuhovo priporočilo je državni zbor julija 2021 **sprejel novelo Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki izenačuje pravico do prejetja invalidnine tudi za osebe, pri katerih je do invalidnosti prišlo zaradi poškodbe zunaj dela**. Varuh je namreč prejel več pobud, v katerih so pobudniki izrazili nestrinjanje, ker jim Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ni priznal pravice do invalidnine. V vseh primerih je šlo za posameznike, katerih telesna okvara je nastala po letu 2013 in to zaradi bolezni.

Po dolgoletnih posredovanjih Varuha so poslanci sprejeli zakon, ki rešuje **problematiko dodatkov za nego slepih in slabovidnih otrok**. Starši slepih in slabovidnih otrok tako lahko danes sočasno uveljavljajo oba dodatka (do-

⁷ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-svetina-ob-mednarodnem-dnevu-enake-moznosti-invalidov-so-mogoce-le-ob-sodelovanju/>.

datek za nego otroka in dodatek za pomoč in postrežbo). Država je tako popravila krivice, ki so jih utrpeli slepi in slabovidni otroci ter njihovi straši. (Ljudje so morali vračati denar, češ da so ga dobili nezakonito, država je rubila premoženje, bili so v groznih stiskah.)⁸

Institucija Varuha je kar šest let opozarjala na diskriminacijo študentov invalidov glede brezplačnih medkrajevnih potniških prevozov. Vlada je prav toliko let to priporočilo zavračala zaradi nestrinjanja. Šele po osebnem angažmaju varuha Svetine so zakon le sprejeli oktobra 2019 in odpravili veliko krivic.

Namestnica Varuha dr. Dijana Možina Zupanc na posvetu o dostopnosti do ambulant na primarni ravni, Brdo pri Kranju, 2. februar 2024.

Varuh Svetina ves čas svojega mandata opozarja na problematiko (ne)dostopnosti grajenega okolja za invalide. V letu 2018 je obravnaval problematiko dostopnosti sodišč, v letu 2021 je opozarjal na problematiko dostopnosti šol (osnovnih in srednjih), v letu 2022 centrov za socialno delo, v letu 2024 prostorov vlade in posameznih ministrstev. Že leta 2014 pa je ustavno sodišče ugotovilo, da je nezagotovljena fizična dostopnost volišč za invalide v neskladju s 14. členom slovenske ustave. Varuh opozarja tudi, da Zakon o izenačevanju možnosti invalidov določa, da morajo biti vse stavbe v javni rabi do konca leta 2025 dostopne gibalno in senzorno oviranim osebam. Stanje konec leta 2024 pa ne kaže, da bo država ta cilj dosegla.

⁸ Gl. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-svetina-pozdravil-sprejem-zakona-o-izplacilu-neizplacanega-dodatka-za-pomoc-in-postrezbo/>.

Posebno poročilo Varuha o dostopnosti centrov za socialno delo za gibalno in senzorno ovirane invalide

Decembra 2022 je varuh Svetina predstavil Posebno poročilo o dostopnosti centrov za socialno delo za gibalno in senzorno ovirane invalide⁹ in ga posredoval državnemu zboru.

»Omogočanje fizičnega dostopa do objektov v javni rabi, dostopa do informacij, komunikacij in drugih storitev, ki so namenjene javnosti, tudi za gibalno oziroma senzorno ovirane ljudi je pomemben element zagotavljanja enakih možnosti invalidov. Problem nedostopnosti je večplasten, zadeva mnoge stavbe v javni rabi in nasloviti ga je treba celostno, pa vendar so mogoče tudi nekatere hitre rešitve. To smo ugotovili ob naših poizvedbah na vseh 63 enotah centrov za socialno delo, ki so objekti v javni rabi, ko smo preverjali njihovo dostopnost za gibalno in senzorno ovirane invalide. Kot izhaja iz posebnega poročila, ki smo ga pripravili, smo prejeli nekatere nadvse povedne odgovore, ki jih v poročilu navajamo, predvsem pa smo ugotovili, da stanje ni optimalno. Še več, v nekaterih primerih je celo kritično.«¹⁰

Varuh je ugotovil, da štiri enote centrov niso imele zagotovljene fizične dostopnosti svojih prostorov za gibalno ovirane, devet objektov, kjer poslujejo centri, pa ni imelo invalidom zagotovljenih parkirišč. 18 enot centrov za socialno delo ni imelo sanitarij, dostopnih za invalide. Invalide so zato usmerjali na sanitarije na bližnji bencinski servis ali v 200 metrov oddaljen zdravstveni dom. Izpostavil je, da je to nesprejemljivo in kaže na brezbržnost države in vodstva posameznih enot centrov za socialno delo. Stanje glede dostopnosti z vidika senzornih oviranosti pa je še slabše.

Varuh je bil kritičen, saj v centre za socialno delo prihajajo posamezniki v hudih stiskah, zato je povsem nesprejemljivo, da takšne ustanove niso dostopne prav ljudem, ko jih potrebujejo. Slovenska zakonodaja že več kot desetletje določa, da je naloga vlade in njenih ministrstev, da ustvarjajo in zagotavljajo enake možnosti za invalide, toda glede na ugotovljene pomanj-

⁹ https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/posebna_porocila/Posebno_porocilo_VCP_RS_-_Dostopnost_centrov_za_socialno_delo.pdf.

¹⁰ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-clovekovih-pravic-predstavil-posebno-porocilo-o-dostopnosti-centrov-za-socialno-delo-za-invali/>.

kljivosti v centrih za socialno delo lahko z gotovostjo trdimo, da odgovorni doslej v praksi niso opravili svojega dela, pa čeprav so si morda v teoriji prizadevali za priznanje dostojanstva slehernika in ustvarjanje enakih možnosti za invalide na vseh področjih življenja.¹¹

Deinstitucionalizacija

Varuh Svetina ves svoj mandat priporoča vladi, naj sprejme ukrepe, potrebne za ureditev področja dolgotrajne oskrbe in deinstitucionalizacije. Opozarja tudi na neizvajanje Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov na področju deinstitucionalizacije. Deinstitucionalizacija je odmik od institucionalnega mišljenja v smer k samostojnemu življenju s podporo v skupnosti. Slovenija se glede na odstotek oseb, ki živijo in opravljajo večino svojih aktivnosti v 24-urnem organiziranem varstvu oziroma instituciji, v letu 2024 uvršča med države z najvišjo stopnjo tovrstne institucionalizacije v Evropi.

Varuh Peter Svetina je ministrico za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti mag. Ksenija Klampfer 25. 4. 2019 povabil, da si ogledata nevzdržne razmere v Domu na Krasu v Dutovljah. Izrazil je pričakovanje po ureditvi prostorskih kapacitet tudi v drugih posebnih SVZ-ji po Sloveniji, ministrica pa je namenila dodatna sredstva za Dom Lukavci in za posebni varovalni oddelek v domu na Ptuju.

Varuha Peter Svetina in ministrica za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti mag. Ksenija Klampfer na obisku v Domu na Krasu, Dutovlje, 25. 4. 2019.

¹¹ Gl. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-clovekovih-pravic-predstavil-posebno-porocilo-o-dostopnosti-centrov-za-socialno-delo-za-invali/>.

Maja 2024 je potekal Posvet Varuha z naslovom Deinstitutionalizacija – nujen proces za zagotavljanje človekovih pravic«, ki se je odvijal v Hiši Dobre volje v Novi Gorici. Varuh je izpostavil, da je po več desetletjih čas, ko mora država narediti korak v smeri deinstitutionalizacije in skupnostne skrbi. Varuh je vlado pozval k uresničevanju priporočil iz tega posveta.

»Človek mora imeti možnost samostojno in avtonomno odločati o tem, kako bo preživel svoje življenje in kje. Tega, da ima vsakdo pravico živeti v skupnosti, pa po moji oceni še nismo ponotranjili.«¹²

Varuh Peter Svetina z direktorjem Doma upokoencev Nova Gorica Bojanom Stantetom in prof. dr. Vitom Flakerjem na posvetu o deinstitutionalizaciji, Hiša dobre volje, Nova Gorica, 29. maj 2024.

Starejši

Institucija Varuha prejema vse več pobud starejših, ki se nanašajo na različne stiske in predsodke, s katerimi se soočajo v vsakdanjem življenju, kot so digitalna izključenost, starizem in diskriminacija, osamljenost, nedostopnost zdravstvenih storitev itd. Iz številnih pobud, ki jih prejema Varuh, so razvidne tudi različne oblike nasilja nad stanovalci domov za starejše, kar je skrb vzbujajoče.

¹² <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/z-razumevanjem-deinstitutionalizacije-do-uveljavitve-clovekovih-pravic/>.

Varuh Svetina vse od leta 2020 dalje opozarja na alarmanten odnos države kot ustanoviteljice do **domov za starejše**. Domovi se soočajo s kadrovsko stisko, saj zaposleni zaradi nizkih plač odhajajo. Odhajajo v druge dejavnosti, pri katerih so višje plače, ni nedeljskega, prazničnega in nočnega dela. Iz tega razloga je praznih že veliko postelj v domovih, zaradi pomanjkanja kadra pa že zapirajo posamezne oddelke. Tudi nekateri na novo odprti domovi zaradi pomanjkanja kadra ne morejo začeti z delom ali pa vsaj ne v celoti. Obenem pa so čakalne vrste ljudi, ki prav zaradi navedenih razlogov ne morejo dostopati do socialnovarstvenih storitev, vse daljše. Glede na stanje je jasno, da bi morale biti plače v tem sektorju krepko višje od minimalne plače. Varuh Svetina je ob obisku DSO Izola marca 2024 opozoril na katastrofalne razmere za stanovalke in stanovalce ter Ministrstvo za solidarno prihodnost pozval k takojšnjemu ukrepanju, da se jim zagotovi dostojna starost; ministrstvo je v odzivu poudarilo, da se težav zavedajo.¹³

Varuh in direktorica Doma upokojencev Izola Romina Zajc, 13. marec 2024.

Ob mednarodnem dnevu starejših, 1. oktobra 2024, je Varuh na Festivalu za tretje življenjsko obdobje v Cankarjevem domu organiziral okroglo mizo z naslovom Kako zagotoviti učinkovitejše varstvo pravic starejših – bi bila

13 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-posloval-v-izoli/>.

vzpostavitev mehanizma »zaupnika starejših« pravi odgovor?¹⁴ Varuh je izdal tudi publikacijo z naslovom **Tudi starejši imamo svoje pravice**, s pomočjo katere želi starejše informirati o njihovih pravicah in o možnostih, ki jih imajo, ko so jim kršene.

Otroci

V mandatu varuha Svetine je institucija **okrepila področje Zagovorništva**. Varuh je organiziral več posvetov za zagovornike, pri čemer pa se število otrok, ki letno prejmejo zagovornika, giblje okoli 100. V letu 2023 je zagovornika dobilo skoraj 150 otrok. Varuh vsako leto organizira tudi strokovni posvet zagovornic in zagovornikov otrok.

Strokovni posvet zagovorništva otrok, Portorož, 8. november 2024.

Na področju šolstva se je institucija Varuha veliko ukvarjala z napovedano **re-formo šolskega sistema**. Varuh Svetina je na srečanje povabil predstavnike organizacij, ki pozorno spremljajo predloge in razprave o načrtovani prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za obdobje 2023–2033. Da bi bile otrokove koristi in pravice glavno vodilo pri prenovi slovenskega šolskega sistema, je Varuh skupaj s še enajstimi organizacijami **sprejel Skupno izjavo o napovedani prenovi šolskega sistema za naslednje desetletje in v njej zapisal deset predlogov** za izboljšanje šolstva v državi.

¹⁴ https://www.varuh-rs.si/kaj-delamo/skrb-za-pravice-posebej-ranljivih-skupin/starejsi/levi-meni/novica/?tx_news_pi1%5Bnews%5D=7816&cHash=1057f6df3223f0c-9fe4e4df02e747cca.

Z novim **projektom za otroke Če vidiš krivice, uporabi pravice!**¹⁵ je Varuh konec leta 2020 v družbeni prostor želel prinesiti svežino in povabiti otroke k dejavnemu uresničevanju njihovih pravic. Varuh je pripravil tudi gradivo za šole, posebej dobro je bil sprejet nagovor varuha ob tej priložnosti – video na Varuhovem YouTube kanalu je dosegel preko 1800 ogledov.¹⁶

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je decembra 2019 sledilo predlogu Varuha, da sta do **delnega plačila za izgubljeni dohodek upravičena oba starša hkrati**, kadar začneta delati krajši delovni čas od polnega zaradi nege in varstva otroka iz tretjega odstavka 79. člena Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

Varuh Svetina opozarja na **predloge sodne postopke**, v katerih so udeleženi otroci, in na problematiko pomanjkanja sodnih izvedencev. Ves čas opozarja tudi na **diskriminacijo otrok s posebnimi potrebami** in pomanjkljivo zakonodajo v zvezi s tem. Varuh je bil vključen tudi v vzpostavitev Hiše za otroke (Barnahus) maja 2022, ki je namenjena celostni obravnavi otrok, ki so v kazenskem postopku udeleženi kot žrtve, priče ali storilci kaznivih dejanj.

Namestnik varuha dr. Jože Ruparčič, odgovoren za pravice otrok, je gostil hrvaško varuhinjo otrokovih pravic Helenco Pirnat Dragičević. Skupaj s predstavniki slovenskega in hrvaškega ministra za pravosodje so obiskali Hišo za otroke v Ljubljani; 17. oktober 2022.

¹⁵ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/ce-vidis-krivice-uporabi-pravice-1/>.

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=UyxgZVe-2Kc>.

Nasilje

Varuh vsa leta opozarja na porast vseh vrst nasilja – nad **otroki, medvrstniškega nasilja, nasilja nad ženskami, invalidi in starejšimi**, ki po našem mnenju potrebujejo več pozornosti in sodelovanja različnih institucij. Nasilje nad otroki in medvrstniško nasilje vplivata na **duševno zdravje otrok**, na njihov šolski uspeh, vključenost v družbo, če ne posvečamo zadostne pozornosti njegovi zaježitvi, so lahko posledice hude.

Zdravje

Žal tudi na tem področju vrsta vprašanj že leta ostaja neodgovorjenih, to pa poslabšuje dostopnost do zdravstvenih storitev. Varuh Svetina iz leta v leto opozarja, da ne gre zgolj za pomanjkanje zdravnikov različnih specializacij, temveč tudi za kronično pomanjkanje vsega preostalega zdravstvenega osebja, prepogosto pa tudi za slabo organizacijo dela. Težave, s katerimi se pobudniki obračajo na Varuha, kažejo na anomalije sistema, ki potrebujejo resen pristop.

Varuh od leta 2019 opozarja na **problematiko redkih bolezni**. V tem času je na Ministrstvo za zdravje poslal več poizvedb in preverjal, kako potekajo aktivnosti za pripravo Registra redkih nemalighnih bolezni in priprava Načrta dela na področju redkih bolezni za obdobje 2021–2030. Varuhovo posredovanje je obrodilo sadove. Od februarja 2024 je namreč vzpostavljen **Registar redkih nemalighnih bolezni, vpisuje pa se že prve bolnike**.¹⁷ Po več letih Varuhovih posredovanj je Zavod za zdravstveno zavarovanje končno začel upoštevati tudi Varuhovo priporočilo, da pravico **do izposoje medicinskih pripomočkov** zagotovi tudi začasno nepremičnim osebam. Po večletnem posredovanju Varuha je bila julija 2023 končno sprejeta tudi **novela Zakona o zdravstvenem varstvu in zavarovanju**, s katero so starši, ki bivajo z bolnim otrokom v bolnišnici, upravičeni do denarnega nadomestila med začasno zadržanostjo od dela. Starši lahko zdaj v bolnišnici z bolnim otrokom brezplačno bivajo do vključno njegovega 14. leta starosti, pred tem je to veljalo samo do šestega leta. Tudi **URI Soča je po posredovanju Varuha v času zdravniške stavke začel opravljati zdravniške preglede za podaljšanje vozniškega dovoljenja**.¹⁸

¹⁷ <https://www.varuh-rs.si/obravnavane-pobude/primer/varuhovo-vecletno-opozarjanje-na-podrocju-problematike-redkih-bolezni-obrodilo-sadove/>.

¹⁸ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-ogorcen-nad-stalisci-uri-soca-in-ponovno-poziva-pristojne-da-ne-jemljejo-invalidov-za-talce/>.

Varuh je na Ministrstvo za zdravje naslovil tudi povzetek priporočil in mnenj glede **dostopnosti ambulant splošne in družinske medicine**. Na njegovo pobudo je ministrstvo februarja 2024 organiziralo tudi posvet z naslovom Dostopnost do ambulant na primarni ravni.¹⁹

Varuh Svetina ministrici za zdravje dr. Valentini Prevelnik Rupelj predstavil letno poročilo, november 2023.

Romi

Ob obiskih na terenu in na podlagi obravnavanih pobud je Varuh zaznal številne težave sobivanja romskega in večinskega prebivalstva. Dolžnost države in ne zgolj občin je, da s pozitivnimi ukrepi omogoča varno sobivanje in hkrati ščiti tako pravice romske skupnosti kot večinskega prebivalstva. Varuh je vladi v letu 2023 priporočil, naj spodbudi občine z romskimi naselji, da v svoje podrobne področne programe in ukrepe vključijo tudi strategije, cilje in ukrepe za krepitev stanovanjske politike za pripadnike romske skupnosti. Varuh vladi še priporoča, naj državnemu zboru v sprejem predlaga spremembo Zakona o financiranju občin, po kateri bi morala biti sredstva, namenjena občinam z romskim prebivalstvom, porabljen namensko, prvenstveno za izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti. Sprejel je tudi svoje načelno stališče, da običaji in navade romske skupnosti ne opravičujejo nezakonitih dejanj ter da se tudi posebne pravice, ki jih romski skupnosti

¹⁹ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/namestnica-varuha-na-posvetu-predstavila-ugotovitve-varuha-glede-dostopnosti-ambulant/>.

v 65. členu podeljuje ustava, v ničemer ne nanašajo na opustitev odkrivanja ali pregona njihovih kaznivih dejanj oziroma prekrškov.

Kljub sodbi Evropskega sodišča za človekove pravice v zadevi *Hudurovič in drugi proti Sloveniji* iz marca 2020 glede dostopa do neoporečne pitne vode in sanitarne ureditve za romska naselja, v kateri sodišče ni ugotovilo kršitve in ki je mnoge razočarala, je Varuh nato večkrat priporočil vladi, naj predlaga sprejem zakona, ki bi zagotovil pravno podlago, da zagotovijo vodo, elektriko in sanitarije v romskih naseljih. Treba je preseči nesoglasja med posameznimi ministrstvi, ki že leta zavirajo sprejem ustrezne rešitve.

Je pa varuh Svetina pozdravil, da je pristojno ministrstvo marca 2021 po pozivih Varuha s spremembo pravilnikov vendarle naredilo določene korake v smeri **sistemizacije novega delovnega mesta romski pomočnik**, za kar pa bo treba počakati do zaključka plačne reforme, saj se bo novo delovno mesto romski pomočnik uvedlo s kolektivno pogodbo dejavnosti.

Okolje in prostor

Na področju **okolja in prostora** po vsebini v več primerih izstopa **problematika hrupa**. V letu 2023 je Varuh prejel več pobud glede izvajanja vadbениh dejavnosti Slovenske vojske oziroma Civilne zaščite **na vadbišču Poček** pri Postojni. Pristojno ministrstvo in Slovensko vojsko je Varuh pozval, da je treba pri izvajanju tovrstnih dejavnosti upoštevati potrebe okoliškega prebivalstva, vključno s potrebami šolajočih se otrok. Vse strani so pozneje dosegle dogovor.

Varuh Svetina je ves čas pozival tudi k sprejetju predpisov, ki bodo omogočili uresničevanje pravice do pitne vode, zapisane v 70.a člen ustave. Rok za to se je sicer iztekel že maja 2018. Na pobudo Varuha je vlada marca 2019 **varstvu kulturne dediščine namenila občutno višja sredstva**.

Zdravo življenjsko okolje

Varuh je med prednostnimi nalogami spremljal tudi ukrepe za zagotavljanje zdravega življenjskega okolja. Opozarjal je na problem počasnega uresničevanja mednarodnih zavez in slabega uresničevanja priporočil Varuha

na okoljskem področju. Po Varuhovem posredovanju je **vlada izdala Uredbo o spremembah in dopolnitvah Uredbe o emisijah snovi v zrak iz nepremičnih virov onesnaževanja**. S tem so bili določeni ukrepi in postopki za preprečevanje ali zmanjševanje onesnaženosti zraka z vonjem, za nekatere dejavnosti pa so predpisane tudi mejne koncentracije vonja.

Človekove pravice v gospodarstvu

Na pobudo varuha Svetine je institucija Varuha v vlogi nacionalne institucije za človekove pravice v njegovem mandatu več pozornosti namenila področju človekovih pravic v gospodarstvu.

»Spoštovanje in varovanje človekovih pravic ter okolja ni več zgolj obveza države, temveč je tudi odgovornost gospodarstva.«²⁰

Posvet Varuha o človekovih pravicah v gospodarstvu, Ljubljana, 23. november 2023.

23. novembra 2023 je Varuh v sodelovanju s Focusom, društvom za sonaraven razvoj, in SBC – Klubom slovenskih podjetnikov organiziral posvet o človekovih pravicah v gospodarstvu, namenjen med-deležniškemu posvetovanju o predlogu Direktive Evropske unije o skrbnem pregledu v podjetjih glede trajnosti (CSDDD), ki je bila pozneje sprejeta in je začela veljati julija 2024.

²⁰ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/prenos-v-zivo-posvet-o-clovekovih-pravicah-v-gospodarstvu/>.

Izobraževanje in usposabljanje o človekovih pravicah

Varuh je novembra 2022 preko svojega Centra za človekove pravice pripravil **obširno analizo, v kateri je ugotovil pomanjkljivo usposabljanje državnih uslužbencev glede človekovih pravic**. V letu 2023 se je zato povezal z Upravno akademijo in vzpostavil sodelovanje glede usposabljanja o človekovih pravicah za vodilne javne uslužbence (UVU 6). Varuh namreč ponovno ugotavlja **največ kršitev načela dobrega upravljanja**. Primer je obravnava pobude, ko je trajalo kar tri leta, da je pristojni organ rešil pritožbo za premetitev stanovalca iz enega od domov za starejše v drugega. Svoja opažanja o tem je varuh Svetina predstavil tudi na Mednarodni konferenci o pomembnosti spoštovanja načela dobrega upravljanja, ki je potekala na Malti 31. 10. in 1. 11. 2023. Septembra leta 2022 pa je Varuh izvajal eno mesečno usposabljanje strokovnega sodelavca turškega ombudsmana v okviru projekta Evropske komisije.

Zbiranje razčlenjenih podatkov

Od leta 2019 je Varuh ponavljal svoje priporočilo, naj pristojni organi zagotovijo sistematično zbiranje razčlenjenih podatkov po zaščitenih osebnih okoliščinah na vseh področjih družbenega življenja z namenom natančne določitve stanja in trendov glede (ne)enakosti v družbi. Leta 2022 je po več letih prizadevanj dosegel, da **novi Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2)** v petem odstavku 6. člena **omogoča zbiranje razčlenjenih podatkov glede na posamezne osebne okoliščine**. Urejena je možnost obdelave osebnega podatka o narodni in etnični pripadnosti v skladu s strogimi ustavnimi pogoji na način, da se to – če je nujno potrebno za odločanje o pravicah posameznikov in posameznic – lahko uredi s področnimi zakoni. Varuh sicer ocenjuje, da predlagana ureditev dejansko še ni prinesla sprememb glede zbiranja podatkov, na kar je oktobra 2024 opozoril tudi Evropsko komisijo proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) ob obisku njenih predstavnikov v Sloveniji.

Digitalizacija družbe in umetna inteligenca

Marca 2023 se je varuh Svetina v Amsterdamu udeležil izmenjave pogledov o umetni inteligenci in človekovih pravicah, ki ga je organizirala tedanja komisarka Sveta Evrope za človekove pravice Dunja Mijatović. Varuh je sodeloval še na več drugih mednarodnih dogodkih v zvezi s tem, kot na pri-

mer na konferenco na Cipru v letu 2024. V sodelovanju z Evropsko mrežo nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI) pa je Varuh konec leta 2023 v Ljubljani organiziral mednarodni dogodek o vplivu umetne inteligence na človekove pravice z naslovom **Co-Lab: AI - ENNHRI Capacity Building Event on Artificial Intelligence**. Dogodka so se udeležili številni predstavniki evropskih nacionalnih institucij za človekove pravice iz več kot 30 držav in drugi mednarodni strokovnjaki. Na dogodku je potekala tudi razprava o vplivu umetne inteligence na pravice invalidov.

»Nujno je, da se tehnološki razvoj umetne inteligence odvija v ustreznih pravno-etičnih okvirjih, ki bodo obstoječe ravni spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsakega posameznika okrepili in utrdili legitimne demokratične procese.«²¹

Varuh Peter Svetina v Amsterdamu s tedanjo komisarko za človekove pravice Dunjo Mijatović o vplivu umetne inteligence na človekove pravice; 30. marec 2023.

²¹ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-poudarja-pomen-spostovanja-clovekovih-pravic-pri-delovanju-in-razvoju-umetne-inteligence/>.

Pravna država

Po številnih pozivih in priporočilih Varuha in Evropske komisije je bila leta 2023 s kar leto in pol zamude uresničena odločba ustavnega sodišča št. U-I-474/18-17 z 10. 12. 2020 glede **neskladnosti Zakona o javnih financah z Ustavo Republike Slovenije zaradi nespoštovanja finančne avtonomije štirih neodvisnih državnih institucij** – Državnega sveta, Ustavnega sodišča, Varuha človekovih pravic in Računskega sodišča, čeprav se je rok za njeno izvršitev iztekel že konec decembra 2021. Novela zakona je bila sprejeta konec junija 2023.

Varuh Svetina je sicer skozi celoten mandat opozarjal tudi na pomen pravne države. Posebej je opozarjal na **veliko število neuresničenih oziroma velikih zamud pri uresničevanju tako imenovanih ugotovitvenih odločb ustavnega sodišča**. Varuhovo priporočilo iz leta 2021, da naj vlada ustanovi mehanizem po vzoru mehanizma za izvrševanje sodb Evropskega sodišča za človekove pravice, ostaja neuresničeno.

Že s priporočilom iz leta 2022 je Varuh pristojne izvršilne oblasti spodbujal tudi, naj zagotovijo potrebne finančne, kadrovske in prostorske pogoje za delovanje sodišč. **Materialni vidik sodniške neodvisnosti** je v letu 2023 posebej izpostavilo ustavno sodišče v odločbi št. U-I-772/21 s 1. 6. 2023, s katero je ugotovilo, da je ureditev plač sodnikov v neskladju z ustavnim načelom sodniške neodvisnosti. Tudi ta odločba ustavnega sodišča ni bila izvršena v določenem roku.

Od leta 2020 institucija Varuha pripravlja **alternativno poročilo o stanju pravne države v Sloveniji, ki je del vsakoletnega poročila Evropske mreže nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI)**.²² Poročilo ENNHRI nato posreduje Evropski komisiji, ki pripravlja letno poročilo o stanju pravne države v Evropski uniji in njenih državah članicah. Evropska komisija je vsako leto s predstavniki institucije Varuha opravila tudi razgovor. V poročilih pa izpostavlja, da so močne in neodvisne nacionalne institucije za človekove pravice eno od meril delovanja pravne države.

Varuh Peter Svetina je 26. 3. 2021 na **Skupini za spremljanje spoštovanja demokracije, pravne države in temeljnih pravic, ki deluje v okviru odbora LIBE, v Evropskem parlamentu v Bruslju** evropskim poslankam in poslanecem predstavil svoja opažanja glede stanja pravne države v Sloveniji, vključno svobode medijev. Izrazil je zaskrbljenost nad neizvajanjem obstoječe zakonodaje glede zapletov s financiranjem Slovenske tiskovne agencije (STA).

²² <https://ennhri.org/our-work/topics/democracy-and-rule-of-law/>.

Pravosodje

Julija 2023 je državni zbor po več letih opozarjanj Varuha sprejel novelo **Zakona o odškodninah žrtvam kaznivih dejanj**, s katero je pravica do državne odškodnine omogočena tudi za osebe, ki niso državljani Republike Slovenije ali drugih držav EU, kar je še posebej pomembno za žrtve trgovine z ljudmi. Varuh opozarja tudi, da do potrebnih sprememb oziroma dopolnitev veljavne zakonske ureditve za večjo **dostopnost odvetniške pomoči pro bono** še kar ne pride. Izpostavlja tudi pomen **kakovosti sojenja**. V letu 2021 je večkrat opozoril tudi na nedopustnost zamude in **nujnost čimprejšnjega imenovanja dveh evropskih delegiranih tožilcev s strani Slovenije**.

Varuh se je v letu 2023 v **zadevi X in drugi proti Sloveniji kot tretja stran s predlogom intervencije obrnil na Evropsko sodišče za človekove pravice**, to pa je Varuhu posredovanje odobrilo. Izpostavil je problematiko kršitve pravice do naravnega sodnika in ob tem izpostavil svoje preteklo priporočilo, naj pri (pre)dodeljevanju sodnih zadev sodišča dosledno upoštevajo vnaprej določena merila v skladu z določbami Zakona o sodiščih in Sodnega reda, saj ustava varuje pravico do sodnega varstva, katere del je tudi pravica do naravnega oziroma zakonitega sodnika.

Skozi celotni mandat varuh izpostavlja tudi, da še vedno ni prišlo do priprave zakona, ki bi celovito uredil **obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj** (na primer skrajšal trajanje pripora, uvedel obvezno obrambo z odvetnikom že od policijskega pridržanja naprej ipd.), kar je določil Kazenski zakonik (KZ-1) že leta 2008.

Dostojanstvo in boj proti trgovini z ljudmi

V svojem letnem poročilu za leto 2020 je Varuh posebno poglavje namenil problematiki trgovine z ljudmi. Varuh se je takrat samoiniciativno obrnil na več deležnikov ukrepanja proti trgovini z ljudmi, vključno na Nacionalnega koordinatorja za boj proti trgovini z ljudmi in nevladne organizacije ter med drugim preverjal tudi urejenost dostopa do nujne medicinske pomoči žrtvam trgovine z ljudmi v Republiki Sloveniji in pomanjkljivost zakonodaje v zvezi z ureditvijo zagotavljanja pravice dostopa do odškodnine žrtvam trgovine z ljudmi. Od leta 2020 Varuh tudi predlaga, da oblasti ustanovijo državno poročevalsko telo za boj proti trgovini z ljudmi znotraj institucije Varuha in zanj zagotovijo osebje ter oddelčne in finančne vire.

V letu 2022 je Varuh več pozornosti namenil **problematici prisilnih porok**, ki jih razume kot obliko nasilja nad ženskami in moškimi, nasilja v družini oziroma nasilja nad otroki ter resno kršitev človekovih pravic. Kot navaja tudi Skupina strokovnjakov Sveta Evrope za ukrepanje proti trgovini z ljudmi (GRETA), je pomembna predvsem pravočasna oziroma zgodnja identifikacija, ki je še posebej ključna, če gre za ranljive skupine, npr. mladoletne osebe.

Tujci

V začetku leta 2024 je Varuh v zvezi s **pritožbo mladoletnega begunca iz Mjanmara (narodnosti Rohingya) zoper Slovenijo na Odbor za otrokove pravice Združenih narodov** poslali prispevek Varuha kot tretje neodvisne strani, v katerem so predstavljene podobne kršitve glede pomanjkanja individualne ocene s strani slovenske policije, nepriznavanjem mladoletnosti, ignoriranjem prošenj za azil in kršitvami načela nevračanja, ki jih je Varuh zaznal tudi v drugih mejnih postopkih z migranti približno v istem času (leta 2021).

Spomladi 2023 je **Varuh obiskal Azilni dom na Viču v Ljubljani** in podal mnenje o neustreznih pogojih bivanja, prezasedenosti centra in hkrati pozval vlado k ukrepanju. Razmere v azilnem domu po mnenju varuha niso ustrezale minimalnim standardom, kot so opredeljeni denimo v Smernicah urada EASO o pogojih za sprejem: operativni standardi in kazalniki. Varuha je pozval, da mora biti sistem nastanitve in oskrbe migrantov pripravljen na povečane prihode iskalcev mednarodne zaščite. V nasprotnem primeru lahko pride do še zahtevnejših in še bolj zaostrenih situacij tako z vidika zagotavljanja človekovih pravic kot zaščite javnega interesa (npr. na področju javnega zdravja). Varuh je najostreje obsodil vse poskuse držav, da bi se na prihode iskalcev mednarodne zaščite odzvale z nezakonitim zavračanjem (pushbacks), pa tudi z drugimi kršitvami človekovih pravic, med katere šteje tudi kršitve pravice dostojanstva z nezagotavljanjem dostojnih in zadostnih namestitvenih kapacitet.

Varuh je sredi leta 2020 dvakrat **obiskal Center za tujce v Postojni** in opozoril, da so bili v centru migranti pridržani v zabojnikih z malo dnevne svetlobe, brez možnosti dnevnih izhodov in gibanja na prostem. Nastanitev v zabojnikih naj bi bil začasni ukrep z namenom preprečevanja širjenja covid-19, ki naj bi trajal med 10 in 14 dni. Vendar je Varuh ugotovil, da lahko pridržanje v zabojnikih traja tudi po več kot mesec dni, prav tako trajanje take name-

Varuh v Logatcu z evroposlancem dr. Milanom Brglezom v pogovoru z vodstvom Urada za oskrbo in integracijo beguncev, 6. april 2023.

stitve ni bilo beleženo niti se niso izvajala druga preverjanja o tem, kako dolgo so bili posamezniki v zabojnikih. Varuh se je zavzemal tudi za spremembo dolgoletne prakse, po kateri se je otroke v postopkih vračanja, vključno z otroki brez spremstva, nastanjalo v postojnski Center za tujce namesto v primerne ustanove, kot to predpisuje zakon. Po večletnih pozivih Varuha je marca 2024 v Postojni začel delovati **prvi nastanitveni center za mladoljetne begunce brez spremstva v Sloveniji**, kar je Varuh pozdravil.

Varuh je ves čas tudi nasprotoval praksi neformalnega vračanja brez odločbe o vrnitvi, ki otežuje nadzor postopkov. Ta vidik je predstavil tudi v Nacionalnem poročilu o stanju človekovih pravic migrantov na meji, julija 2021.²³ Glede položaja tujcev v zadnjih letih Varuh daleč največ zadev obravnavali glede vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v državi. Po letu 2021 se je večina pri Varuhu obravnavanih tujskih zadev nanašala na dolgotrajnost postopkov. V tem pogledu stanje ostaja najbolj kritično na Upravni enoti Ljubljana in Upravni enoti Maribor, ni pa nepoznano tudi drugod. Po mnenju Varuha sistemski razlogi, ki naj bi trajali več let in naj bi se v zadnjih letih še okrepili, ne morejo biti opravičilo za to, da organ ne postopa in odloča v zahtevanem roku.

23 https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/CENTER_-_ENHRI/Slovenian-National-Report_SLO.pdf.

Državni preventivni mehanizem

V tem obdobju je Državni preventivni mehanizem (DPM) več pozornosti namenil obiskom domov starejših. Ob rednih obiskih je opravil tudi tematske obiske – v letu 2022 npr. vrsto tematskih obiskov domov starejših zaradi ugotavljanja načina zagotavljanja varnosti stanovalcem na tako imenovanih oddelkih z osebnim spremljanjem, v letu 2023 pa več tematskih obiskov domov starejših, na katerih je ugotavljal, v kolikšni meri je stanovalcem teh zavodov zagotovljena pravica do zasebnosti.

Varuh je večkrat poudaril tudi potrebo po sprejemu ustreznih rešitev za namestitve posameznikov, ki potrebujejo zadržanje v varovanem oddelku socialnovarstvenega zavoda in torej poleg ustrezne oskrbe potrebujejo tudi ustrezno varovanje, tako, da bi v obstoječih varovanih oddelkih posebnih socialnovarstvenih zavodov ne prihajalo več do prezasedenosti.

Leta 2019 je Varuh začel s **sistematičnimi obiski centrov za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV-jev) in varstveno delovnih centrov (VDC-jev)**. Opozarjal je na problematiko ustrezne pravne podlage za omejevanje osebne svobode uporabnikom v CUDV in VDC .

Varuh je poudarjal tudi potrebo po zagotovitvi dodatnih ustreznih kapacitet oziroma še drugih lokacij za **nastanjanje migrantov**, zlasti prosilcev za

Varuh obiskal nastanitveni center na Debelem rtiču, kjer so nastanjeni begunci iz Ukrajine, januar 2023.

mednarodno zaščito (Azilni dom v Ljubljani s kapaciteto 350 je bil v letu 2023 npr. večkrat zaseden z več kot 1000 ljudmi, ob takšni prezasedenosti pa so postale tamkajšnje razmere vprašljive tudi z vidika prepovedi nečloveškega oziroma poniževalnega ravnanja).

Varuh ugotavlja še, da v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora težavo predstavlja tudi velik delež tujcev, ki skokovito narašča. Zaradi jezikovnih ovir je delo z njimi še posebej zahtevno, težavno je tudi njihovo sobivanje z ostalimi zaprtimi osebami.

Sodelovanje z različnimi deli civilne družbe in pluralnost

Varuh Peter Svetina je organiziral srečanja s civilno družbo skozi celoten mandat. Ta srečanja so predstavljala sistematično obliko sodelovanja ob obeleženju pomembnih mednarodnih, svetovnih in slovenskih dni, vse s cilji spoznavanja izzivov, težav in ozkih grl posameznega segmenta civilne družbe, pa tudi ozaveščanja organov oblasti o nujnosti krepitve dialoga s civilno družbo. Redno se je srečeval s predstavniki konfederacij in zvez sindikatov, različnimi invalidskimi organizacijami, z nevladnimi organizacijami s področja medgeneracijskega sodelovanja, okolja, srečal pa se je tudi z nevladnimi organizacijami s področja brezdomstva, žensk, humanitarnih dejavnosti, telekomunikacij in informacijske tehnologije, z Zbornico zdravstvene in babiške nege, SLOGO, platformo za razvoj, globalno učenje in humanitarno pomoč in drugimi.

Institucija Varuha je nadaljevala odlično sodelovanje z nevladnimi organizacijami v okviru Državnega preventivnega mehanizma, na področju otrokovih pravic pa je namestnik varuha, odgovoren za otrokove pravice, dr. Ruparčič na novo uvedel redna srečanja z nevladnimi organizacijami s področja otrok.

Mednarodno sodelovanje

Obdobje po februarju 2022 je zaznamovala agresija Ruske federacije na Ukrajino. Manj kot en mesec po začetku agresije je varuh Peter Svetina 16. in 17. 3. 2022, kot eden izmed direktorjev Mednarodnega inštituta ombudsmenov (IOI) za Evropo, skupaj z evropskim regionalnim predsednikom IOI in grškim ombudsmanom dr. Andreasom Pottakisom, v spremstvu madžarskega

ombudsmana dr. Ákosa Kozme obiskala Budimpešto in Záhony na **madžarsko-ukrajinski meji**. Tudi na terenu se je seznanil s prizadevanji madžarskih oblasti za pomoč ukrajinskim beguncem. Predstavnik evropskega IOI sta obsodila oborožen napad Ukrajino in izrazila globoko zaskrbljenost zaradi humanitarne krize in trpljenja, ki ga povzroča vojna. Zavzela sta se za vzpostavitev enotnega mehanizma spremljanja beguncev v državah EU in njihovo nediskriminatorno obravnavo ter ustrezno evidentiranje s ciljem zaščite pred morebitnimi zlorabami.²⁴

Varuh Peter Svetina v sprejemnem centru za begunce iz Ukrajine na madžarsko-ukrajinski meji, 17. marec 2022.

Julija 2022 je Varuh postal **član Mreže neodvisnih organov za obravnavo pritožb zoper postopke policistov** (IPCAN – Independant Police Complaints' Authority Network).

Varuh Svetina je 11. 7. 2022 na uradnem obisku gosti **regionalnega predsednika za Evropo Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI), grškega ombudsmana dr. Andreasa I. Pottakisa**. Njegov uradni obisk v Sloveniji je potrdil odlične odnose med institucijama in je predstavljal priznanje delovanju Varuha na mednarodni ravni. 5. 6. 2023 je Varuh Svetina na uradnem obisku gostil še **Chrisa Fielda, predsednika Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)** in ombudsmana, pristojnega za zahodno Avstralijo.

24 Gl. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/ombudsmana-pottakis-in-svetina-obiskala-madzarsko-ukrajinsko-mejo/>.

Njegov obisk je bil posledica vloge in angažmaja institucije Varuha v evropskem delu IOI in prvo uradno srečanje po nedavni izvolitvi varuha Svetine v svetovni upravni odbor Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI).

Varuh Peter Svetina in predsednik Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI) za Evropo prof. dr. Andreas I. Pottakis na sprejemu pri predsedniku republike Borutu Pahorju v Predsedniški palači, 11. julij 2022.

Varuh Peter Svetina na uradnem obisku v Sloveniji gosti predsednika Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI) Chrisa Fielda, 5. junij 2023.

Varuh Svetina je marca 2023 prek **video povezave** prvič v zgodovini institucije nagovoril Svet Združenih narodov za človekove pravice (Svet) v Ženevi in sicer je predstavil problematiko varovanja okolja v Sloveniji. Pred video nagovorom je udeleženkam in udeležencem Sveta posredoval tudi svojo **pisno izjavo**. Na 52. rednem zasedanju Sveta so namreč obravnavali tudi **Poročilo posebnega poročevalca Združenih narodov za človekove pravice in okolje** Davida R. Boyda o njegovem obisku v Sloveniji oktobra 2022. Takrat ga je sprejel tudi varuh Svetina.²⁵

Varuh Peter Svetina kot prvi podpredsednik Mediteranskega združenja ombudsmanov (AOM) na delovnem obisku in mednarodni konferenci v Monacu z njegovo visokostjo knezom Albertom II. Monaškim; 23. in 24. januar 2024.

Na pobudo in ob prisotnosti varuhov človekovih pravic iz Slovenije, Grčije in Nizozemske je 16. januarja 2024, v Manchesteru v Veliki Britaniji pod pokroviteljstvom britanskega parlamentarnega in zdravstvenega ombudsmana Roba Behrensa **zaživela Akademija učenja (Learning Academy) v okviru Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI)**. Akademije se je udeležilo skoraj 100 udeleženk oziroma udeležencev, tudi iz Slovenije. Akademija je

²⁵ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-in-posebni-porocevallec-zn-za-clovekove-pravice-in-okolje-za-slovenijo-na-podrocju-izvajanja/>.

namenjena predvsem strokovnim sodelavkam in sodelavcem ombudsman-skih institucij, ki obravnavajo vprašanja in pobude ljudi, ki menijo, da so jim kršene njihove pravice oz. temeljne svoboščine. Cilj je deliti izkušnje in dobre prakse med institucijami, se povezovati in sodelovati ter krepiti znanje na najrazličnejših specifičnih področjih.²⁶

Varuh Peter Svetina je bil 23. in 24. 1. 2024 na dvodnevnem **delovnem obisku v Kneževini Monako**. Na povabilo Marine Ceyssac, visoke komisarke za varstvo pravic, svoboščin in mediacijo se v vlogi podpredsednika Mediteranskega združenja ombudsmanov (AOM) in direktorja evropskega dela Mednarodnega instituta ombudsmanov (IOI) kot govornik udeležil slovesnosti ob deseti obletnici monaške institucije za varstvo človekovih pravic, ki je potekala pod pokroviteljstvom njegove visokosti kneza Alberta II. Monaškega.²⁷

Varuh Svetina je prvi varuh v zgodovini institucije, ki je z govorom aktivno sodeloval na kakšnem od zasedanj OZN v New Yorku. Junija 2024 je tudi v imenu Delovne skupine aktivno sodeloval v splošni razpravi 17. zasedanja Konference držav pogodbenic Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov. Izpostavil je prednosti, izzive in tveganja umetne inteligence za spoštovanje pravic invalidov.

Varuh Peter Svetina je bil 3. septembra 2024 **kot prvi slovenski varuh, izvoljen za predsednika Mediteranskega združenja ombudsmanov (Association of Mediterranean Ombudsmen)**, ki združuje institucije ombudsmanov s sicer različnimi pristojnostmi v razmerju do organov oblasti, a skupnim ciljem – učinkovito varovati in promovirati človekove pravice v Sredozemlju. Peter Svetina, od maja 2023 podpredsednik in član upravnega odbora, je na tem mestu nasledil grškega ombudsmana dr. Andreasa Pottakisa. Kljub zavedanju, da se mu februarja 2024 izteka mandat na funkciji slovenskega varuha človekovih pravic, mu je podporo namenilo 19 institucij članic od 26, ki lahko glasujejo.²⁸

26 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/v-manchestru-v-okviru-mednarodnega-instituta-ombudsmanov-zazivela-akademija-ucenja/> .

27 <https://www.varuh-rs.si/sl/sporocila-za-javnost/novica/v-monaku-ob-10-obletnici-institucije-monaskega-varuha-tudi-o-odlicnem-sodelovanju-s-slovenijo/> .

28 Gl. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/peter-svetina-kot-prvi-slovenski-varuh-izvoljen-za-predsednika-mediteranskega-zdruzenja-ombudsmanov/>.

Varuh Svetina kot novi predsednik AOM na Generalni skupščini AOM na Cipru, septembra 2024.

V svojem mandatu je varuh Peter Svetina sicer **aktivno kot vabljeni govorec sodeloval na več kot 40 mednarodnih konferencah oziroma dogodkih.**

Ratifikacije mednarodnih dokumentov

Varuh se kot nacionalna institucija ves čas zavzema za ratifikacijo mednarodnih pogodb s področja človekovih pravic. Izpostaviti velja, da je b letu 2021 dosegel **ratifikacijo Konvencije Sveta Evrope o dostopu do uradnih dokumentov** in **Mednarodne Konvencije o zaščiti vseh oseb pred prisilnim izginotjem**. Se pa že več let – žal neuspešno – zavzema tudi za **ratifikacijo Izbirnega protokola k mednarodnemu paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah**, ki bi posameznikom omogočil pritožbe glede konkretnih kršitev teh pravic s strani države na mednarodni odbor.

Vodstvo Varuha človekovih pravic: Nina Omerza, dr. Jože Ruparčič, dr. Dijana Možina Zupanc, Peter Svetina, Ivan Šelih, Tatjana Guštin, Miha Horvat in Martina Ocepek; junij 2024.

Sedež Varuha človekovih pravic, Dunajska cesta 56, Ljubljana.

II. DEL:

Varuh človekovih pravic danes – institucija z več mandati

Obravnavanje pobud posameznic in posameznikov

Delovanje institucije Varuha je v veliki meri osredotočeno na reševanje pobud posameznic in posameznikov. **Institucija Varuha je v tridesetih letih obravnavala skoraj 88 tisoč zadev:** 68.516 od leta 1995 do leta 2019 in 19.168 v mandatu varuha Petra Svetine (podatki do oktobra 2024) – ko so se posameznice in posamezniki obrnili na Varuha, ker so menili, da so kršene njihove človekove pravice. Postopek obravnave pobude pri Varuhu je zaupen, neformalen, nepristranski in brezplačen. Varuh pa lahko posreduje v primeru kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin, načela dobrega upravljanja ali načela pravičnosti s strani državnih organov, organov lokalne skupnosti in nosilcev javnih pooblastil. Varuh nadzira oblast in omejuje njeno samovoljo pri poseganju v človekove pravice in temeljne svoboščine.

Varuh je za posameznice in posameznike dostopen osebno na sedežu, preko e-pošte in brezplačne telefonske številke. Za dostopnost Varuha je pomembno tudi poslovanje zunaj sedeža, kar pomeni, da praviloma en

dan v mesecu Varuh posluje na lokalni ravni. Varuh Peter Svetina je v svojem mandatu po občinah odprl tudi več kot 100 Varuhovih kotičkov. Varuh je prisoten še na različnih družbenih omrežjih.

V prvem šestletnem obdobju delovanja (tj. v obdobju varuha mag. Ivana Bizjaka) je institucija Varuha v povprečju letno odprla 2.928 zadev, v drugem šestletnem obdobju (tj. v obdobju varuha Matjaža Hanžka) 2.771 zadev, v tretjem šestletnem obdobju (tj. v obdobju varuhinje dr. Zdenke Čebašek-Travnik) 2.761 zadev, v četrtem šestletnem obdobju (tj. v obdobju varuhinje Vlaste Nussdorfer) 3.451 zadev, v petem šestletnem obdobju (tj. v obdobju varuha Petra Svetine) pa 4.311. V zadnjih dvanajstih letih, predvsem pa v zadnjih petih letih, se je močno povečalo število obravnavanih zadev. Če je v letih pred pandemijo nalezljive bolezni covid-19 Varuh obravnaval manj kot 5.000 zadev na leto in od tega okoli 3000 pobud (leta 2018 4.719 zadev in od tega 3.073 pobud in leta 2019 4.600 zadev in od tega 2.957 pobud), pa je število obravnavanih zadev in pobud v obdobju pandemije covida-19 naraslo kar za tretjino. Leta 2020 je tako Varuh obravnaval kar 6.852 zadev in do tega 3.770 pobud, leta 2021 pa 6.863 zadev in od tega 3.720 pobud – številne zadeve in pobude so se nanašale na ukrepe, povezane s preprečevanjem bolezni covid-19. Vendar se po koncu epidemije oziroma pandemije covida-19 število obravnavanih zadev ni bistveno zmanjšalo. Tako je leta 2022 Varuh obravnaval 6.225 zadev in od tega 3.224 pobud, leta 2023 pa 5.975 zadev in od tega 3.026 pobud. Končnih podatkov za leto 2024 še ni.

Vendar je treba ugotoviti, da se je delež utemeljenih pobud med rešenimi v zadnjih desetih letih občutno zmanjšal, kar gre morda pripisati tudi spremembi meril za spremljanje statističnih podatkov Varuha. Zato velja opozoriti, da vsi statistični podatki Varuha za obdobje 30 let delovanja Varuha niso nujno poenoteni in lahko deloma odstopajo tudi glede na spremenjena merila notranje sistemizacije področij in obravnave pobud v različnih obdobjih. Če je bil delež utemeljenih pobud med rešenimi v obdobju 1995–2013 24,3 odstotkov, je znašal v obdobju 2013–2018 15,1 odstotkov in v obdobju 2019–2023 5,4 odstotkov. Večina pobud bodisi ni utemeljenih, je takih, v katerih ni pogojev za obravnavo, bodisi ne spadajo v Varuhovo področje, manjši del pobud pa je neutemeljenih, ker so s področja Državnega preventivnega mehanizma, ker obravnavajo pripombe na predpise ali pa ker pobudnik umakne soglasje na področju zagovorništva.

Poudariti je treba, da število in delež utemeljenih pobud med rešenimi nista prava kazalnika stanja varstva človekovih pravic v Sloveniji. Prvič zato, ker

se vsaka oseba, ki ji organi oblasti kršijo človekove pravice, ne obrne nujno tudi na Varuha. Drugič pa zato, ker lahko ena utemeljena pobuda, v kateri je Varuh ugotovil sistemsko nepravilnost, pomeni kršitev pravic več sto ali celo več tisoč oseb. Tudi zato Varuh na podlagi podatkov, ki jih dobi iz javno dostopnih virov, na posameznih področjih odpira tudi lastne pobude ali širša vprašanja.

V zadnjih desetih letih Varuh na letni ravni ugotovi med 220 in 450 kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter drugih nepravilnosti, kot je kršitev načela dobrega upravljanja, pravičnosti ali pravne in socialne države. **Največ kršitev je ugotovil v covidnem letu 2020, in sicer 473.** Vse od začetka delovanja je najpogostejša kršitev načela dobrega upravljanja.

Za obravnavo pobud so zadolženi **namestniki varuha in Strokovna služba Varuha**, ki jo že deset let, torej vse od leta 2014 dalje vodi **Martina Ocepek, direktorica Strokovne službe**, ki organizira in vodi delo javnih uslužbencev v strokovni službi po navodilih varuha in namestnikov varuha.

Vzpostavitev Enotne vstopne točke v letu 2020

V letu 2020 je Varuh vzpostavil **Enotno vstopno točko (EVT)**, ki predstavlja nekakšno triažo Varuha ter običajno prvi stik posameznic in posameznikov z institucijo Varuha. V letih 2021, 2022 in 2023 je **Strokovna služba** Varuha nadgradila tudi enotne kriterije za delitev pobud, ki ostanejo v EVT, in tistih, ki jih Varuh podrobneje obravnava na posameznih vsebinskih področjih dela.

Delo enotne vstopne točke obsega: klasifikacijo pobud, sprejemanje vseh telefonskih klicev za strokovno službo, dnevno sprejemanje vseh najavljenih in nenajavljenih posameznikov, ki se osebno oglasijo pri Varuhu, pisanje odgovorov na pobude, prejete v vednost, pojasnila in anonimne pobude.

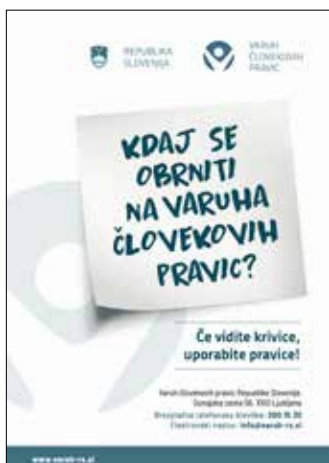
Prejete pobude se uvrstijo v enotno vstopno točko, če:

- je prejeto sporočilo poslano Varuhu le v vednost in ne gre za zadevo, ki terja kakršnokoli posredovanje Varuha,
- gre za anonimno vlogo in ne gre za zadevo, ki terja kakršnokoli posredovanje Varuha,
- gre za očitno nepristojnost Varuha,
- je iz pobude razvidno, da se pobudnik še ni obrnil na pristojne organe,

- pobudnik prosi le za nasvet,
- pobudnik zastavlja hipotetična vprašanja,
- gre za nejasne pobude,
- ima Varuh na določenem področju že sprejeto stališče,
- so nepopolne.

V EVT je bilo npr. leta 2023 obravnavanih 1164 pobud (v letu 2022 pa 1056) in sprejetih 2913 klicev (v letu 2022 pa 2859). Skupaj je bilo leta 2023 v EVT torej obravnavanih 4077 zadev (v letu 2022 pa 3915).

EVT zagotavlja odprtost institucije, saj strokovni sodelavci v EVT vsak dan sprejemajo vsakega najavljenega ali nenajavljenega posameznika in mu pojasnijo pristojnosti Varuha, način vložitve pobude in pravne možnosti, ki jih ima na voljo. V EVT prejmejo pobudniki pisna pojasnila o zadevah, ki jih posredujejo Varuhu v vednost, zaprosijo za pojasnila, nasvete in stališča. O vseh telefonskih in osebnih pogovorih se beležijo uradni zaznamki, s katerimi se seznani tudi varuh in pristojni namestnik varuha.

PODROČJA DELA

A. Obravnavane ranljive skupine

- 2.1 SVOBODA VESTI IN VERSKE SKUPNOSTI
- 2.2 NARODNE IN ETNIČNE SKUPNOSTI
- 2.3 ZAPOSLENI IN BREZPOSELNI
- 2.4 ŽENSKE
- 2.5 OTROCI
- 2.6 INVALIDI
- 2.7 STAREJŠI
- 2.8 LGBTIQ+
- 2.9 TUJCI

B. Obravnavana vsebinska področja

- 2.10 ENAKOST PRED ZAKONOM IN PREPOVED DISKRIMINACIJE
- 2.11 VARSTVO DOSTOJANSTVA, OSEBNOSTNIH PRAVIC TER VARNOSTI IN ZASEBNOSTI
- 2.12 SVOBODA IZRAŽANJA
- 2.13 ZBIRANJE IN ZDRUŽEVANJE TER SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU JAVNIH ZADEV
- 2.14 OMEJITEV OSEBNE SVOBODE
- 2.15 POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE
- 2.16 ZDRAVSTVENO VARSTVO
- 2.17 SOCIALNE ZADEVE
- 2.18 DRUGE UPRAVNE ZADEVE
- 2.19 PRAVOSODJE
- 2.20 POLICIJSKI POSTOPKI, ZASEBNO VAROVANJE, DETEKTIVI IN REDARJI
- 2.21 OKOLJE IN PROSTOR
- 2.22 REGULIRANE DEJAVNOSTI
- 2.23 DRUŽBENE DEJAVNOSTI
- 2.24 STANOVANJSKE ZADEVE

Varuh nadzira oblast in omejuje njeno samovoljo pri poseganju v človekove pravice in temeljne svoboščine.

Varuh je neodvisna državna institucija, ki skrbi za varstvo in spodbujanje človekovih pravic v Sloveniji.

Redna letna poročila Varuha in Državnega preventivnega mehanizma državnemu zboru ter priporočila Varuha

Varuh svoja priporočila državnim organom, organom lokalnih skupnosti in nosilcem javnih pooblastil vsako leto vključi v svoje letno poročilo državnemu zboru in tudi v poročilo Državnega preventivnega mehanizma (DPM). V poročilu tudi poda oceno uresničevanja preteklih priporočil in opozori na še neuresničena, a še vedno aktualna pretekla priporočila. Večina priporočil je naslovljena na vlado in različna ministrstva, nekatera pa se nanašajo tudi na drugi dve veji oblasti, občine in nosilce javnih pooblastil, izhajajo iz konkretnih ugotovljenih kršitev človekovih pravic, temeljnih svoboščin, načela dobrega upravljanja ali načela pravičnosti s strani državnih organov, organov lokalne skupnosti ali nosilcev javnih pooblastil. V manjši meri priporočila izhajajo iz lastnih analiz, pobud, odprtih na lastno pobudo, ali obravnavanja širših vprašanj. Temu je treba dodati še priporočila, ki jih institucijam odvzema prostosti od leta 2008 dalje daje DPM. **Skupaj je dal Varuh od leta 1995 dalje različnim oblastnim organom več tisoč priporočil.**

Poročila predstavljajo svojevrsten zgodovinski pregled sistemskih in drugih kršitev človekovih pravic. Z njimi Varuh družbi, predvsem pa državnim in lokalnim oblastem, nastavlja ogledalo, v katerem se zrcalita učinkovitost in kakovost njihovega dela. Številna priporočila Varuha so bila uresničena, vendar Varuh nenehno opozarja, da ostaja veliko število še neuresničenih varuhovih priporočil. Nekatera ostajajo neuresničena tudi 15 let in več, kar je še posebej zaskrbljujoče. **Konec leta 2024 ostaja okoli 120 neuresničenih varuhovih priporočil.** Varuh oblasti, predvsem vlado in različna ministrstva, nenehno poziva k sprejemu ukrepov za odpravo ugotovljenih kršitev in nepravilnosti. Odgovornost za uresničevanje Varuhovih priporočil nosita tako izvršna kot zakonodajna veja oblasti in ne Varuh človekovih pravic. Od leta 2019 dalje Varuh izdaja tudi povzetek dela Varuha, katerega ključna vsebina je prav pregled vseh novih priporočil z namenom, da bi bila knjižica tudi praktični pripomoček odločevalcem glede upoštevanja vidikov človekovih pravic pri njihovem vsakdanjem delu.

Od leta 2016 dalje Ministrstvo za pravosodje redno pripravi odzivno poročilo vlade na letno poročilo Varuha, v katerem se opredeli do uresničevanja vseh novih in še aktualnih preteklih Varuhovih priporočil, in na poročilo DPM. Pred tem je vlada pripravljala bodisi mnenje vlade o letnem poročilu Varuha bodisi odzivno poročilo vlade, vendar običajno odziv ni vseboval opredelitve

do vseh Varuhovih priporočil. Ministrstvo za pravosodje je tudi pristojen organ za pripravo sprememb in dopolnitev Zakona o varuhu človekovih pravic. Varuh ves čas izpostavlja pomen sodelovanja med različnimi organi, saj zelo pogosto ostajajo neuresničena priporočila, ki se nanašajo na več resorjev. Varuh izpostavlja tudi, da je nedopustno, da resorji priporočila Varuha zavrnejo zaradi nestrinjanja, in da nekatera priporočila ostajajo neuresničena tudi že 15 let in več.

Varuh izdaja tudi posebna poročila, v katerih obravnava posamične teme. Tudi ta poročila obravnava Državni zbor RS. V 30 letih je Varuh pripravil enajst posebnih poročil, v katerih je obravnaval aktualna vprašanja. V zadnjih 15 letih je obravnaval dostopnost centrov za socialno delo za gibalno in senzorno ovirane invalide (2022), kršitve človekovih pravic oseb z duševno motnjo pri njihovem neprostovoljnem nastanjevanju in obravnavi v varovanih oddelkih socialnovarstvenih zavodov (2017), Zagovorništvo otrok (2013), bivanjske razmere Romov na območju jugovzhodne Slovenije (2012). V prvih 15 letih svojega delovanja pa se je obravnaval uresničevanje pravic svojcev padlih v vojni za Slovenijo 1991 (1998), problematiko obravnavanja zaprtih oseb (1999), problematiko obravnavanja oseb z duševno motnjo (1999), problematiko najemnikov v denacionaliziranih stanovanjih (2022), podzakonskih aktov (2002) in problematiko »izbrisanih« v letnih poročilih varuha (2004).

Državni preventivni mehanizem: varstvo pravic oseb z odvzeto prostostjo in preprečevanje mučenja ali ponižujočega ravnanja

Varuh v sodelovanju z izbranimi nevladnimi organizacijami izvaja tudi naloge in pooblastila državnega preventivnega mehanizma (DPM). Državni zbor je namreč v 5. členu Zakona o ratifikaciji Opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju iz leta 2006 določil, da naloge in pooblastila državnega preventivnega mehanizma (DPM) po omenjenem protokolu in konvenciji izvršuje Varuh. Zakon tudi določa, da pristojnosti in naloge državnega preventivnega mehanizma po opcijskem protokolu, skladno s 17. členom, izvršuje Varuh človekovih pravic, v dogovoru z njim pa tudi nevladne organizacije, registrirane v Republiki Sloveniji, ter organizacije, ki so pridobile status humanitarne organizacije v Republiki Sloveniji. Takšna rešitev določitve DPM je poznana tudi kot način delovanja DPM »Ombudsman+«. Namen izvajanja nalog DPM je okrepiti varstvo oseb z odvzeto prostostjo pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja. Pri izvajanju nalog in pooblastil DPM obiskuje vse kraje v Sloveniji, kjer so ali bi lahko bili nameščeni posamezniki, ki jim je z aktom oblastnega organa odvzeta prostost. Gre za preventivne obiske.

Od leta 2015 v okviru Varuha deluje posebna enota DPM, ki ne obravnava individualnih pobud, temveč obiskuje le kraje odvzema prostosti in opravlja druge naloge DPM. Tako je Varuh zagotovil ločitev obeh svojih dejavnosti, to je preventivne, ki jo opravlja DPM, in odzivne, kar pomeni obravnavanje prejetih pobud. Potrebo po taki ločitvi izrecno poudarja 32. točka Smernic o državnih preventivnih mehanizmih SPT,⁷ sprejetih na dvanajstem zasedanju v Ženevi od 15. do 19. novembra 2010. Ta določa, da se morajo, kadar organ, pristojen za DPM, poleg nalog v skladu z Opcijskim protokolom opravlja tudi druge naloge, naloge DPM opravljati v okviru ločene enote ali oddelka, ki ima svoje osebje in ločen proračun. Izvajanje nalog in pooblastil DPM je tako precej bolj organizirano in s tem učinkovitejše. Boljša organiziranost dela omogoča tudi boljšo pripravo na posamezni obisk, njegovo izvedbo in izdelavo poročila o obisku. Delovanje posebne notranje organizacijske enote Varuha, ki izvaja le naloge in pooblastila DPM, je leta 2017 določil tudi Zakon o dopolnitvah Zakona o varuhu človekovih pravic (ZVarCP-B)⁸ v 50.c členu, določa pa tudi, da DPM vodi namestnik varuha človekovih pravic, ki ga za

določeno obdobje pooblasti varuh. Od ustanovitve dalje DPM vodi **namestnik varuha Ivan Šelih**.

Kraji odvzema prostosti v Sloveniji so zlasti:

- zavodi za prestajanje kazni zapora (ZPKZ) z vsemi svojimi oddelki in Prevezgojni dom Radeče,
- strokovni centri za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami (SC),
- krizni centri za otroke in mladostnike (KC),
- nekateri socialnovarstveni zavodi (SVZ) – domovi starejših, posebni SVZ, centri za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) in varstveno delovni centri (VDC),
- psihiatrične bolnišnice (PB),
- prostori za policijsko pridržanje oziroma zadržanje na policijskih postajah (PP) in Center za pridržanje Ljubljana,
- Center za tujce v Postojni (CT) in Azilni dom v Ljubljani z izpostavami (zlasti sprejemni prostori),
- prostori za pridržanje v Slovenski vojski in
- vsi drugi kraji po 4. členu Opcijskega protokola (na primer policijska intervencijska vozila in podobno).

DPM vsako leto obišče različne kraje odvzema prostosti. Tako je leta 2023 obiskal 87 krajev odvzema prostosti, leta 2022 98, v covidnem letu 2021 60, v covidnem letu 2020 51, ko je opravil tudi dve spremljanji vračanja tujcev (to-rej skupaj 53), leta 2019 63 krajev in leta 2018 80. DPM o svojem delu redno poroča državnemu zboru, skrbi pa tudi za ozaveščanje javnosti o pomenu DPM.

Skoraj vsi obiski so opravljeni brez predhodne najave, DPM pa opravlja tudi kontrolne obiske (pri teh zlasti preverja uresničitev priporočil s preteklih obiskov). O vsakem obisku DPM pripravi izčrpno poročilo o ugotovitvah o obiskani ustanovi. To poročilo vsebuje tudi predloge in priporočila za odpravo ugotovljenih nepravilnosti in izboljšanje stanja, vključno z ukrepi za zmanjšanje možnosti nepravilnega ravnanja v prihodnje. Na primer, v letu 2023 je DPM obiskanim institucijam dal skupaj 578 priporočil, leta 2022 pa 571.

DMP ob svojih obiskih zazna npr.:

- da so številne obiskane ustanove prav zaradi Varuhovih poročil izboljšale bivalne razmere in ravnanja z osebami, ki jim je odvzeta prostost,
- da je Center za tujce v času od prejšnjega obiska DPM uresničil več preteklih priporočil DPM,
- da so prostori Prevezgojnega doma Radeče neprimerni za bivanje in življenje oseb z izrečenim vzgojnim ukrepom,
- prezasedenost ZPKZ in pomanjkanje osebja na vseh področjih dela, še posebej na področju strokovnega dela z zaprtimi in varnosti,
- da so razmere za prestajanje kazni zapora oziroma pripora za ženske zaprte osebe na nekaterih področjih slabše v primerjavi z moškimi.

Vsaka skupina, ki opravlja obisk, je sestavljena iz predstavnikov Varuha in izbranih organizacij. 5. 10. 2007 Varuh objavi prvi javni razpis za sodelovanje nevladnih organizacij z Varuhom pri izvajanju nalog in pooblastil DPM (Uradni list RS, št. 90/2007). Varuh je takrat izbral obe prijavitelji organizaciji: Mirovni inštitut in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij. Nevladne organizacije, ki so v letu 2023 z Varuhom sodelovale pri izvajanju nalog DPM, pa so: Novi paradoks – Slovensko društvo za kakovost življenja, Društvo Pravo za vse, SKUP – Skupnost privatnih zavodov, PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Zavod Mirovni inštitut Ljubljana, Zveza društev upokojencev Slovenije, Spominčica – Alzheimer Slovenija –

Slovensko združenje za pomoč pri demenci, Slovenska fundacija za UNICEF, Zveza prijateljev Mladine Slovenije in Zveza sožitje – Zveza društev za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Slovenije.

DPM lahko podaja tudi predloge in pripombe k veljavnim ali predlaganim zakonom (19. člen Opcijskega protokola). Od ustanovitve dalje je dal mehanizem več predlogov v postopku priprave novele Zakona o kazenskem postopku, Kazenskega zakonika (KZ-1), Zakona o duševnem zdravju, Zakona o državnem tožilstvu, Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij in tudi glede novega Zakona o preprečevanju nalezljivih bolezni ter v zvezi s Pravilnikom o izvrševanju pripora in Pravilnikom o izvrševanju kazni zapora.

Delegacija Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) na obisku pri Varuhu, oktober 2024.

Varuh je v sodelovanju s Svetom Evrope 17. in 18. 4. 2018, pripravil mednarodno konferenco v počastitev 10. obletnice delovanja DPM. Tema konference je bila **Ocenjevanje vpliva DPM-jev.** Med izpostavljenimi uspehi velja poudariti, da so psihiatrične bolnišnice na podlagi priporočil DPM poskrbele za doslednejše spoštovanje določb Zakona o duševnem zdravju pri sprejemu oseb zaradi prisilne hospitalizacije ter odpravile napake pri uvedbi in dokumentiranju posebnih varovalnih ukrepov, poskrbele pa so tudi za boljše obveščanje pacientov o njihovih pravicah. Tudi domovi za starejše in posebni socialnovarstveni zavodi so poskbeli za doslednejše spoštovanje določb Zakona o duševnem zdravju pri sprejemu in namestitvi oseb v varovalne oddelke. Po priporočilih DPM-ja so bile natančnejše in pravilnejše opredeljene

pravne podlage za namestitve stanovančev na varovalne oddelke, dodatno se je razvil koncept obravnave oseb z demenco, domovi pa so poskrbeli za prijetnejši videz varovalnih oddelkov.¹

DPM je tudi mednarodno aktiven, preko poročil se odziva na poizvedbe različnih mednarodnih odborov, kot je npr. Odbor Združenih narodov proti mučenju (CAT) ali Odbor za preprečevanje mučenja (CPT) pri Svetu Evrope. Je tudi ustanovni član mreže South-East Europe Network (SEE NPM Network), ki je bila ustanovljena leta 2013, sodeluje pa tudi z mednarodnim združenjem za preprečevanje mučenja (Association for the Prevention of Torture – APT) s sedežem v Ženevi v Švici.

Namestnika varuha Ivan Šelih in Miha Horvat sta se v imenu Varuha v Ženevi, 14. 11. 2023, udeležila 78. seje Odbora proti mučenju (CAT), ustanovljenega na podlagi Konvencije Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Odbor na navedeni seji obravnava s strani Republike Slovenije predloženo četrto periodično poročilo Republike Slovenije o implementaciji omenjene konvencije (država je s predložitvijo sicer zamujala več let). Varuh je v istem letu že na lastno pobudo posredoval CAT-u svoje alternativno poročilo². CAT je posebej izpostavil, da je slovenski DPM zgled dobre prakse delovanja tovrstnih mehanizmov. DPM je svoja opažanja predstavil tudi predstavnikom Evropskega odbora za preprečevanje učenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) v Sloveniji oktobra 2024.

DPM vsako leto pripravi tudi podrobnejše samostojno poročilo o svojem delu, ki je sicer del letnega poročila Varuha. Poročilo DPM za leto 2023 je bilo že šestnajsto.

Zagovorništvo otrok: pomemben vidik varstva otrokovih pravic Varuha

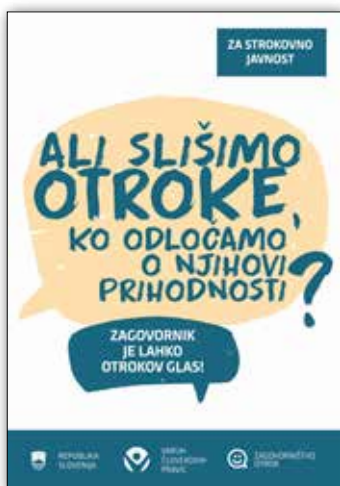
Zagovorništvo krepi glas otrok. Po več kot desetletnem neformalnem delovanju zagovorništva v okviru pilotnega projekta Zagovornik – glas otroka in evalvacijski študiji Inštituta RS za socialno varstvo iz leta 2017 je Zagovorni-

¹ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/na-mednarodni-konferenci-ob-10-letnici-dpm-slovenije-o-vplivu-drzavnih-preventivnih-mehanizmov/>.

² <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/institucija-varuha-sodelovala-na-seji-odbora-zdruzenih-narodov-proti-mucenju/>.

štvo otrok z uveljavitvijo novele Zakona o varuhu človekovih pravic iz 14. oktobra 2017 postalo Varuhova redna naloga. Od 15. aprila 2019 se je v celoti začel uporabljati tudi Družinski zakonik, ki je izvajanje pravice otroka do zagovornika vezal na začetek uporabe posebnega zakona o zagovorništvu.

Podrobneje Varuh o zagovorništvu piše v svojem letnem poročilu za leto 2018, strokovna javnost se je z zagovorništvom spoznala na petih posvetih leta 2019 (v Mariboru, Kopru, Murski Soboti, Celju in Novem mestu), kjer je presenetila velika udeležba strokovnih delavcev centrov za socialno delo, sodišč, pa tudi šol, vrtcev, zdravstva, policije in nevladnih organizacij. Varuh je vzpostavil mrežo zagovornikov, ki morajo izpolnjevati zakonske pogoje, sicer pa delo opravljajo kot prostovoljci. Varuh koordinira njihovo delo in skrbi za usposabljanja in mrežo zagovornikov. V letu 2023 je tako potekal Strokovni posvet udeležencev zagovorništva otrok z nosilno temo Pomen zagovorništva pri skrbi za duševno zdravje otrok, v letu 2021 pa je izšel Zbornik zagovorništva otrok, ob tem je bil organiziran tudi strokovni posvet o pomenu zagovorništva pri vzpostavitvi varnega prostora za otroke. Varuh redno organizira izobraževanje (novih) zagovornikov.

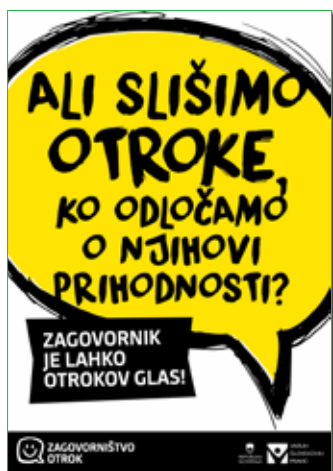

Zagovornik ni podaljšana roka institucij in je povsem neodvisen. Ne odloča o tem, kaj je za otroka najboljše. Obvešča ga o dogajanju in postopkih na otroku prijazen ter razumljiv način in mu omogoča, da izrazi svoje mnenje o vseh zanj pomembnih stvareh. Cilji zagovorništva so, da zagovornik kot zaupna oseba otroku omogoči varno izpoved izkušenj, čustev in doživljanj, denimo ob razvezi staršev, ter da zagovornik otroku nudi ustrezno čustveno oporo. Zagovornik je namenjen otrokom in mladostnikom do 18. leta starosti, kadar starši ne morejo ali ne zmorejo ustrezno varovati njihovih koristi. Otroku nudi strokovno pomoč, da ta izrazi svoje mnenje v vseh postopkih in zadevah, v katerih je udeležen, ter z mnenjem otroka seznaniti pristojne organe in institucije, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih. Temeljna naloga zagovornika je opolnomočenje otroka, kar pomeni, da otrok končno nastopa v vlogi subjekta v polnem pomenu besede (z vsemi pravicami, ki mu pripadajo). Zagovorništvo pomeni govoriti za nekoga, vendar ne v pokroviteljskem smislu, temveč tako, da bodo interesi, želje in pravice zares upoštevani. Pomeni, da zagovorniku otrok zaupa svoje mnenje in potem to mnenje tudi posreduje tistim, ki ga morajo slišati, to je sodiščem, centrom za socialno delo in drugim organom, ki odločajo o prihodnosti njegovega življenja. Zagovornik ni zakoniti zastopnik otroka, ni sodni izvedenec, ki bi ocenjeval, kaj je za otroka dobro. Omogoča le, da je slišan glas otrok v postopkih in drugih zadevah, s tem pa je lahko odločanje o njihovih koristih kakovostnejše in brez odlašanja. Pomeni tudi enega od načinov implementacije 12. člena Konvencije o otrokovih pravicah.

Varuh v letnih poročilih izpostavlja različne primere s področja zagovorništva otrok, med njimi:

- primer zagovorništva za čustveno hudo poškodovanega najstnika,
- primer, ko je to, da slišimo glas otroka, pomembno sporočilo, ki ga ta začuti od odraslih,
- primer, ko Varuh ni pravočasno prejel informacije o strinjanju otroka z zagovorništvom,
- primer, ki obravnava ponovno postavitve zagovornika otroku zaradi spremenjenih družinskih razmer in novih postopkov na sodišču,
- primer, ko Varuh sledi volji otroka in mu ne imenuje zagovornika, kadar otrok s tem ne želi sodelovati, ali primer, ko zagovorništvo ni prava rešitev za otroka,

- primer, ko pri odvzemu otrok ne gre za njihovo voljo, temveč njihovo zaščito,
- primer, ko gre za zavrnitev postavitve zagovornika otroka v postopku preverjanja ustreznosti usmeritve v program vzgoje in izobraževanja,
- primer, ko sodna poravnava in proces zagovorništva otrok ne bi smela sovpadati, idr.

Od leta 2020 dalje Zagovorništvo otrok letno prejme nekaj nad 100 pobud in prav približno toliko otrok tudi dobi zagovornika, kar je nekoliko več kot v letih 2019 in 2018. Izjema je leto 2022, ko se je število pobud na zagovorništvo povečalo skoraj za eno tretjino, saj je zagovorništvo otrok prejelo kar 141 pobud, zagovornika pa je v letu 2022 dobilo 147 otrok, ob tem so zagovorniki opravili skupaj 1133 srečanj z otroki. Varuh že ves čas opaža, da v nekaterih območjih v Sloveniji institut zagovorništva otrok s pridom uporabljajo, drugod pa se za postavitev zagovornika še vedno zelo redko odločajo.

Povprečna starost otroka, ki mu je bil postavljen zagovornik, je nekje med 10 in 11 let. Najpogosteje so pobudniki za postavitev zagovornika otroka starši, centri za socialno delo, okrožna sodišča, redkeje pa drugi ali otroci sami. Za vsa leta velja, da se zagovornik v praksi postavi predvsem v primerih, ko se starša pred sodiščem dogovarjata o tem, kje naj bi otrok živel po ločitvi, komu naj bi bil zaupan v varstvo in vzgojo, s katerim od staršev bo imel stike, ter o tem, kje naj bi se šolal.

Varuh opozarja, da je o pravicah otrok treba odločati hitro in da mora država perečemu vprašanju nameščanja otrok v zavode nameniti več pozornosti, saj gre za še posebej ranljive otroke, ki so ostali tudi brez svojih družin. V letnem poročilu za leto 2019 je Varuh tudi na podlagi dela Zagovorništva otrok dal priporočilo, da je potrebno takojšnje ukrepanje glede odpravljanja pomanjkanja sodnih izvedencev v družinskih zadevah, saj le-to lahko vodi v kršitve pravic otrok. To priporočilo kljub nekaterim že sprejetim ukrepom za zdaj ostaja neuresničeno in ga Varuh ponavlja.

Varuh ves čas daje posebno pozornosti tudi otrokovim pravicam na splošno. Je opazovalni član Mreže evropskih varuhov otrokovih pravic (ENOC), ki je bila ustanovljena leta 2003. Varuh je v mrežo vključen kot opazovalec, saj ima mreža s statutom predpisane stroge pogoje za pridobitev polnopravnega članstva, ki zahtevajo zakonske pravne podlage za delovanje na področju otrokovih pravic in posebnega varuha oz. vsaj namestnika, ki ga izvoli državni zbor. **V začetku leta 2023 je varuh Peter Svetina kot prvi varuh svojega namestnika dr. Jožeta Rupačiča imenoval za tistega, ki je v instituciji posebej odgovoren samo za področje otrokovih pravic.**

Leta 2021 je Varuh v sodelovanju s svojim Centrom za človekove pravice pripravil tudi kampanjo Če vidiš krivice, uporabi pravice, ki otroke in mlade seznani z njihovimi pravicami. Varuh je v okviru projekta vzpostavil še poseben elektronski naslov (otroci@varuh-rs.si) in brezplačno telefonsko številko, namenjeno otrokom. Poleti 2023 je Varuh v sodelovanju med pristojnim namestnikom, Centrom in nevladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z otrokovimi pravicami, pripravil predlog Skupne izjave Varuha in organizacij, ki se zavzemajo za otrokove pravice, o napovedani prenovi nacionalnega programa vzgoje in izobraževanja za naslednje desetletje; izjava je bila predstavljena 28. 9. 2023.

Center za človekove pravice: izvajanje splošnega mandata nacionalne institucije za človekove pravice

Center za človekove pravice kot organizacijska enota Varuha uresničuje splošni, širok mandat Varuha kot nacionalne institucije za človekove pravice. Center po Zakonu o varuhu človekovih pravic ne obravnava pobud posameznikov po 26. členu tega zakona, ampak ima na podlagi njegovega 50.b člena naloge, povezane s splošnim mandatom nacionalnih institucij za človekove pravice. Center je bil ustanovljen prav za namen uresničevanja splošnega

mandata, ki ga ima Varuh kot nacionalna institucija za človekove pravice (NHRI), da je bil Varuh v postopku ponovne akreditacije v okviru Globalnega zavezništva nacionalnih institucij (GANHRI) uspešen in je bil januarja 2021 prvič v zgodovini institucije akreditiran s statusom A po Pariških načelih (1993). To daje Varuhu dodatne možnosti sodelovanja v okviru sistema za človekove pravice Združenih narodov in hkrati tudi volilno pravico v GANHRI in Evropski mreži nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI).

Mandat NHRI vključuje ozaveščanje in spodbujanje spoštovanja človekovih pravic, analize in raziskave, (alternativna) mednarodna poročanja, izobraževanje in usposabljanje o človekovih pravicah ter sodelovanje z mednarodnimi in regionalnimi mehanizmi za človekove pravice. V ta namen Center tesno sodeluje tudi z drugimi organizacijskimi enotami Varuha. **Center vodi namestnik varuha človekovih pravic Miha Horvat**, ki hkrati pokriva tudi druga področja dela Varuha. Konec novembra 2024 so v Centru zaposleni še pomočnica vodje Centra, tri strokovne sodelavke in en sodelavec.

Glede promocije, informiranja, izobraževanja in dajanja splošnih informacij je Center izvedel številne projekte, med drugim je konec leta 2020 pripravil projekt o otrokovih pravicah Če vidiš krivice, uporabi pravice. Leta 2021 je pripravil Varuhov vodič: Kako in kdaj s pritožbo na mednarodne pogodbene odbore Združenih narodov in o tem organiziral webinar, maja 2023 pa je skupaj s Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani soorganiziral delavnico za predstavnike civilne družbe in strokovno javnost o sodelovanju organizacij civilne družbe pri izvajanju obveznosti države na podlagi mednarodnih pogodb Združenih narodov o človekovih pravicah. Novembra 2023 je v sodelovanju s SBC – Klubom slovenskih podjetnikov in Društvom za sonaravni

razvoj Focus organiziral meddeležniški posvet Varuha o človekovih pravicah v gospodarstvu, maja 2024 v sodelovanju z Domom upokoјencev Nova Gorica posvet Varuha o deinstitutionalizaciji, istega leta pa oktobra še okroglo mizo o tem, ali starejši potrebujejo zaupnika, ki je potekal v okviru Festivala za tretje življenjsko obdobje. Leta 2024 je pripravil kampanjo o pravicah starejših Tudi starejši imamo svoje pravice, ki se šele začneja in v okviru katere je Center že pripravil istoimensko informativno brošuro.

Okrogla miza o pravicah starejših, Cankarjev dom, Ljubljana, 1. oktober 2024.

Decembra 2021 je razpisal I. javni natečaj za diplomska, magistrska in doktorska dela s področja človekovih pravic – namen natečaja, ki je postal tradicionalen, je krepiti izobraževanje o človekovih pravicah v terciarnem izobraževanju in jih preučevati. Center izvaja tudi usposabljanja o človekovih pravicah za vodilne javne uslužbenke v okviru Upravne akademije (modul UVU 6), kolikor jim čas dopušča zaposleni sodelujejo na različnih posvetih, konferencah, izobraževanjih, seminarjih in okroglih mizah doma in v tujini, na povabilo osnovnih in srednjih šol, vključno gimnazij, pa so izvedli tudi več izobraževanj za otroke, na primer v okviru tehniških dni v osnovnih šolah ali v okviru državlјanske vzgoje v gimnazijah. Center redno pripravlja tudi tri-mesečne preglede aktivnosti na področju človekovih pravic invalidov.

Nagrajenci prvega javnega natečaja Varuha za diplomska, magistrska in diplomska dela z varuhom Petrom Svetino, člani strokovne komisije in tedanjo ministrico za pravosodje dr. Dominiko Švarc Pipan, 29. september 2022.

Center od decembra 2021 dalje redno pripravlja obsežnejše analize oziroma raziskave. Svojo prvo analizo je objavil maja 2021 in sicer Analizo tožilske prakse pregona kaznivnega dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja in nestrpnosti v obdobju 2008–2018, v zvezi s katero je organiziral tudi predstavitveni webinar. Analiza predstavlja prvo celovito analizo pregona sovražnega govora v Sloveniji v določenem obdobju. Spomladi 2022 je Center celovito spremljal obravnavo in položaj begunk in beguncev iz Ukrajine in o tem izdal poročilo. Septembra 2022 je izdal analizo z naslovom Zagotavljanje usposabljanja o človekovih pravicah za javne uslužbence v državni upravi v Sloveniji: analiza programov usposabljanja, ki jih zagotavlja Upravna akademija (Ministrstvo za javno upravo), decembra 2023 pa publikacijo Mednarodni standardi delovanja Varuha človekovih pravic Republike Slovenije (ob 30. letnici Zakona o varuhu človekovih pravic in Pariških načel o statusu nacionalnih institucij za človekove pravice ter 75. letnici Splošne deklaracije človekovih pravic). Center za različne potrebe pripravlja tudi manjše analize, npr. leta 2020 o nasilju nad ženskami in v družini, zagotavljanju dostopnosti spletnih strani za invalide in pridržanju mladoletnih migrantov in iskalcev

azila: leta 2021 pa o vključevanju romskih otrok v osnovnošolski sistem, o pridržanju mladoletnikov v Centru za tujce v Postojni in glede uresničevanja obveze po dostopnosti do spletišč.

Mednarodna poročanja o stanju človekovih pravic in pravne države v Sloveniji so pomembna naloga Centra. Center za institucijo Varuha redno pripravlja alternativna mednarodna poročila oziroma prispevke mednarodnim in regionalnim mehanizmom za človekove pravice. V nadaljevanju so izpostavljena nekatera vidnejša poročila:

- Leta 2019 je prvič pripravil alternativno pisno poročilo o stanju človekovih pravic v Sloveniji za Univerzalni periodičen pregled Slovenije, predstavnica Centra pa je pozneje tudi sodelovala na zasedanju v Ženevi.
- Leta 2020 je pripravil Vmesno alternativno poročilo Odboru za človekove pravice in Komentar Varuha Evropskemu odboru za socialne pravice glede 19. nacionalnega poročila o implementaciji Evropske socialne listine.
- Julija 2021 je Center za ENNHRI pripravil Nacionalno poročilo o stanju človekovih pravic migrantov na meji.
- Od pomladi 2020 Center za Varuha vsako leto pripravi tudi alternativno poročilo o stanju pravne države v Sloveniji, ki ga preko ENNHRI prejme Evropska komisija, s katero tudi vodi reden dialog o stanju pravne države v Sloveniji in EU.
- Leta 2021 je pripravil Vmesno alternativno poročilo Varuha Evropski komisiji proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI), Alternativno poročilo

Varuha Svetovalnemu odboru o Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin, Poročilo Varuha za Poročilo Posebnega poročevalca ZN za človekove pravice migrantov o pushback-ih na kopenskih in morskih mejah, Nacionalno poročilo o stanju človekovih pravic migrantov na mejah, ki je bilo pripravljeno v okviru projekta ENNHRI.

- Leta 2022 je pripravil Prispevek Varuha za poročilo Posebnega poročevalca Združenih narodov za pravice migrantov.
- Leta 2023 je pripravil Komentar Varuha na 22. nacionalno poročilo o implementaciji Evropske socialne listine, Pregled glede implementacije priporočila Odbora ministrov Sveta Evrope o položaju nacionalnih institucij za človekove pravice za ENNHRI in Svet Evrope in v sodelovanju z DPM Alternativno poročilo za obravnavo četrtega periodičnega poročila Slovenije pred Odborom Združenih narodov proti mučenju. Center je pripravil tudi Pisno izjavo Varuha za plenarno sejo Sveta ZN za človekove pravice v zvezi s Poročilom posebnega poročevalca Združenih narodov za človekove pravice in okolje o stanju v Sloveniji. V istem letu je pripravil prispevek Varuha kot tretje strani glede posamične vloge na Odbor Združenih narodov za otrokove pravice in v sodelovanju s Strokovno službo tudi intervencijo tretje strani pred Evropskim sodiščem za človekove pravice v zadevi X in drugi proti Sloveniji glede razumevanja pravice do naravnega sodnika v zadevi, ki se sicer nanaša na pravice otrok in staršev (o zadevi še ni bilo odločeno).
- V letu 2024 je pripravil Alternativno poročilo Varuha Evropski komisiji proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI), Alternativno poročilo Varuha glede stanja človekovih pravic v Sloveniji za Univerzalni periodični pregled, ki deluje v okviru Sveta ZN za človekove pravice, in Prispevek Varuha Odboru za človekove pravice glede seznama vprašanj v zvezi s četrtnim periodičnim poročilom Slovenije.

Varuh je 22. novembra 2024 v Ženevi sodeloval na predseji Univerzalnega periodičnega pregleda, pripravljalnem srečanju, ki poteka pred glavno sejo pregleda. Na njej Slovenija drugim državam poroča o napredku na področju

človekovih pravic, te pa bodo podale priporočila za izboljšave. Svetovalka Centra za človekove pravice Jerneja Turin je na dogodku predstavnikom stalnih predstavništev držav v Ženevi predstavila ključna področja človekovih pravic, ki v Sloveniji zahtevajo posebno pozornost. Posebno pozornost je namenila pravici do zdravja ter zaščiti ranljivih skupin, kot so ženske, invalidi, starejši in Romi.³ Pred tem je maja 2024 je Center pripravil tudi kratek vodič za civilno družbo: Kako napisati prispevek za univerzalni periodični pregled.⁴

Center sodeluje s temi institucijami tudi ob njihovem obisku v Sloveniji, npr. s predstavniki Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI), Skupine strokovnjakov za boj proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (GRVIO), Skupine strokovnjakov za ukrepanje proti trgovini z ljudmi (GRETA), kot tudi s predstavniki različnih institucij Evropske unije, vključno z Evropskim ekonomsko-socialnim odborom. Center pripravlja še druga manjša alternativna poročila za mednarodne organizacije, institucije in združenja s področja človekovih pravic. V letih 2022 in 2023 je Center sodeloval v regionalnem projektu glede pospeševanja vladavine prava in implementacije Listine EU o temeljnih pravicah na nacionalni ravni, katerega glavni partner je bila Agencija EU o temeljnih pravicah, sodelujoči partner pa je bil poleg sedmih NHRI tudi ENNHRI. Leta 2021 je Center sodeloval tudi pri pripravi ENNHRI Poročila o vrzelih v odgovornosti za človekove pravice na evropskih mejah.

Center ob tem aktivno sodeluje z različnimi segmenti civilne družbe v Sloveniji in na evropski ravni ter z ENNHRI in GANHRI.

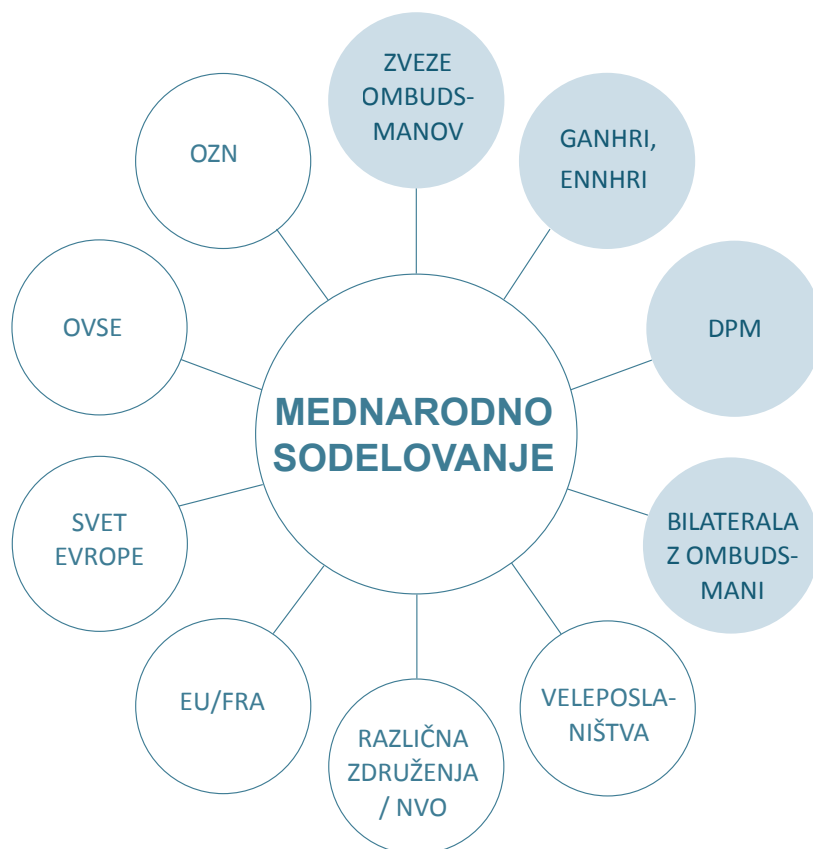
Sodelovanje v mednarodnih združenjih

Varuh se že od ustanovitve dalje aktivno udeležuje na mednarodni ravni, in sicer z udeležbo na različnih mednarodnih dogodkih in izobraževanjih ter s krepitvijo dvostranskih odnosov in sodelovanja. Intenzivnost aktivnosti na mednarodni ravni je bila v različnih obdobjih delovanja Varuha različna, vendar je Varuh ves čas od ustanovitve dalje tako ali drugače mednarodno prisoten. Človekove pravice so univerzalne, zato se od institucije Varuha pričakuje, da se mednarodno povezuje in je mednarodno aktivna. Vendar je

3 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/varuh-clovekovih-pravic-republike-slovenije-na-predseji-univerzalnega-periodicnega-pregleda-v-zenevi/>

4 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/kratek-vodic-za-civilno-druzbo-kako-napisati-prispevek-za-univerzalni-periodicni-pregled/>

jasno, da je težišče dela Varuha doma – na državni in lokalni ravni, mednarodno sodelovanje pa tako ali drugače tudi lahko prispeva k uresničevanju človekovih pravic na nacionalni ravni. Preko mednarodnega sodelovanja želi Varuh tudi prispevati k varstvu in spodbujanju človekovih pravic na evropski in globalni ravni.

Varuh sodeluje pri delu različnih mednarodnih organizacij in njihovih mehanizmov varstva in pospeševanja človekovih pravic in pravne države, kot so OZN, Svet Evrope, OVSE/ODIHR in Evropska unija. Po letu 2019 je Varuh okrepil svoje sodelovanje tako pri delu mednarodnih mehanizmov varstva človekovih pravic (gl. o delu Centra za človekove pravice zgoraj), kar je neposredno povezano tudi z novim mandatom in začetkom delovanja Centra za človekove pravice. Hkrati je Varuh ponovno okrepil sodelovanje institucije v mednarodnih združenjih ombudsmanov in tudi NHRI. Varuh je aktiven tudi prek neposrednih dvostranskih odnosov s kolegi iz tujine kot tudi s predstavniki tujih držav v Republiki Sloveniji.

Mednarodna združenja ombudsmanov, pri delu katerih Varuh v funkciji ombudsmana aktivno sodeluje, so naslednja:

- **IOI** (International Ombudsman Institute) – Mednarodno združenje ombudsmanov (www.theioi.org/the-i-o-i),
- **AOM** (Association of Mediterranean Ombudsmen) – Sredozemsko združenje ombudsmanov (<https://ombudsman-med.org/>),
- **ENO** (European Network of Ombudsmen – European Union) – Evropska mreža varuhov človekovih pravic in Evropska varuhinja človekovih pravic (www.ombudsman.europa.eu/sl/european-network-of-ombudsmen/about/sl).

Obisk varuha Petra Svetine pri tedanjem katalonskem varuhu človekovih pravic Rafaelu Riboju in predsedniku odbora direktorjev za Evropo Mednarodnega inštituta ombudsmanov (IOI), Barcelona, 14. maj 2019 in obisk v Armeniji, 26. november 2019.

V teh združenjih je Varuh tradicionalno aktiven in se je skozi vsa leta redno udeleževal njihovih generalnih skupščin, letnih srečanj in številnih konferenc. Leta 1995 je bil varuh **mag. Ivan Bizjak** izvoljen v vodstvo EOI (Evropsko združenje ombudsmanov), leta 1996 pa še za podpredsednika EOI ter člana vodstva IOI. Funkciji je opravljal štiri leta. Februarja 2003 je bil za člana EOI izvoljen tudi varuh **Matjaž Hanžek**. Novembra tega leta do izteka mandata je prevzel funkcijo enega izmed štirih Evropskih direktorjev v IOI in je bil pooblaščen za Vzhodno in Srednjo Evropo.

Decembra 2021 je bil varuh **Peter Svetina** soglasno izvoljen za člana Upravnega odbora direktorjev za Evropo v okviru IOI. Varuh **Peter Svetina** je bil

Varuh Svetina na Konferenci držav pogodbenic Konvencije o pravicah invalidov, Združeni narodi, New York, 13. junij 2024.

maja 2024 soglasno izvoljen tudi za prvega podpredsednika AOM, nato pa **4. septembra 2024 za predsednika AOM**. Predvsem slednja izvolitev pomeni izjemno čast in priznanje delovanju varuha osebno in institucije na mednarodni ravni. 25. 9. 2024 je na Cipru že vodil izredno zasedanje Generalne skupščine, na katerem je bila po dvoletnem pregledu iz AOM izključena Komisarka za človekove pravice Ruske federacije.

Mednarodna združenja nacionalnih institucij za človekove pravice (NHRI), pri delu katerih je Varuh aktiven:

- GANHRI (Global Alliance of National Human Rights Institutions) – Globalno zavezništvo nacionalnih institucij za človekove pravice (<https://ganhri.org/>); in
- ENNHRI (European Network of National Human Rights Institutions) – Evropska mreža nacionalnih institucij za človekove pravice (<https://ennhri.org/>).

Ko je Varuh 25. 1. 2021 prvič pridobil akreditacijo s statusom A po Pariških načelih, je v obeh združenjih NHRI pridobil tudi volilno pravico. Junija 2023 je svetovalka-analitičarka Centra **Jerneja Turin** v okviru ENNHRI postala

predsedujoča Delovni skupini za pravice invalidov ENNHRI. Novembra istega leta je bila pomočnica vodje Centra **dr. Simona Drenik Bavdek** izvoljena za sopredsedujočo Delovni skupini za pravne zadeve ENNHRI, oktobra 2024 na Generalni skupščini ENNHRI pa še v vodstvo ENNHRI, kar je prva takšna funkcija predstavnika Varuha kot nacionalne institucije za človekove pravice.

Mednarodno sodelovanje Državnega preventivnega mehanizma:

- South-East Europe (SEE) NPM Network – Mreža Državnih preventivnih mehanizmov v JVE (www.see-npm.net/);
- APT (Association for the Prevention of Torture) – Združenje za preprečevanje mučenja.
- IPCAN (Independant Police Complaints' Authority Network) – Mreža neodvisnih organov za obravnavo pritožb zoper postopke policistov (www.ipcan.org).

Leta 2013 so DPM-ji t. i. jugovzhodne Evrope v Beogradu oblikovali mrežo z imenom South-East Europe Network (SEE NPM Network), katere ustanovni član je tudi Varuh kot slovenski DPM. DPM v okviru te mreže izmenjuje izkušnje z drugimi DPM-ji iz regije ter se preko bilateralnih obiskov seznani tudi z zakonodajnim okvirjem teh držav in dejanskimi razmerami v različnih krajih odvzema prostosti. Zadnja tovrstna bilateralna obiska je oktobra 2024 slovenski DPM opravil v Severni Makedoniji, novembra pa še na Hrvaškem.

V IPCAN se je Varuh včlanil julija 2022 in od takrat v mreži aktivno sodeluje. IPCAN je neformalna mreža za izmenjavo in sodelovanje med neodvisnimi strukturami, pristojnimi za zunanji nadzor policijskih in drugih varnostnih sil.

Namestnik varuha človekovih pravic Ivan Šelih se je od 23. do 25. maja 2023 v Strasbourgu v Franciji udeležil srečanja mreže, ki je bilo namenjeno razpravi o vprašanju uporabe sile s strani policije, zlasti pa postopkom policije ob varovanju protestov. Namestnik Šelih je v svoji predstavitvi izpostavil tudi nekatera priporočila Varuha iz njegovih ugotovitev pri nadzoru policijskih postopkov pri izvajanju nalog vzdrževanja javnega reda na protestih v času epidemija COVID-19. Poudaril je, da se mora policija zavedati, da ima ravnanje policistov v primeru spremljanja protestov, lahko velik vpliv na obnašanje protestnikov.⁵

5 <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/mreza-neodvisnih-organov-za-obravnavo-pritozb-zoper-postopke-policistov-ipcan-o-uporabi-sile-s-str/>.

8. novembra 2024 se je namestnik Šelih v Parizu v Franciji udeležil tudi seminarja IPCAN o postopkih policistov z osebami z invalidnostmi in o uporabi novih tehnologij s strani varnostnih sil. Spodbudno je, da tovrstnih pobud v praksi slovenskega varuha ni veliko. Udeleženci pa so poudarili, da se zlasti kaže potreba po usposabljanju in izobraževanju policistov za tovrstne postopke.⁶

Slovenski Državni preventivni mehanizem v gosteh pri kolegh iz Severne Makedonije, 7. oktober 2024.

Mednarodno sodelovanje Varuha kot varuha otrokovih pravic:

- ENOC European Network of Ombudspersons for Children) – Evropska mreža ombudsmenov za otroke (<https://enoc.eu/>),
- CRONSEE (Children's Rights Ombudsmen Network in South-East Europe) – Mreža varuhov otrokovih pravic JVE.

Varuh je zaradi pomanjkljivega zakonodajnega okvira le opazovalni član v ENOC.

⁶ <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/namestnik-varuha-na-seminarju-mreze-neodvisnih-organov-za-obravnavo-pritozb-zoper-postopke-policisto/>.

Mednarodno sodelovanje in nekateri mednarodni dogodki v Sloveniji

Varuh sodeluje **na 60 do 100 mednarodnih dogodkih letno**. Takšno sodelovanje prinaša izmenjavo dobrih praks, razpravo o aktualnih vprašanjih, kot je npr. kako pristopiti k vidiku človekovih pravic v zvezi z umetno inteligenco, pa porabo sredstev v okviru EU skladov ipd. Varuh je kot aktivni član družine ombudsmanov in NHRI v 30 letih **gostil več mednarodnih dogodkov**. Leta 1996 je tako npr. gostil Generalno skupščino IOI v Ljubljani, avgusta 1999 pa je v sodelovanju z evropskim varuhom človekovih pravic Jacobom Södermanom organiziral Konferenco Ombudsman and the Law of the European Union (Collection of written contributions and conclusions) in objavil zbornik s prispevki iz konference. 12. in 13. 11. 2001 je Varuh gostil mednarodno konferenco z naslovom Relationship between Ombudsmen and Judicial Bodies: konferenca je bila eden od projektov Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo za krepitev nacionalnih institucij za človekove pravice. Varuh novembra izda tudi zbornik prispevkov s konference v angleščini. Od 5. do 7. 12. 2002 v Ljubljani poteka Letno srečanje volilnih članov evropskega dela Mednarodnega združenja ombudsmanov (IOI). Nadalje je 19. 5. 2010 Varuh na Brdu pri Kranju gostil 2. konferenco Okolje in človekove pravice: Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah - teorija in praksa ter nato izdal Zbornik strokovnih prispevkov s konference, leta 2017 pa v Ljubljani še 4. mednarodno konferenco Okolje in človekove pravice – Sodelovanje javnosti v okoljskih zadevah; Varuh izda tudi zbornik prispevkov.

Nekatere načrte za mednarodne dogodke je Varuhu preprečila pandemija covida-19. Je pa Varuh 30. 11. in 1. 12. 2023 v Ljubljani gostil mednarodni dogodek ENNHRI o vplivu umetne inteligence na človekove pravice z naslovom Co-Lab: AI - ENNHRI Capacity Building Event on Artificial Intelligence. 5. in 6. 12. 2024 pa Varuh gosti Blejsko konferenco o učinkovitosti institucij Varuhov človekovih pravic in nacionalnih institucij za človekove pravice (NHRI) pri reševanju sodobnih izzivov, ki obeležuje tudi 30 let delovanja Varuha.

Svet varuha za človekove pravice

V okviru Varuha od junija 2018 deluje tudi Svet varuha za človekove pravice (Svet varuha), ki je posvetovalno telo varuha za spodbujanje in varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter za krepitev pravne varnosti. Svet varuha deluje po načelu strokovne avtonomije. Pluralna zastopanost omo-

goča vzpostavitev učinkovitega delovanja civilne družbe, znanosti in organov javne oblasti pri oblikovanju ugotovitev Varuha o stopnji spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter o pravni varnosti v Republiki Sloveniji.

Mandat Sveta varuha je vezan na mandat varuha. Z iztekom mandata varuhinje oz. varuha se torej izteče tudi mandat članicam in članom Sveta varuha, vsakokratni varuh namreč sam določi sestavo omenjenega sveta, ki je njegovo posvetovalno telo. Prvič se je sestel 27. 6. 2018 v mandatu varuhinje Vlaste Nussdorfer, v njenem mandatu se je sestel trikrat. Varuh Peter Svetina je po svojem imenovanju imenoval novo sestavo Sveta varuha. Septembra 2019 se je Svet varuha sestel na Blejskem forumu, kjer so se članice in člani srečali tudi z visoko komisarko OZN Michelle Bachelet. Predsedovanje Svetu varuha za človekove pravice je leta 2023 prevzela **namestnica varuha dr. Dijana Možina Zupanc**, njegova sekretarka pa je **dr. Kornelija Marzel**, nekdanja namestnica varuha. Aktualni člani Sveta varuha, imenovani s sklepom varuha Petra Svetine, so **Alenka Jerše, Darja Groznik, mag. Jelena Aleksić, mag. Lea Benedejčič, dr. Margerita J. Banič, dr. Marko Rakovec, mag. Nataša Briški, Nataša Voršič, Neli Dimc, dr. Patrick Vlačič, Peter Pavlin, dr. Sara Ahlin Doljak, dr. Vasilka Sancin, mag. Žiga Vavpotič in Luka Glavač Gavrilović**. Gre za drugo sestavo Sveta varuha.

V mandatu aktualnega varuha Petra Svetine se je svet sestel na dvanajstih sejah. Na sejah so obravnavali različne tematike od problematike človekovih pravic v gospodarstvu do izzivov pravne države, pravic invalidov ali obravnavanja letnega poročila Varuha.

Na drugi seji Sveta varuha za človekove pravice, ki se je sestel 3. 9. 2019 ob robu Blejskega strateškega foruma, so se člani sveta srečali z Visoko komisarko Organizacije Združenih narodov za človekove pravice Michelle Bachelet. Članom sveta je predstavila nekatere izzive, s katerimi se Združeni narodi srečujejo pri uveljavljanju smernic za uveljavljanje človekovih pravic. Visoka gostja se je še posebej dotaknila pravic v gospodarstvu, kar je bila tudi osrednja tema tokratne seje Sveta varuha.⁷

Svet varuhu lahko priporoči, da določene ugotovitve iz seje izpostavi tudi kot svoja priporočila v letnem poročilu. Na tej podlagi je Varuh npr. za leto 2021 podal priporočilo, s katerim je vladi priporočil, naj po ministrstvih vzpostavi

⁷ <https://www.varuh-rs.si/sl/sporocila-za-javnost/novica/visoka-komisarka-zn-za-clovekove-pravice-s-clani-sveta-varuha-za-clovekove-pravice-o-izzivih-na-podr/>.

osrednjo kontaktno točko za pripravo ocene skladnosti predpisov oziroma ukrepov s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, v vladnem gradivu pa naj doda obvezno obrazložitev k predpisu: »Skladnost predpisa s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami«. V odzivnem poročilu je zapisano, da je bilo priporočilo delno uresničeno. Vlada predloga Varuha ni podprla, Varuh pa pri svojem priporočilu vztraja, saj se z argumentacijo vlade in ministra, pristojnega za javno upravo, ne strinja.

Prva seja druge sestave Sveta varuha za človekove pravice, 10. junij 2019.

Svet varuha je dal v mandatu 2019-2025 instituciji Varuha več priporočil. Svet je predlagal Varuhu, naj:

- opozori vlado na pomen podnebne problematike ter na čimprejšnje ukrepanje na področju podnebne politike.
- pozove vlado, da pred sprejetjem vsakega ukrepa za zaježitev epidemije opravi predhodno presojo posledic ukrepov na človekove pravice in temeljne svoboščine. Navedeno naj postane standard pri sprejemanju predpisov.
- opozori vlado, da kadar vprašanja in dileme naslavlja nanjo, v roku pričakuje odgovore neposredno od vlade, in ne od resornega ministrstva.

- na vlado naslovi dopis o vzpostavitvi centralne kontaktne točke za zagotavljanje ocene sprejetega ukrepa oz. predpisa na človekove pravice, po posameznih ministrstvih.
- se obrne na pristojne z namenom ureditve področja duševnega zdravja, ob vse večjem naraščanju duševnih stisk in samomorov, tudi med mladimi.
- vlado pozove k zagotovitvi, da bodo pristojni resorji (ministrstva, organi v sestavi in drugi) v vsakem odzivnem poročilu vlade na letno poročilo Varuha in tudi ob obravnavi tega poročila na pristojnih delovnih telesih državnega zbora podali argumentiran odziv na priporočila Varuha.
- opozori vlado glede pomena javne razprave o osnutkih zakonov in o nujnosti, da vlada oz. ministrstva omogočijo dovolj časa za javno razpravo
- v zvezi s pripravo in sprejetjem 2. priporočila o izvajanju Nacionalnega akcijskega načrta za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu pošlje poizvedbo na vlado.
- v zvezi s pripravo svetovalnega mnenja Meddržavnega sodišča glede pravice do stavke pošlje poizvedbo na MDDSZ in vlado.
- pristojne javno spodbudi k tehtnemu družbenemu premisleku o uporabi pametnih naprav (predvsem pri otrocih in mladostnikih).

Zahteve Varuha za oceno ustavnosti in zakonitosti ter ustavne pritožbe

Zahteve za oceno ustavnosti in zakonitosti

Na podlagi zakona o ustavnem sodišču lahko tudi varuh človekovih pravic začne s postopkom za oceno ustavnosti oziroma zakonitosti predpisa ali splošnega akta, izdanega za izvrševanje javnih pooblastil. To stori takrat, ko oceni, da predpis ali splošni akt nedopustno posega v človekove pravice ali temeljne svoboščine.

V 30 letih svojega delovanja je Varuh vložil naslednje zahteve za oceno ustavnosti:

2023

Zahteva za oceno ustavnosti 18.a člena Zakona o finančni upravi (ZFU-B)

(Uradni list RS, št. 25/14, 39/22 in 14/23)

Vložena: 2. 3. 2023

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-33/23.

Zahteva za oceno ustavnosti 169. člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP) (Uradni list RS, št. 176/21, 206/21, 35/22, 96/22)

Vložena: 18. 1. 2023

Odločitev: Odločitve še ni.

Mnenje Varuha po 25. členu Zakona o varuhu človekovih pravic (ZVarCP) glede 10.a in 10.b člena Zakona o tujcih (ZTuj-2) (Uradni list RS, št. 91/21 – uradno prečiščeno besedilo, 95/21 – popr., 105/22 – ZZNŠPP, 48/23) **in dopolnitev zahteve za oceno ustavnosti 10.b člena ZTuj-2**

Vložena: 9. 10. 2023

Odločitev: Odločitve še ni.

2019

Zahteva za oceno ustavnosti in zakonitosti Uredbe o mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju (Uradni list RS, št. 43/2018)

Vložena: 15. 2. 2019

2017

Zahteva za oceno ustavnosti 112.a, četrty odstavka 113. člena in 114.a člen Zakona o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)

Vložena: 22. 9. 2017

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-152/17-30

Zahteva za oceno ustavnosti 10.b člena Zakona o tujcih (ZTuj-2)

Vložena: 19. 4. 2017

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-59/17-27

2016

Zahteva za oceno ustavnosti prvega, drugega in tretjega odstavka 37.a člena Zakona o obrambi

Vložena: 3. 2. 2016

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-28/16.

2015

Zahteva za oceno ustavnosti 25. člena Zakona o ukrepih za uravnoteženje javnih financ občin v povezavi z 8. členom Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev

Vložena: 31. 7. 2015

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-109/15.

Zahteva za oceno ustavnosti četrtega odstavka 27. člena, prvega in drugega odstavka 38. člena ter prvega in drugega odstavka 391. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2)

Vložena: 9. 7. 2015

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-100/15.

Zahteva za oceno ustavnosti in zakonitosti členov Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev ter Pravilnika o ugotavljanju premoženja in njegove vrednosti

Vložena: 20. 5. 2015

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-73/15.

2014

Zahteva za oceno ustavnosti tretje alineje osmega odstavka 4. člena Zakona o davku na nepremičnine (ZDavNepr) (Uradni list RS, št. 101/2013)

Vložena: 20. 3. 2014

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-69/14.

2013

Zahteva za oceno ustavnosti 15., 32. in 37. člena Zakona o bančništvu (ZBan-1L) (Uradni list RS, št. 96/2013)

Vložena: 16. 12. 2013

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-295/13.

2012

Zahteva za oceno ustavnosti drugega in tretjega odstavka 74. člena Zakona o duševnem zdravju (ZDZdr) (Uradni list RS, št. 77/2008)

Vložena: 27. 11. 2012

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-294/12.

Zahteva za oceno ustavnosti 143. člena Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF) (Uradni list RS, št. 40/2012)

Vložena: 18. 7. 2012

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-186/12.

Zahteva za oceno ustavnosti 188. in 246. člena Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF) (Uradni list RS, št. 40/2012)

Vložena: 12. 6. 2012

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-146/12.

Zahteva za oceno ustavnosti 40. člena Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (ZVDAGA) (Uradni list RS, št. 30/06)

Vložena: 2. 4. 2012

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-70/12.

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 19. člena Zakona o prekrških (ZP-1-UPB8) (Uradni list RS, št. 29/2011)

Vložena: 18. 1. 2012

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-12/12.

2011

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 2. člena Zakona o humanitarnih organizacijah (ZHO) (Uradni list RS, št. 98/2003)

Vložena: 20. 7. 2011

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-149/11.

Zahteva za oceno ustavnosti 60., 61., 62. in 63. člena Zakona o mednarodni zaščiti (ZMZ-UPB) (Uradni list RS, št. 11/2001)

Vložena: 20. 7. 2011

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-155/11.

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 46. člena Zakona o integriteti in preprečevanju korupcije (Uradni list RS, št. 45/2010)

Vložena: 14. 2. 2011

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-36/11.

2010

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 10. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1) (Uradni list RS, št. 33/07)

Vložena: 15. 1. 2010

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-15/10.

2008

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 30. člena Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ter Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja

Vložena: 20. 6. 2008

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-163/08.

Zahteva za oceno ustavnosti drugega odstavka 23. člena in priloge Zakona o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS-UPB7) (Uradni list RS, št. 95/2007)

Vložena: 18. 1. 2008

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-10/08.

2005

Zahteva za oceno ustavnosti drugega odstavka 29. člena Zakona o plačilnem prometu (ZPlaP-UPB2)

Vložena: 22. 7. 2005

Odločitev: Ustavno sodišče RS.

2004

Zahteva za oceno ustavnosti četrtega odstavka 49. člena Kazenskega zakonika (KZ)

Vložena: 8. 7. 2004

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-192/04.

2003

Zahteva za oceno ustavnosti prvega odstavka 35. člena Zakona o policiji (ZPol)

Vložena: 28. 1. 2003

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-152/03.

2001

Zahteva za oceno ustavnosti členov Zakona o prekrških in Zakona o kazenskem postopku

Vložena: 31. 1. 2001

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-31/01, U-I-32/01.

1999

Zahteva za oceno ustavnosti petega odstavka 11. člena notarske tarife

Vložena: 15. 2. 1999

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-57/99.

1996

Zahteva za oceno ustavnosti 5. odstavka 8. člena Zakona o političnih strankah in 53.a člena Zakona o volitvah v državni zbor (Uradni list RS, št. 62/94 in 44/92, 60/95)

Vložena: 28. 3. 1996

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-85/96.

Zahteva za oceno ustavnosti 1. in 2. odstavka 473. člena Zakona o kazenskem postopku ter 2. stavka v 2. odstavku 16. člena Pravilnika o izvrševanju pripora

Vložena: 12. 6. 1995

Odločitev: Ustavno sodišče RS U-I-103/95.

V mandatu varuha mag. Ivana Bizjaka je institucija Varuha vložila 7 zahtev za oceno ustavnosti (ena je bila umaknjena), v mandatu varuha Matjaža Hanžka 3 zahteve za oceno ustavnosti, v mandatu dr. Zdenke Čebašek Travnik 12 zahtev za oceno ustavnosti, v mandatu Vlaste Nussdorfer 9 zahtev za oceno ustavnosti in v mandatu Petra Svetine 3 zahteve za oceno ustavnosti.

Ustavne pritožbe

Varuh je na podlagi zakona o ustavnem sodišču vložil tudi **4 ustavne pritožbe** s soglasjem tistega, katerega človekove pravice ali temeljne svoboščine je v pričujoči zadevi varoval.

V ustavni pritožbi pod opravilno število **Up-563/15-19** je ustavno sodišče 19. 10. 2017 ugotovilo kršitev pravic, v dveh vloženi pred tem pod opravilnima številka **Up-1055/08** in **Up-591/05** pa ne, kot tudi ne v eni ustavni odločbi vloženi po tem pod opravilno številko **Up-1114/20**.

Zaposleni pri Varuhu človekovih pravic, junij 2024.

III. DEL

Zaposleni pri Varuhu

Pri Varuhu je **zaposlenih največ strokovnjakinj in strokovnjakov za človekove pravice na enem mestu v Sloveniji**. Od ustanovitve do danes je bilo pri varuhu zaposlenih **125** sodelavk in sodelavcev, vključno funkcionarjev.

Vodstva Varuha v različnih mandatih

Obdobje petega varuha človekovih pravic

(šestletni mandat varuha traja od 24. 2. 2019 do 24. 2. 2025)

Varuh človekovih pravic: [Peter Svetina](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Ivan Šelih](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Miha Horvat](#)

Namestnik varuha človekovih pravic od 5. 3. 2020: [dr. Jože Ruparčič](#)

Namestnica varuha človekovih pravic od 24. 1. 2023: [dr. Dijana Možina Zupanc](#)

Generalna sekretarka Varuha od 1.11. 2023: [Tatjana Guštin](#)

Direktorica strokovne službe Varuha: [Martina Ocepek](#)

Vodja Kabineta: [Nina Omerza](#)

* * *

Namestnica varuha človekovih pravic 6. 3. 2020 do 31. 12. 2021: [Marjeta Cotman](#)

Namestnik varuha človekovih pravic do marca 2019: [Tone Dolčič](#)

Namestnica varuha človekovih pravic do 23. 5. 2019: [dr. Kornelija Marzel](#)

Generalna sekretarka Varuha od 1.7.2020 do 31.10.2023: [Urška Nardoni](#)

Generalni sekretar Varuha od 1. 7. 2017 do 1. 7. 2020: [Kristijan Lovrak](#)

Vodja Kabineta od 15. 3. 2019 do 31. 5. 2020: [Pia A. Škulj](#)

Obdobje četrtega varuha človekovih pravic

(šestletni mandat varuhinje je trajal od 23. 2. 2013 do 23. 2. 2019)

Varuhinja človekovih pravic: [Vlasta Nussdorfer](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic: [Tone Dolčič](#)

Namestnica varuhinje človekovih pravic: [mag. Kornelija Marzel](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic: [Jernej Rovšek](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic: [Ivan Šelih](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic od 29. 3. 2016: [Miha Horvat](#)

Generalna sekretarka Varuha do 30. 6. 2017: [mag. Bojana Kvas](#)

Generalni sekretar Varuha od 1.7.2017: [Kristijan Lovrak](#)

Direktorica strokovne službe Varuha: [Martina Ocepek](#)

Obdobje tretjega varuha človekovih pravic

(šestletni mandat varuhinje je trajal od 22. 2. 2007 do 22. 2. 2013)

Varuhinja človekovih pravic: [dr. Zdenka Čebašek - Travnik](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic: [Tone Dolčič](#)

Namestnica varuhinje človekovih pravic od 23. 5. 2007: [mag. Kornelija Marzel](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic: [Jernej Rovšek](#)

Namestnik varuhinje človekovih pravic od 16. 6. 2009: [Ivan Šelih](#)

Generalna sekretarka Varuha: [mag. Bojana Kvas](#)

Direktorica strokovne službe Varuha: [mag. Bojana Cvahte](#)

Obdobje drugega varuha človekovih pravic

(šestletni mandat varuha je trajal od 21. 2. 2001 do 21. 2. 2007)

Varuh človekovih pravic: [Matjaž Hanžek](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Aleš Butala](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [France Jamnik](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Jernej Rovšek](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Tone Dolčič](#)

Generalna sekretarka Varuha: [Bojana Kvas](#)

Direktor strokovne službe Varuha - do konca januarja 2003: [Tone Dolčič](#)

Obdobje prvega varuha človekovih pravic

(šestletni mandat varuha človekovih pravic je trajal od 1994 do 29. 9. 2000)

Varuh človekovih pravic: [mag. Ivan Bizjak](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Aleš Butala](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [France Jamnik](#)

Namestnik varuha človekovih pravic: [Jernej Rovšek](#)

Generalna sekretarka Varuha: [Bojana Kvas](#)

Direktor strokovne službe Varuha: [Karl Erjavec](#)

Drugi zaposleni pri Varuhu

Na dan 19. 11. 2024 je bilo pri Varuhu 59 zaposlenih, med njimi šest funkcionarjev (varuh, trije namestniki in ena namestnica ter generalna sekretarka), 42 uradnikov, 1 pripravnik in 7 strokovno-tehničnih javnih uslužbencev. Sedem zaposlenih ima doktorat znanosti, trije pa magisterij znanosti

Poleg že omenjenih funkcionarjev oziroma vodstva Varuha so pri Varuhu zaposleni naslednji sodelavci in sodelavke Varuhu (po abecednem redu) Gašper Adamič Metlikovič, Polonca Bobič, Sonja Božič Testen, Nataša Bratož, Živa Cotič Zidar, dr. Simona Drenik Bavdek, Barbara Eržen, Natalija Ferlež, Robert Gačnik, Branka Grošelj, Lidija Hvastja Rupnik, Jan Irgel, Mateja Jakša, Lea Javornik, Verica Jurjavčič, Renata Kotar, Žiga Kovač, mag. Uroš Kovačič, Barbara Kranjc, Danijela Kurent, Nataša Kuzmič, mag. Jure Markič, Lina Maršič, dr. Kornelija Marzel, Nataša Mazovec, Kristina Milar, dr. Simona Mlinar, Nejc Moškon, dr. Polona Mozetič, Miha Nabergoj, Urška Nardoni, Andreja Novak, Maša Ocepek, Andrej Ograjenšek, Monika Pivk, Ana Polutnik, dr. Ingrid Russi Zagožen, Amela Selman Lenarčič, Mojca Sirk, Slađana Sorak, Andreja Srebotnik, Mojca Šraj, Neva Šturm, Jerneja Turin, Eva Uranjek, Jana Vavtar Konig, Lan Rok Vošnjak, Jasna Vunduk, Rozi Žalig, Matej Žist in Tisa Žitnik. Novembra 2024 je bilo torej skupaj 59 zaposlenih pri Varuhu.

V preteklosti pa so bili v različnih obdobjih od začetka delovanja institucije pri Varuhu zaposleni (po abecednem redu) tudi Karin Blatnik, Carmen Breznik, Bojan Brank, Irena Burkeljca, Bojana Cvahte, Zlata Debevec, Gregor Dobrila, Tonček Dolčič, Sabina Dolić, Maja Domjanić, Leja Drobnak Škodlar, Ana Fröhlich, Borut Goli, Jožica Hanžel, Liljana Jazbec, Martina Jenkole, Tamara Kek, Tanja Kadunc, Liana Kalčina Srhoj, Irena Kavčnik, Nataša Klavs, Petra Komel, Tina Kraiger, Kaja Kramar, Tjaša Križnik, Marjeta Krmelj, Bojana Kvas, Kristijan Lovrak, Mojca Markizeti, Lena Medič, Jaša Močnik, Anže Novak, Matevž Pavčnik, Zoran Perše, Metka Podobnik, Živan Rejc, Ana Rogelj, Jernej Rovšek, Ana Marija Rus, Barbara Samaluk, Polona Selič, Marija Simčič, Nada Skubic, Eva Stopnik, Jakob Štunf, Manca Šetinc Vernik, Anamarija Pia Škulj, Simona Šijaku, Nataša Štefanec, Špela Šuštar, Petra Tovornik, Mateja Trontelj, Brigita Urh, Svetlana Vakanjac Požar, Boštjan Vernik Šetinc, Josip Vrh, Teja Zrim, Aida Žvan in Peter Železen.

Zaključek

Institucija Varuha človekovih pravic Republike Slovenije je v 30 letih svojega delovanja premaknila mnoge zadeve na področju človekovih pravic v Sloveniji. Postavljeni so bili temelji skrbi za pravice otrok leta 2002, ustanovljen je bil Državni preventivni mehanizem, projekt Zagovorništva je prerasel v institut pod okriljem Varuha, s Svetom za človekove pravice Varuh zagotavlja pluralnost delovanja institucije skladno s Pariškimi načeli, Center za človekove pravice izobražuje, ozavešča, izvaja analize in poroča mednarodnim institucijam. Dosegel je, da je bila ustanovljena forenzična psihiatrija in enota za adolescentno psihiatrijo. Uresničeno je bilo njeno priporočilo, da se ustanovi Ministrstvo za javno upravo. Varuh je namreč težko pričakoval izboljšanje dela javnih uslužbencev v korist prebivalcev Slovenije. Tudi zaradi njegovih vztrajnih opozoril na dolgotrajnost sodnih postopkov so se ti začeli krajšati. Ustanovljen je bil jamstveni in preživninski sklad, ki v primerih, da eden od nekdanjih zakoncev po ločitvi ne želi plačevati prispevka za otroke, tega začne izplačevati Sklad, od kršitelja pa potem terja sredstva. Otroci imajo tako sredstva zagotovljena ne glede na spore med nekdanjimi zakonci. Varuh je s svojim delom in priporočili postavil tudi temelje danes Informacijskega pooblaščenca, zavzemal pa se je tudi za ustanovitev neodvisnega Zagovornika načela enakosti, ki bi imel pristojnosti tudi do zasebnega sektorja. Varuh je postal Nacionalna institucija za človekove pravice, ki svoje izkušnje prenaša tudi v mednarodni prostor.

Če je bilo poročilo varuha v prvem mandatu deležno še premalo pozornosti, se je to v naslednjih letih spremenilo. Poslovniki državnega zbora, ki od leta 2002 ureja tudi razmerje državnega zbora do Varuha, v 272. členu določa, da je na redni seji državnega zbora v času jesenskega zasedanja predvidena posebna točka dnevnega reda za obravnavo rednega letnega poročila Varuha. Od leta 2000 vlada pripravi tudi odzivno poročilo k poročilu Varuha in Informacijo o uresničitvi priporočil Državnega zbora RS ob obravnavi rednega letnega poročila Varuha za preteklo leto, ki ga državnemu zboru posreduje pred obravnavo rednega letnega poročila Varuha na seji le-tega.¹

Moč Varuha je v moči argumentov, ki so kot semena sposobni vzkliti in obrodit sadove le v ustreznem okolju. Okolju, ki je dovolj zrelo, da je pripravljeno sprejeti dobronamerna opozorila in priporočila in odpraviti pomanjkljivosti brez izgovarjanja in s figo v žepu. Zavedanje o pomenu človekovih pravic mora postati del vsakodnevne skrbi vsakega uradnika, ministra in poslanca, pa tudi posameznika za tipkovnico svoje pametne naprave. Varuhu je uspelo rešiti mnoge, za marsikoga majhne, a za prizadetega življenjsko pomembne primere. Vendar se njegovi uspehi ne štejejo zgolj v reševanju posameznih primerov, temveč v spodbujanju oblasti, da vzpostavi sisteme, v katerih se kršitve ne bi več dogajale; v učenju vseh, kako lahko kot posamezniki delujejo, da ne bi stopili čez meje svojih pravic v pravice drugega.

»Sicer pa velja, da je (kot poudarja Ustavno sodišče RS v odločbi U-I-10/08) učinkovitost Varuha odvisna tudi od visoke stopnje demokracije, upoštevanja ustavnih načel pravne države in odgovornosti nosilcev javnih funkcij. Kot demokratičen izum lahko namreč Varuh deluje samo v demokratičnem okolju, kjer sta odgovorna vlada in napredno uradništvo resnično pripravljena odpravljati nenamerno povzročene kršitve in pomanjkljivosti. Vsako naše uspešno posredovanje, ko smo lahko bili v pomoč posamezniku, ki se je obrnil na nas, zato odtehta vso energijo, ki jo sicer vlagamo v obravnavo pobud.«²

1 20 let delovanja Varuha človekovih pravic Republike Slovenije, 1994-2014.
2 Ivan Šelih, prav tam.

Varuh človekovih pravic je bil in ostaja glas tistih, ki jih tisti na pozicijah moči pogosto preslišijo. Brez njega bi bila raven socialne in pravne države v Sloveniji bistveno nižja, mnoge stiske posameznikov pa še vedno boleče in brez upanja na rešitev. V teh treh desetletjih se Slovenija, tudi zaradi delovanja Varuha, lahko pohvali z visokim standardom varovanja človekovih pravic. Ni mogoče zanikati pomena institucije, ki deluje kot glas nemočnih in spodbuja spremembe v korist celotne družbe. Varuh človekovih pravic bo tudi v prihodnosti ostal svetilnik, ki bo tavajoče po enigmah človekovih pravic vodil k pravi poti spoštovanja dostojanstva slehernika.

»Ravno zaradi solidarnosti in skrbi za drugega je človeška vrsta skozi zgodovino preživela mnoge kritične trenutke. Če bi se pehala le za ugodjem, dobičkom ali močjo, ji to verjetno ne bi uspelo. V to iskreno verjamem, pa čeprav mi kdo kdaj očita prevelik optimizem, moraliziranje ali pridiganje. Verjamem, da lahko vrednote, ki jih sicer tako zelo opevamo v teoriji, dejansko ponovno utirimo tudi v praksi. Prav vsak od nas ima namreč vsak dan možnost narediti korak k sočloveku.«³

Ne nazadnje sodobni izzivi, s katerimi se sooča sodobna družba, prinašajo institucijam Varuha in nacionalnim institucijam za človekove pravice nove naloge, zato se morajo strokovno in kadrovske okrepiti ter temu prilagoditi način dela. Tudi Evropska komisija v svojih rednih letnih poročilih o stanju pravne države poudarja, da so močne, neodvisne in učinkovite nacionalne institucije za človekove pravice eden od kazalcev delovanja pravne države. Prav tako konec leta 2023 sprejet EU Pakt o migracijah in azilu ter v letu 2024 sprejeti EU Akt o umetni inteligenci, Direktiva o skrbnem pregledu v podjetjih glede trajnosti (CSDDD), direktiva o zaščiti oseb, ki se udeležujejo pri udeležbi javnosti, pred očitno neutemeljenimi tožbenimi zahtevki ali zlorabljenimi sodnimi postopki (»strateške tožbe za onemogočanje udeležbe javnosti«) (SLAPP), pa tudi evropska kohezijska politika za obdobje 2021 - 2027 (EU skladi) uvajajo mehanizme monitoringa s strani neodvisnih institucij, za kar pa pogosto ombudsmani in nacionalne institucije za človekove pravice, še posebej v manjših državah nimajo dovolj kapacitet in

3 Peter Svetina, <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/postanica-varuha-clovekovih-pravic-ob-mednarodnem-dnevu-clovekovih-pravic-10-decembru/>.

virov. V Sloveniji pa tudi še nismo vzpostavili neodvisnega telesa za spodbujanje, varovanje in spremljanje izvajanja Kovencije o pravicah invalidov niti neodvisnega mehanizma za poročanje o problematiki trgovine z ljudmi.

Institucija varuha je torej dinamična institucija, ki je vedno na odru življenja in ni le opazovalka življenjskih zgodb ali dogajanja v družbi. S svojo dejavnostjo, pa naj bo v vlogi varstva pravic posameznic in posameznikov ali pospeševanja in ozaveščanja o človekovih pravicah v družbi, soustvarja družbo v kateri živimo in se zavzema, da bi bila ta čim bolj pravična, takšna ki spoštuje dostojanstvo in pravice slehernika.

REPUBLICA SLOVENIJA

30 let VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC

Blejska konferenca o učinkovitosti institucij Varuhov človekovih pravic in nacionalnih institucij za človekove pravice

Reševanje sodobnih izzivov

Bled, 5. in 6. december 2024

Ob 30. obletnici Varuha človekovih pravic Republike Slovenije

Blejska konferenca 2024.

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC

30 let institucije Varuha človekovih pravic Republike Slovenije

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije

Izdajatelj: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije
Dunajska cesta 56
1000 Ljubljana

Za izdajatelja: Peter Svetina, varuh človekovih pravic

Publikacijo sta pripravili: dr. Simona Drenik Bavdek, pomočnica vodje
Centra za človekove pravice

Nataša Kuzmič,
svetovalka Varuha za odnose z javnostmi

Fotografije: Arhiv Varuha človekovih pravic Republike Slovenije

Lektura: Jezikovne storitve Peresce, Maja Sužnik s. p.

Oblikovanje: Aljaž Primožič

Tisk: Prima IP d.o.o.

Naklada: 800 izvodov

Ljubljana, december 2024

Publikacija je objavljena tudi na spletnih straneh www.varuh-rs.si.

Reprodukcija dela publikacije je dovoljena z navedbo vira.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

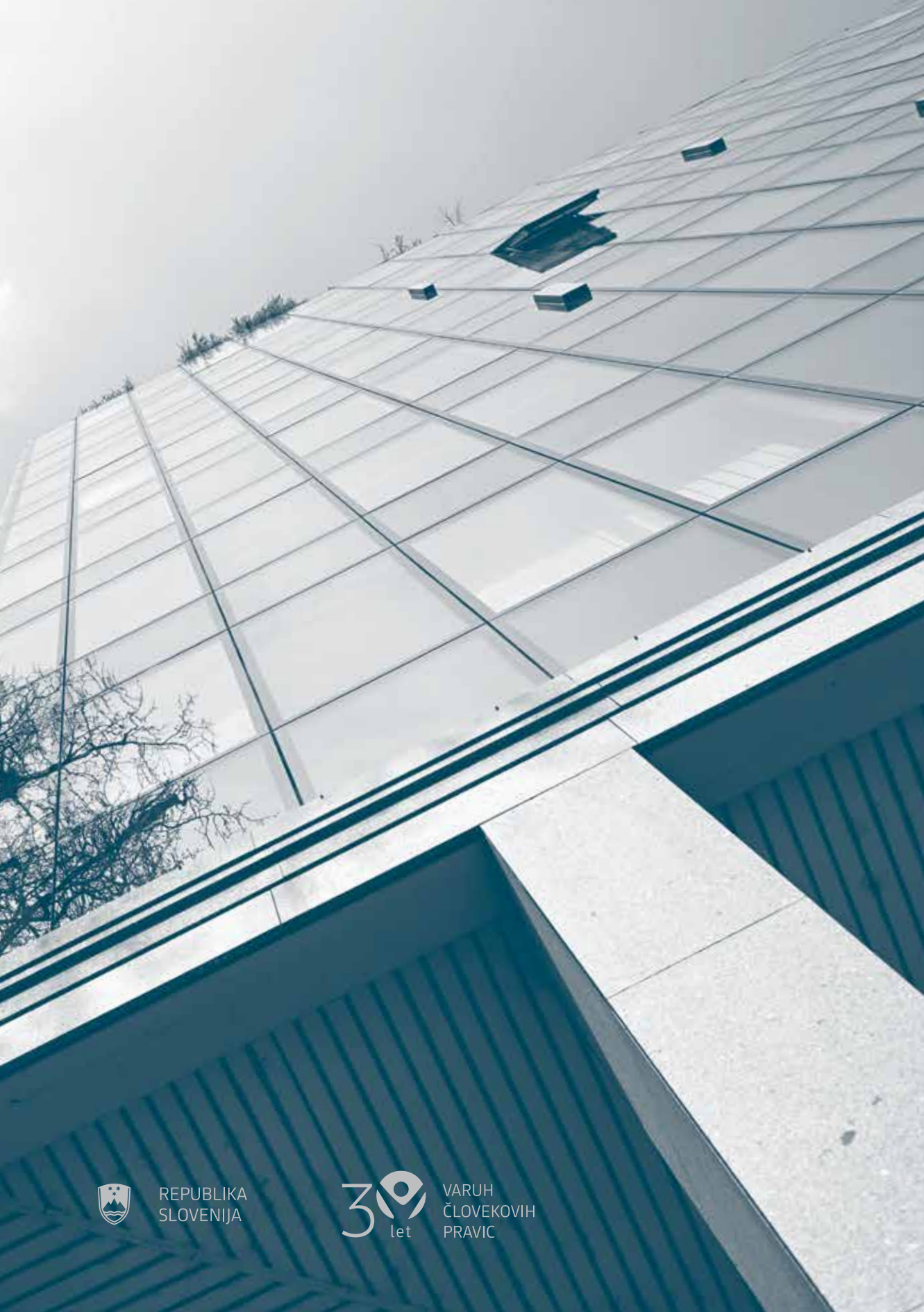
351.941(497.4)(091)

DRENIK Bavdek, Simona

30 let institucije Varuha človekovih pravic Republike Slovenije / [pripravili Simona Drenik Bavdek, Nataša Kuzmič ; fotografije Arhiv Varuha človekovih pravic Republike Slovenije]. - Ljubljana : Varuh človekovih pravic Republike Slovenije, 2024

ISBN 978-961-96099-2-7

COBISS.SI-ID 216510979

REPUBLIKA
SLOVENIJA

VARUH
ČLOVEKOVIH
PRAVIC